Λ. ΤΟΛΣΤΟΗ

Η ΖΩΗ ΜΟΥ

Β 4 69 Κ Υ Β

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ~~Γ. Σ. ΙΑ~~
ΑΘΗΝΑΙ

Ἐξεδόθησαν:

1. **Φρ. Νίτσε**: Ecce Homo (Ἴδε ὁ ἄνθρωπος).
2. **Λέοντος Τολστόη**: Ποιοί εἶναι οἱ δολοφόνοι;
3. **Λόρδου Βύρωνος**: Τραγούδια γιὰ τὴν Ἑλλάδα.
4. **Φρ. Νίτσε**: Ἡ χαρούμενη Ἐπιστήμη.
5. **Δ. Γρ. Καμπούρογλου**: Ἡ κυρὰ-Τρισεύγενη.
6. **Β. Σεργιουλιέ**: Τὰ Γαλανὰ μάτια.
7. **Ε. Σούντερμαν**: Ἡ Εὐχή.
8. **Ο. Μπαλζάκ.** Ὁ Συνταγματάρχης Σαμπέρ.
9. **Μ. Πρεβῶ**: Ὁ Γάμος τῆς Ζουλιέν.
10. **Κνοὺτ Χάμσουν**: Ὁ Ἀλήτης.
11. **Μ. Μαίτερλιγκ**: Ὁ Θάνατος.
12. **Θ. Ντοστογιέβσκυ**: Ἄννα Νεζβάνοβα.
13. **Πιὲρ Λοτί**: Ὁ ἀδελφός μου ὙΘ.
14. **Π. Κροπότκιν**: Ἡ Ἀναρχία.
15. **Α. Σοπενάουερ**: Ὁ Ἔρωτας καὶ ἡ Ζωή.
16. **Ἐ. Ὀφφμαν**: Τὰ παραμύθια.
17. **Μαξὶμ Γκόρκυ**: Ἡ οἰκογένεια Ὀρλώφ.
18. **Γ. ντ' Ἀννούντσιο**: Οἱ Παρθένες τῶν βράχων.
19. **Ἴψεν**: Ὅταν θὰ ξυπνήσουμε ἀνάμεσα στοὺς νεκρούς.
20. **Γουστάβου Φλωμπέρ**: Ἡ Σαλαμπῶ Τόμος Α'.
21. » » : » » Β'.
22. **Ν. Μπουχάριν**: Θεωρία τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ.
23. **Φ. Ντοστογιέβσκυ**: Ὁ Σωσίας.
24. **Ἀλ. Δουμᾶ (υἱοῦ)**: Νεανικοὶ ἔρωτες.
25. **Ε. Οὐέλς**: Ὁ ἀόρατος Ἄνθρωπος.
26. **Λ. Τολστόη**: Ἡ ζωή μου.
27. **Τζὰκ Λόντον**: Ὁ Γυιὸς τοῦ Ἡλιου.
28. **Αἰμ. Ζολᾶ**: Ἡ Ἐξομολόγηση τοῦ Κλαυδίου.

Τυπώνονται:

Σ. Φρόϋντ: Θεωρία τῆς ψυχαναλύσεως.
Ρ. Ταγκώρ: Τὸ σπίτι κι' ὁ κόσμος.
Φ. Σολογκούμπ: Τὸ Μικροδαιμόνιο.
Βικτὼρ Μαργκερίτ: Κορίτσια τῆς παντρειᾶς.
Ντοστογιέβσκυ: Ὁ φτωχόκοσμος.
Γκὺ ντὲ Μωπασσάν: Ἡ ἁμαρτία τῆς μητέρας.
Μπλάσκο Ἰμπάνιεθ: Ὁ ματωμένος στίβος.

Β/γ 69 Μ.Β

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΡΙΘ. 26

568

Λ. ΤΟΛΣΤΟΗ

Η ΖΩΗ ΜΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΓΑΛΑΤΕΙΑΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ & Σ[ΙΑΣ]
ΑΘΗΝΑΙ - ΔΩΡΟΥ 16 (ΟΜΟΝΟΙΑ)

ΒΙΒΛΙΑ ΜΕ ΜΗΝΙΑΙΑΣ ΔΟΣΕΙΣ

ΑΞΙΑΣ ΑΠΟ ΔΡΧ. 200, 300 - 1000
ΑΓΟΡΑΖΕΤΕ ΠΛΗΡΩΝΟΝΤΕΣ ΚΑΤΑ
ΜΗΝΑ 20, 30 - 100 ΔΡΑΧΜΑΣ

Η ΖΩΗ ΜΟΥ

I

Μὲ πάντρεψαν μὲ τὸ στανιό. Ἤμουν δὲν ἤμουν δεκαφτὰ χρονῶν κι᾽ ἔψαχναν νὰ μοῦ βροῦνε γαμπρό. Τὸν καιρὸ αὐτό, δυὸ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν δούλων, ζοῦσα σπίτι μου. Δὲν εἴμαστε οὔτε φτωχοὶ οὔτε πλούσιοι· φτωχονοικοκυραῖοι. Οἱ πιὸ ἡλικιωμένοι τῆς σπιτιᾶς πήγαιναν καὶ δούλευαν ἀγγαρεία στὰ κτήματα τοῦ ἀφέντη. Ἐγὼ εἶχα τὴν ἔγνοια τῶν πουλερικῶν. Ἡ ζωὴ ἦταν λεύθερη καὶ εὐχάριστη. Σὰν ἔγινα κοπέλλα ἤμουν πάντα χαρούμενη καὶ γελαστή. Ὅπου γάμος καὶ χορὸς κ᾽ ἐγὼ πρώτη καὶ καλύτερη.

Τὶς Κυριακὲς ποὺ ἔβγαινα μὲ τὶς φιλενάδες μου νὰ σεργιανίσωμε, ἤμουν ἐπὶ κεφαλῆς. Καὶ δός του νὰ μοῦ γυρεύουν γαμπρό. Ὅσους μοῦβρισκαν δὲν τοὺς ἤθελα. Εἶχα κάποιο στὸ νοῦ μου. Οἱ γονεῖς μου ὅμως ἐκεῖνον δὲν τὸν ἤθελαν.

Αὐτὸς δὲν ἦταν χωριάτης. Ἦταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀφέντη. Ἦταν ντδορόβου. Παναπεῖ εἶχε θέση παραπάνω ἀπὸ τοὺς χωριάτες, γιατὶ αὐτὸς δὲν πήγαινε

στὴν ἀγγαρεία. Τὸν ἔλεγαν Μιχάλη. Κάθε ποὺ πήγαινα στὴν ἀγγαρεία τὸν ἔβλεπα καὶ τὸν ἀγάπησα. Κι᾽ αὐτὸς μ᾽ εἶχε στὸ μάτι. Ὅταν μ᾽ ἔβλεπε, ἐρχόταν καὶ κουβεντιάζαμε λιγουλάκι.

Καὶ νὰ ποὺ μιὰ μέρα μοῦ λέει:

— Ἀνίσσια, καρτέρα καὶ σ᾽ ἕνα χρόνο ποὺ θἄμαι λεύθερος θὰ σὲ παντρευτῶ.

— Νὰ σὲ περιμένω; Κι᾽ ἂν ὡς τότε πάρεις καμιὰ ἄλλη; Κι᾽ ἔπειτα εἴμαστε σίγουροι πὼς σὲ δυὸ χρόνια θὰ λευθερωθοῦμε; Εἶνε κι᾽ αὐτό.

Κ᾽ ἐκεῖνος μοῦπε:

— Ἀνίσσια, ἂν δὲ μὲ περιμένεις θὰ τὸ μετανοιώσεις.

Ἐγὼ τὸν ἤθελα πολὺ γι᾽ ἄντρα μου· μὰ πάλι νὰ διώχνω τοὺς γαμπροὺς γιὰ νὰ τὸν περιμένω, δὲν ἦταν φρόνιμο.

Καὶ νὰ ποὺ καλὰ καὶ σώνει νὰ παντρευτῶ τὸ Δανῆλο ἕνα συχωριανό μας. Ὁ Δανῆλος ἦταν ἀπὸ φτωχὸ σπίτι καὶ δὲν ἦταν παιδὶ ἀληθινὸ παρὰ υἱοθετημένο. Μιὰ συχωριανή μας ποὺ δὲν ἔκανε παιδιά, τὸν εἶχε κάνει δικό της παιδί. Τώρα ὁ Δανῆλος ἦταν μεγάλος πιὰ καὶ θέλανε νὰ τὸν παντρέψουν μὲ μιὰ καλὴ νοικοκυρὰ καὶ δουλεύτρα. Ἡ μάνα του μὲ ἤθελε νύφη. Τότε ἀκόμα τὰ κορίτσια δὲν παντρευόντουσαν ἀπὸ ξένα χωριά.

Ἕνα πρωῒ τὸ φθινόπωρο—ἡ συγκομιδὴ εἶχε γίνει —νάσου κι᾽ ἔρχεται ἡ Κοζλίκα, ἔτσι ἔλεγαν τὸ παρανόμι τῆς μάνας τοῦ Δανήλου. Ὁ πατέρας κι᾽ ἡ μητέρα μου ἦταν στὴν ἴσμπα. Ἐγὼ ἤμουν στὸ κελάρι δίπλα. Ἀντὶ νὰ πάει στοὺς γονεῖς μου, ἔρχεται ἴσια

σὲ μένα. Ἐγὼ κατάλαβα τί μ᾽ ἤθελε γιατὶ ἡ μητέρα μου μὲ εἶχε εἰδοποιημένη.

— Καλημέρα, θυγατέρα!

Ἀπάντησα:

— Καλημέρα, χωρὶς νὰ τὴν κυτάξω.

— Γιατὶ εἶσαι κατσουφιασμένη; λέει. Ἂν ἔρχομαι εἶναι γιὰ καλό.

— Τί θὲς νὰ κάνω;

— Ἀνίσσια, λέει, θὲς νὰ πάρεις τὸ Δανῆλο;

— Ὄχι, δὲ θέλω. Τῆς λέω.

— Γιατί; δὲ σ᾽ ἀρέσει;

— Δὲ θέλω. Ξανάπα.

Γέλασε καὶ εἶπε:

— Αὐτὸ θὰ τὸ δοῦμε. Κι᾽ ἔπειτα αὐτὸ δὲν εἶναι δική σου δουλειά.

Μπῆκε στὴν ἴσμπα ὅπου βρίσκονταν οἱ γονεῖς μου, καὶ ἀφοῦ χαιρέτισε ὡς κάτω τὸν πατέρα μου τοῦ λέει μὲ τὸ γέλιο:

— Ἰδὰν Σεμιόνιτς, δῶσε τὸ Ἀνισσιάκι σου στὸ Δανηλάκι μου.

Κι᾽ ὁ πατέρας μου γελώντας:

— Πές το στὴν ἴδια.

— Ἰδὰν Σεμιόνιτς, δῶσε τὸ κοριτσάκι σου στὸ ἀγοράκι μου.

Κι᾽ ὁ πατέρας μου τὸ ἴδιο γελαστὸς τῆς ἀποκρίνεται:

— Τῆς τὄπα, μὰ δὲ θέλει.

Καὶ τότε λέει ἡ Κοζλίκα:

— Σώνει νὰ θὲς τουλόγου σου, κι᾽ αὐτὴ ἂς λέει ὄχι. Αὔριο βράδυ θὰ φέρω τὸ ψωμὶ καὶ τ᾽ ἁλάτι. Θὰ

τελειώσωμε τὶς παντριὲς μ᾽ ἕνα ποτηράκι. Θὰ κρατῶ κι᾽ ἕνα χάρισμα στὴ νύφη.

Ἡ Κοζλίκα ἔφυγε, κι᾽ ὁ πατέρας μου μοῦ φώναξε:

— Ἀνίσσια, μοῦπε, μπᾶς κ᾽ ἔβαλες στὸ νοῦ σου νὰ παντρευτεῖς τὸν ἀφέντη μας τὸν Πέτρο Θεοδώροβιτς; Κ᾽ ἐξακολουθώντας νὰ χωρατεύει:

— Ξέρεις, δὲν εἶναι πὼς δὲν τόνε θέλω γιὰ γαμπρό, εἶναι ποὺ αὐτὸς δὲ σὲ θέλει.

— Κι᾽ ἐγὼ ξέρεις θὰ φορέσω μαῦρα....

— Ἔλα, ἔλα, καιρὸς εἶναι πιὰ νὰ γνωστικέψεις. Ὅλες οἱ κοπέλλες πρέπει νὰ παντρεύουνται. Δὲν κάναμε ἐμεῖς τὸ γάμο. Τὸν ἔκανε ὁ Θεός. Καὶ στὸ κάτω κάτω δὲ θὰ σοῦ πάρωμε ἄδεια.

Μπῆκα στὸ κελάρι ξανὰ καὶ βάλθηκα νὰ κλαίω. Κλαίοντας συλλογιζόμουνα: Νὰ καρτερῶ τὸ Μιχάλη, ἀδύνατο. Ὁ Δανῆλος δὲ μ᾽ ἀρέσει, μ᾽ ἄλλος γαμπρὸς δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν ὥρα. Κι᾽ ἔπειτα πῶς ν᾽ ἀντισταθῶ στὴ γνώμη τοῦ πατέρα μου;

Κι᾽ ἔκλαια.

II

Τὸ πρωὶ καθὼς πήγαινα στὸ κτῆμα νὰ δουλέψω νὰ καὶ μὲ πλησιάζει ὁ Μιχάλης.

— Καλημέρα, μοῦ λέει.

— Καλημέρα, τοῦ λέω.

Κάτσαμε σ᾽ ἕνα πεζοῦλι, καὶ ἄρχισε τὰ συνηθισμένα:

— Ἀνίσσια μου, κύταξε νὰ . . .

Ἦρθε σιμά μου κ᾽ ἔβαλε τὸ κεφάλι του στὰ γόνατά μου.

— Μιχάλη, τοῦ εἶπα, ἡ Κοζλίκα θἄρθει σήμερα καὶ θὰ πιοῦν γιὰ τ᾽ ἀραβωνιάσματά μου. Σοῦ τὸ λέω νὰ τὸ ξέρεις. Ἀλλὰ ὁ ἀρραβωνιαστικός μου δὲ μ᾽ ἀρέσει.

— Τότε γιατὶ τὸν παίρνεις ;

— Γιατὶ πρέπει νὰ παντρευτῶ. Ἔπειτα ἐγὼ ποτὲ δὲ θὰ πάω ἐνάντια στὴ γνώμη τῶν γονέων μου.

Σωπάσαμε κ᾽ οἱ δυό.

— Ἀνίσσια, μοῦ εἶπε σὲ λίγο. Θὰ τὸ μετανοιώσεις. Δὲ θὲς νὰ μὲ καρτερεῖς κι᾽ ὅμως ξέρεις πόσο σ᾽ ἀγαπῶ.

Τὸν λυπήθηκα. Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα, καὶ καθὼς τοῦ χάδευα τὰ μαλλιά, τὰ δάκρυά μου πέφτανε στὸ κεφάλι του χοντρὰ σὰ ρεβίθια.

— Ὄχι -ὄχι - Μιχάλη... πρέπει νὰ τὸ πάρεις ἀπόφαση, αὐτὸ ποὺ μοῦ ζητᾶς, νὰ σὲ περιμένω, δὲ γίνεται.

Καὶ χωρίσαμε.

Ἡ Κοζλίκα ἤρθε τὸ βράδυ. Ὅπως καὶ τὴν περασμένη φορὰ κρύφτηκα στὸ κελάρι. Δὲν ἤθελα νὰ βλέπω κανένα. Σὲ ποιὸν μ᾽ ἔδιναν ; Σ᾽ ἕναν ποὺ ἦταν ἄσκημος καὶ ὁλότελα χωριατομαθημένος. Κι᾽ ἐγὼ ἤμουν ὄμορφη καὶ συμορφωμένη. «Δὲ μοῦ ταιριάζει», ἔλεγα. Καθόμουν ἐκεῖ χωμένη ὅταν νά σου την μπαίνει καὶ βάζει στὰ πόδια μου καμιὰ κοσαριὰ μῆλα, καμπόσα κουλουράκια κ᾽ ἕνα τσουρέκι.

— Πάρε· ὁ ἀραβωνιαστικός σου σοῦ τὰ στέλνει.

— Τὶ νὰ τὰ κάνω. . .εἶπα. Τ᾽ ἄδειασα κάπου καὶ πῆγα πίσω στὴ θέση μου.

— Γιατὶ κάνεις τόσο τὴν ἀκατάδεκτη; εἶπε ἡ

Κοζλίκα καὶ, μπαίνοντας στὴν ἴσμπα, σταυροκοπήθηκε μπρὸς στὰ κονίσματα καὶ μετὰ χαιρέτισε τοὺς γονεῖς μου.

— Ἰδὰν Σεμιόνιτς, εἶπε, γιατὶ ἡ νύφη μοῦ φέρνεται ἔτσι ἄσκημα;

— Καὶ τὶ βγαίνει ἀπ' αὐτό; εἶπε ὁ πατέρας μου, μιὰ καὶ θὰ παντρευτεῖ θέλει δὲ θέλει;

— Τὰ χαρίσματά μας δὲν τῆς ἀρέσουν γιατὶ δὲν τὰ δέχτηκε.

— Ὅλα θὰ διορθωθοῦν μὲ τὸν καιρὸ κ' ἔννοια σου.

Ὅλοι οἱ συγγενεῖς ἤρθαν καθὼς καὶ ἡ προξενήτρα τοῦ χωριοῦ, ἂν καὶ μεῖς τὸ γάμο τὸν κάναμε χωρὶς ν' ἀνακατευτεῖ. Ἦρθε καὶ ὁ πατέρας τοῦ Δανήλου. Ἡ μητέρα μου ἔστρωσε τὸ τραπεζομάντιλο κ' ἔβαλε τὸ τραπέζι. Ἐκεῖ ἀπάνω ἡ Κοζλίκα ἔβαλε τὸ ἑκατοσταράκι τὴ βότκα καὶ ὅ,τι ἄλλο φαγώσιμο κρατοῦσε. Μ' ἔβγαλαν ἀπὸ τὸ κελάρι μὲ τὸ ζόρι κάνοντας μου, γιὰ νὰ μὲ κατακφέρουν, χίλια καλοπιάσματα. Τοὺς ἀκολούθησα κλαίοντας. Ὁ πατέρας μου μοῦλεγε:

— Γιατὶ κλαῖς; Δὲν εἶσαι οὔτε ἡ πρώτη οὔτε ἡ ὕστερη. Ὅλες οἱ κοπέλλες δὲν πέρνουν καλύτερούς τους. Ἂν θέλει ὁ Θεὸς θὰ ζήσετε εὐτυχισμένοι. Ὅλοι ἔκαναν τὸ σταυρό τους. Ὁ πατέρας γιόμισε ἕνα ποτηράκι βότκα καὶ τὸ πῆγε στὸν πατέρα τοῦ γαμπροῦ.

— Στὴν ὑγειά σου, συμπέθερε, κι' ὁ Θεὸς νὰ δδηγᾶ τὸ νέο ζευγάρι καὶ νὰ τὸ φωτίζει στὸ καλό.

Κι' αὐτὸς ποὺ θὰ γινόταν πεθερός μου πῆρε τὸ ποτῆρι καὶ εἶπε:

— Ποτὲ δὲ θὰ τῆς ποῦμε ἕνα βαρὺ λόγο.

—Ἂν τὴν ἀγαπᾶτε θὰ μ' ἔχετε φίλο.

Κι' αὐτὰ ὅλα γιὰ νὰ μοῦ δώσουν κουράγιο. Ἀλλὰ ἐγὼ ἔστεκα σὰν κούτσουρο κ' ἔνοιωθα στὸ λαιμό μου ἕνα κόμπο νὰ μὲ πνίγει. Ἄδειασαν τὰ ποτήρια τους, φάγανε μιὰ μπουκιὰ καὶ φύγανε.

—Σήμερα δεκαπέντε θὰ κάνωμε τὰ στεφανώματα καὶ τότε θὰ φᾶμε καὶ θὰ πιοῦμε, εἶπε φεύγοντας ὁ πεθερός μου.

III

Ἔτσι μὲ παράδωκαν χωρὶς νὰ μὲ ρωτήσουν.

— Θὲς δὲ θές, Ἀνίσσια, ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου, θὰ παντρευτεῖς.

Ὁ πατέρας μου μὲ τὴ μητέρα μου πῆγαν στὴ χώρα νὰ πουλήσουν κάμποση ταγὴ γιὰ ν' ἀγοράσουν τὰ χρειαζούμενα τοῦ γάμου.

Τὸ πρᾶμα ἦταν τελειωμένο κ' ἐγὼ ἀρχίνησα νὰ ἑτοιμάζω τὰ χαρίσματα ποὺ θἄκαναν, καὶ τὰ προικιά μου.

Δυὸ φορέματα, δυὸ ποδιές, μιὰ πατατούκα, δυὸ πουκάμισα, τὸ ἕνα μὲ μανίκια ἀπὸ πανὶ σταχτὶ ἀκέντητα, γιὰ τὴ δουλειά, δυὸ φούστες κοντὲς μὲ τρεῖς χρωματιστὲς φάσες κ' ἕνα σαλάκι μὲ κόκκινα λουλούδια σὲ ἄσπρο κάμπο. Κέντησα καὶ μιὰ πετσέτα ποὺ ἔστειλα στὸν πεθερὸ μ' ἕνα μαῦρο μάλλινο σάλι γιὰ τὴν πεθερά. Δὲν ξέχασα κανένα.

Ἡ μέρα τοῦ γάμου ἔφτασε.

Οἱ συγγενεῖς μας ἀπὸ τὸ Μοστοβάϊα ἦρθαν στὸ χωριό. Ἡ Κοζλίκα πρόσφερε πέντε σταμνιὰ βότκα,

μιὰ πυχτή, ἕνα ἀρνί, παξιμάδι, κι᾽ ὁ πατέρας βγῆκε νὰ κάνει τὸ κάλεσμα.

Ἐγὼ καθόμουν στὴν κάμαρα, καὶ μόλο ποὺ ἤμουν κακοκαρδισμένη, ἔστηνα τ᾽ αὐτί μου ν᾽ ἀκούω τὶ λένε στὴν ἴσμπα. Οἱ συγγενεῖς ἦρθαν κι᾽ εὐθὺς κάθισαν στὸ τραπέζι. Μοίρασαν τὴν πυχτὴ καὶ τ᾽ ἀγγούρια. Ὁ πεθερός μου κέρασε βότκα στοὺς καλεσμένους καὶ εἶπε :

— Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς βλογᾶ καὶ νὰ τοὺς φωτίζει στὸ καλό. Καὶ ὅλοι ἄδειασαν τὰ ποτήρια τους. Εἶπαν ἀκόμα κι᾽ ἄλλα τέτοια ὡς ποὺ ἕνας ἀπὸ δαύτους σηκώνεται καὶ λέει :

— Θἄθελα νὰ δῶ τὴν πραμάτια ποὺ μᾶς πουλᾶτε.

Ἡ κουμπάρα, ἡ μητέρα μου κι᾽ ἡ προξενήτρα, ἦρθαν τότε στὴν κάμαρα ποὺ καθόμουν καὶ παραστάθηκαν νὰ στολιστῶ. Ἐγὼ δὲν εἶχα καμιὰ ὄρεξη νὰ παρουσιαστῶ νὰ μὲ δοῦν, μὰ τὶ νἄκανα.

— Μμμ. Καλὸ πρᾶμα, εἶπαν οἱ καλεσμένοι σὰν μ᾽ εἶδαν. Καὶ ὅσο παίρνει νόστιμο.

Ὅμως ἐγὼ δὲν ἔνοιωθα καμιὰ εὐχαρίστηση ἀπὸ τὰ παίνια τους. Ἔλεγα : Ἡ πραμάτια εἶναι καλὴ μὰ δὲν ταιριάζει τοῦ ἀγοραστῆ. Χαιρέτησα τὴ συντροφιά. Ὅλοι σηκώθηκαν κι᾽ ἄρχισαν οἱ εὐχές. Ἐγὼ ἔκανα ὅ,τι εἶχα δεῖ νὰ κάνουν οἱ νύφες σ᾽ ἄλλους γάμους. Ἔκανα μετάνοια τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας μου. Ἔκλαια κιόλας. Ἔπειτα μὲ δυνατὴ φωνὴ ἀρχίνησα νὰ λέω τὰ λόγια ποὺ εἶναι συνήθιο νὰ λένε οἱ νύφες. Ἔβαζα καὶ δικά μου.

— Πατέρα καὶ μητέρα μου, εὐχαριστῶ, γιατὶ μὲ ἀναθρέψατε, εὐχαριστῶ γιὰ τὸ ψωμὶ καὶ γιὰ τὸ ἁλάτι. Ἀλλὰ νὰ ποὺ μὲ δώσατε γιὰ ἕνα ποτῆρι νερό. Φαί-

νέται πὼς δὲν ἤμουν οὔτε καλὴ νοικοκυρὰ οὔτε καλὴ δουλεύτρα. Μὲ δίνετε μικροῦλα, πρὶν νὰ ἐνηλικιωθῶ, σὲ ξένους.

Ὁ πατέρας μου κι᾽ ἡ μητέρα μου ἔκλαιαν, ὁ πεθερός μου καὶ ἡ πεθερά μου πάσκιζαν νὰ μὲ παρηγορήσουν. Ἡ Κοζλίκα εἶπε :

— Ἀνίσσια μου, κυροῦλα μου, θὰ σ᾽ ἀγαποῦμε καὶ δὲ θὰ σοῦ κάνουμε κακὴ τὴ ζωή. Ἔπειτα ἀρχίνησαν τὰ τραγούδια καὶ τέλειωσε αὐτὴ ἡ γιορτή. Ὁ γάμος θὰ γινόταν τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωΐ.

IV

Ἡ συνοδεία τοῦ γάμου μαζεύτηκε. Ἔβαλαν τὰ κουδούνια, στόλισαν τὴν οὐρὰ καὶ τὴ χαίτη τῶν ἀλόγων, καὶ τ᾽ ἁμάξια ὅλα ἔφτασαν καὶ στάθηκαν μπρὸς στὸ σπίτι μας. Ἡ κουμπάρα μ᾽ εἶχε κι᾽ ὅλας ντύσει καὶ ὅταν ὅλος ὁ κόσμος εἶχε μαζευτεῖ, μὲ ὁδήγησε στὴν ἴσμπα καὶ μ᾽ ἔβαλε καὶ κάθισα στὸ τραπέζι. Γύρω-γύρω κάθονταν κορίτσια, κι᾽ ἀπὸ πάνω στεκόντανε ὁ ἀδερφός μου καὶ ὁ κουμπάρος.

Πρῶτοι μπῆκαν τὰ δυὸ παληκάρια, οἱ παρακουμπᾶροι. Μπῆκαν στὴν ἴσμπα, ἔκαναν τὸ σταυρό τους, χαιρέτησαν ὡς κάτω καὶ εἶπαν στὶς κοπέλλες:

— Τὶ κάνατε συναγμένες ἐδῶ;

Καὶ κεῖνες ἀποκρίθηκαν:

— Φυλάγομε τὸ σπίτι ποὺ ἀγοράσαμε.

— Καὶ μεῖς ἤρθαμε νὰ τὸ πάρωμε.

Κι᾽ οἱ κοπέλλες τοὺς εἶπαν:

— Νὰ δοῦμε πρῶτα πόσα δίνετε. Ἐμεῖς πληρώσαμε διακόσα ρούβλια.

— Ἐμεῖς δίνουμε τρακόσα καὶ παραπάνω.

Κ' ἔδειξαν τέσσαρα νομίσματα εἴκοσι καπίκια τὸ καθένα. Ἔβαλαν τὰ νομίσματα αὐτὰ στὶς τέσσερες γωνιὲς τοῦ τραπεζιοῦ καὶ στὴ μέση ἔβαλαν μιὰ μποτίλια βότκα, ψωμὶ καὶ κρέας.

Ἀπὸ κεῖ οἱ παρακουμπάροι πῆγαν κ' ἔφεραν τὸ γαμπρό. Ἐγὼ ὅμως δὲν τὸν εἶδα γιατὶ εἶχα σκεπασμένο τὸ πρόσωπο. Μονάχα κατάλαβα πὼς τὸν ἔβαλαν καὶ κάθισε κοντά μου. Τότε βάλθηκαν ὅλοι νὰ τρῶνε, νὰ κάνουν κέφι κι' ἔκανα κ' ἐγώ. Ἔπειτα μ' ἔβγαλαν ἔξω γιὰ νὰ μ' ἀνεβάσουν στὸ νυφικὸ ἁμάξι. Ὁ Δανῆλος πάσκισε νὰ τὸ καταφέρει μὰ δὲ μπόρεσε. Δὲν εἶχε δύναμη. Παρακάλεσε τὸν Ἀντρέα νὰ τὸν βοηθήσει.

— Ἀντρέα, εἶπε, βάλτηνε ἀπάνω.

Οἱ καλεσμένοι γελοῦσαν :

— Ἔλα-ἔλα, τοὔλεγαν, μὴ θὲς συνδρομή, βάλε λίγη δύναμη καὶ θὰ τὴν ἀνεβάσεις μόνος σου.

Ἐγὼ ντρεπόμουν καὶ ἤμουν λυπημένη. Θἄθελα νὰ μὴ βλέπω κανένα. Ἡ προξενήτρα στάθηκε ὄρθια στ' ἁμάξι, ἔριξε τὸ ρίζι στὰ κεφάλια τῶν καλεσμένων καὶ τραγούδησε :

Τὸ χιόνι πέφτει ψιλὸ σὰ σκόνη
μὰ τόσο λίγο π' ἀμέσως λιόνει.
Βγῆκε ὁ Δανῆλος νὰ κυνηγήσει
γοῦνα καινούργια γιὰ ν' ἀποχτήσει
γαμπρὸς στοὺς ὤμους νὰ τὴ φορέσει
στὴ γυναικοῦλα του γιὰ ν' ἀρέσει.

Οἱ παρακουμπάροι μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας ἔκαναν ἕνα γύρω ἀνάμεσα ἀπὸ τ' ἁμάξια κι' ὅλοι οἱ καλεσμένοι, ἀφοῦ ἔκαναν τὸ σταυρό τους, στραμένοι κατὰ τὴν ἀνατολή, ἔφυγαν.

Ἐγὼ ἔκλαια καὶ τὰ κορίτσια μοῦλεγαν:

— Ἀνίσσια, σῶπα, μὴ στενοχωριέσαι, θαρρεῖς πὼς δὲν εἶνε κι' ἄλλοι χειρότεροι ἀπὸ τὸν ἄντρα σου;

Ἐγὼ δὲ μίλαγα λέξη, ἀλλὰ ἀπὸ μέσα μου συλλογιζόμουν: «κακόμοιρη Ἀνίσσια, οὔτε χαρὰ θὰ νοιώσεις ποτὲ οὔτε καλὸ θὰ δεῖς».

Ἀπὸ κεῖ φτάσαμε στὴν ἐκκλησία. Τὸν παπᾶ ὅμως δὲν τὸν βρήκαμε καὶ χρειάστηκε νὰ περιμένωμε ὥρες ὡς ὅτου ἔρθει. Μᾶς πάντρεψαν... Κι' ἐγὼ ἤμουν πιότερο πεθαμένη παρὰ ζωντανή. Ἄχ, ἔλεγα, δὲ θὰ τελειώσουν πιὰ τὰ βάσανά μου!

V

Μετὰ τὸ γάμο πήγαμε στὸν παπᾶ νὰ χαιρετίσωμε. Μᾶς κεράσαν ἕνα ποτηράκι καὶ μᾶς εὐχήθηκαν. Ἀπὸ κεῖ πήγαμε ἴσια στὰ πεθερικά μου. Μπαίνομε μέσα καὶ τοὺς χαιρετοῦμε κάνοντας μετάνοια. Κι' αὐτοὶ μᾶς ξαναδίνουν τὴν εὐχή τους καὶ μᾶς προσφέρνουν στὸν καθένα μας ἕνα ψωμάκι ἄσπρο καὶ δυὸ μῆλα, ποὺ ὁ Δανῆλος τὰ δικά του τἄκρυψε στὸ πουκάμισό του. Ἀπὸ κεῖ μᾶς ἔβαλαν νὰ καθίσωμε στὸ τραπέζι, κι' οἱ γυναῖκες ἄρχισαν τὰ τραγούδια. Ὁ ἄντρας μου ἔδωσε στὴν κάθε μιὰ δέκα καπίκια. Ὅλοι ἔφαγαν στὴν ἴσμπα χώρια ἀπὸ μᾶς τοὺς δυό. Ἐμᾶς μᾶς

ἔστρωσαν νὰ φᾶμε στὴν κάμαρα ποὺ ἦταν τὸ κρεββάτι. Ἡ προξενῆτρα κι' ὁ κουμπάρος μᾶς ἔβαλαν τὸ φαΐ καὶ μᾶς κέρασαν τὸ κόκκινο κρασί. Ὁ ἄντρας μου ἤπιε λίγο, ἔπειτα ἀρχίνησε νὰ πίνει βότκα. Ὅσο γιὰ μένα δὲν πήγαινε τίποτα κάτω ἀπ' τὸ λαιμό μου. Ὁ Δανῆλος μὲ σκουντοῦσε καὶ μοῦλεγε σιγὰ στ' αὐτί:

— Ἔλα, φάε, Ἀνίσσια, φάε λίγο.

Ἐγὼ δὲν τοὔλεγα λέξη.

Ἄγγιζα μόνο τὸ κρασὶ στὰ χείλη μου. Σήκωσαν τὸ τραπέζι. Ἡ προξενῆτρα ἀρχίνησε νὰ μὲ ξεντύνει κι' ὅταν τέλειωσε μᾶς χαιρέτησε ἔτσι:

— Ὅταν δὲν εἶναι σαρακοστὴ τ' ἀντρόγυνα πρέπει νὰ κάνουν ἔρωτα. Καλὴ νύχτα!

Καὶ μᾶς ἄφησε. Θαρροῦσα πὼς θὰ λιποθυμοῦσα, τόσο ἔνοιωθα σφιγμένη τὴν καρδιά μου. Τὸν ἄντρα μου τὸν συχαινόμουν. Στὶς πέντε ἤρθαν νὰ μὲ ξυπνήσουν. Ἡ προξενῆτρα μ' ἔντυσε ὅπως ντύνουνται οἱ παντρεμένες. Ἤμουν σχεδὸν ἄρρωστη καὶ λυπημένη. Μᾶς πῆραν ἀπὸ τὴν κάμαρα καὶ μᾶς πῆγαν στὴν ἴσμπα. Ἐκεῖ βρίσκονταν ὅλοι οἱ συγγενεῖς. Μπρὸς στὴν πόρτα εἶχαν ἁπλώσει μαλλὶ καὶ δὲ μᾶς ἄφηναν νὰ περάσουμε. Ἔπρεπε πρῶτα ν' ἀγοράσωμε τὴ θέση μας στὸ τζάκι. Τοὺς δώσαμε βότκα καὶ μᾶς ἀφῆκαν νὰ μποῦμε. Μᾶς ἔκαναν θέση στὸ τζάκι καὶ μᾶς ἔφεραν μιὰ κότα νὰ φᾶμε. Ἔφαγα λίγο ἂν καὶ δὲν εἶχα καθόλου ὄρεξη. Ἀπὸ κεῖ ἀρχίνησε τὸ φαγοπότι ποὺ βάσταξε τρεῖς μέρες. Ἐγὼ βαριόμουν. Ὁ ἄντρας μου δὲ μ' ἄρεσε διόλου. Τὸ βράδυ τῆς τρίτης μέρας πῆγα καὶ κρύφτηκα στὸ κελλάρι καὶ βάλθηκα νὰ κλαίω.

Ἤμουν ἐκεῖ ὁλομόναχη, ὁπόταν νὰ κ' ἔρχεται ὁ Δανῆλος. Τότε εἶπα:

— Πρέπει νὰ τὸ πάρω ἀπόφαση. Αὐτὸν μοῦχε γραμμένο ἡ μοῖρα μου.

— Γιατὶ ἔφυγες; μοῦ εἶπε.

Ἔκρυψα τὸ πρόσωπο στὰ χέρια γιὰ μιὰ στιγμή, ἔπειτα ἔκανα τάχα πὼς διόρθωσα τὸ φιόγγο ποὺχα στὰ μαλλιά.

— Εἶμαι καλὰ ἔτσι, Δανῆλο; τοῦ εἶπα.

— Ὡραῖα εἶσαι. Παραπάνω δὲ γίνεται.

Ἦταν εὐτυχισμένος ποὺ τοῦ μίλησα.

Ἐπιασε τὰ χέρια μου καὶ τὰ χάδεψε.

Κι' ἐγὼ τὸν ἄφησα. Ἀπὸ τότε ἤμουν δική του πιά.

VI

Ὕστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες ὅλοι πῆγαν στὰ σπίτια τους, καὶ ὁ ἄντρας μου πῆγε στὴν ἀγγαρεία. Σὰν ἔφυγαν οἱ καλεσμένοι, ἡ πεθερά μου μοῦπε:

— Ἀνίσσια, ἔχω πονοκέφαλο, πήγαινε νὰ δώσεις πίσω τὰ πιάτα ποὺ δανειστήκαμε. Ἐγὼ θὰ πέσω.

— Καλά, εἶπα, πηγαίνω.

Καὶ πῆγα τὰ πιάτα σ' αὐτοὺς ποὺ τἄχαν.

Μόλις εἶχα γυρίσει νάτην ποὺ ξαναρχίζει τὶς διαταγές.

— Ἀνίσσια, ἄναψε τὴ θερμάστρα.

Κάθε μέρα γινόταν αὐτό. Ἂν ἤθελα νὰ μπαλώσω τίποτα δικό μου ροῦχο, εὐθὺς μ' ἔστελνε νὰ βάλω ξύλα στὸ τζάκι ἢ νὰ μαγειρέψω. Μιὰ μέρα τῆς εἶπα:

— Ἔλα, μητέρα, σήκω καὶ σὺ λίγο, ἄναψε τὴ φωτιά.

Ἀλλὰ κείνη μοῦ ἀποκρίθηκε:

— Ἄχ, κόρη μου, τὸ κεφάλι μου εἶναι καζάνι. Ἄναψε σὺ τὴ φωτιά. Ἀρκετὰ χρόνια εἶναι ποὺ κάνω αὐτὴ τὴ δουλειά· ἂς τὴν κάνει κι' ἄλλος.

Σὲ μᾶς, οἱ νιόνυφες τὸν πρῶτο χρόνο δὲν κάνουν χοντρὲς δουλειές. Ἡ πεθερά μοὺ ὅμως ἐμένα, ἀμέσως μοῦ φόρτωσε ὅλες τὶς δουλειές. Αὐτὴ δὲν ἔκανε τίποτα. Μόνο ὕφαινε ὁλημέρα.

Καὶ νἄταν μόνο αὐτό!

Ὁ ἀδερφὸς τῆς πεθερᾶς μου ὁ Ἰδὰν εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὸ στρατὸ τὶς μέρες ποὺ παντρεύτηκα, κ' ἔμενε σπίτι μας. Ἦταν ἕνας παράξενος ἄνθρωπος. Δὲν ἔβγαινε ἔξω σχεδὸν καθόλου. Μιὰ μέρα ποὺ ἑτοιμαζόμουν νὰ πάω μ' ἄλλους μαζὶ ν' ἀνοίξωμε τοὺς λάκκους γιὰ νὰ βάλωμε τὸ λινάρι νὰ μουσκέψει, ἡ πεθερά μου μοῦ λέει:

— Ἀνίσσια, κόρη μου, βάλε γιὰ νὰ πᾶς στὴ δουλειὰ τὴ φούστα μου, τὸ πουκάμισο μου καὶ τὸ ὡραῖο μου τὸ σάλι....

Μπᾶ, τί εἶχε πάθει ἡ γρηὰ καὶ μοῦ φερνόταν μὲ τόση καλοσύνη;

Στολίστηκα, κι' ἡ ἴδια μοῦδεσε τὸ κόκκινο μαντῆλι στὸ κεφάλι. Τάχασα, δὲ μποροῦσα νὰ καταλάβω τί τὴν ἔκανε τόσο καλόγνωμη. Πῆγα στὴ δουλειά. Σὰν τελειώσαμε γύρισα στὸ σπίτι. Βρῆκα τὴν πεθερά μου μονάχη. Μόλις μὲ βλέπει μοῦ λέει:

— Ἀνίσσια, ἔχω κάτι νὰ σοῦ πῶ.

—Σὰν τί;

—Νά, ἀρέσεις πολὺ στὸν ἀδερφό μου καὶ μοῦ παράγγειλε νὰ σοῦ πῶ πὼς εἶναι πρόθυμος νὰ κάνει τὸ πᾶν γιὰ σένα, φτάνει νὰ τὸν ἀγαπᾶς.

Τινάχτηκα σὰ νὰ μὲ ζεμάτισαν. Δὲν πίστευα στ' αὐτιά μου. Ἡ πεθερά μου μ' ἔσπρωχνε στὸ κακό!

— Μητέρα, τὶ λὲς ἐκεῖ!

Ἀλλὰ αὐτὴ ὅλο καὶ μὲ παρακινοῦσε.

— Μὰ, πῶς; τῆς εἶπα, μπορῶ ν' ἀπατήσω τὸν ἄντρα μου;

Καὶ βάλθηκα νὰ κλαίω.

— Καλά, καλά, κάνε ὅπως θέλεις.

Ἔβγαλα εὐθὺς καὶ τὴ φοῦστα καὶ τὸ σάλι καὶ τῆς τἄφησα. Θυμωμένη βγῆκε ὄξω ἀπὸ τὴν ἴσμπα. Ἀπὸ ὅλα τοῦτα δὲν εἶπα σὲ κανέναν τίποτα. Τότε ἀκόμα φύλαγα γιὰ τὸν ἑαυτό μου τὶς πίκρες μου. Αὐτὴ ὅμως ἀπὸ κείνη τὴ στιγμὴ μοῦκανε μαρτύρια.

VII

Περνοῦσα ζωὴ βασανισμένη. Ἡ Κοζλίκα μὲ τὸ λίγο-λίγο μοῦκανε καυγάδες. Κάθε μέρα μὲ φοβέριζε πὼς θὰ μ' ἔβαζε νὰ μαλλώσω μὲ τὸν ἄντρα μου.

— Θὰ δεῖς τί θὰ σοῦ κάνω! ἔλεγε. Θὰ σὲ γδάρω, κακομοίρα!

Κι' ἀλήθεια δὲν ἄφησε τίποτα ποὺ νὰ μὴν τὸ πεῖ γιὰ μένα στὸ Δανῆλο.

Τὸ καλὸ ἦταν ποὺ ὁ Δανῆλος τὴν ἤξερε καὶ δὲν πίστευε αὐτὰ ποὺ τοὔλεγε. Τὴν ἄφηνε νὰ λέει. Κότσε νὰ τῆς μιλήσει, ποὺ τὴ φοβόταν σὰν τὸ πυρωμένο σίδερο;

Πέρασαν τρεῖς ἑβδομάδες. Ἡ πεθερά μου ἀρχίνησε πάλι νὰ μοῦ κάνει τὴν καλή. Μιὰ μέρα ποὺ ἑτοιμαζόταν νὰ πάει στὴ χώρα μοῦ λέει:

— Νὰ σοῦ πῶ, Ἀνίσσια, ἔχεις, κόρη μου, καινούργιες κάλτσες νὰ βάλεις στὸ γάμο ποὺ εἴμαστε καλεσμένοι;

— Ὄχι, μητέρα, δὲν ἔχω, τῆς λέω.

— Μὰ τότε νὰ σοῦ ἀγοράσω ἀπὸ τὴ χώρα, θέλεις;

— Δὲν ἔχω λεπτά· ἂν θέλεις νὰ πεταχτῶ μιὰ στιγμὴ νὰ ζητήσω τοῦ πατέρα μου.

— Καλά, πήγαινε. Ἀλλὰ ἐγὼ δὲ θὰ σὲ περιμένω. Νὰ τὰ δώσεις στὸ Μαθαῖο Μπαζίκιν ποὺ θἄρθει ξοπίσω μου.

Ὁ Μπαζίκιν αὐτὸς ἦταν κάποιος γείτονάς μας ἀνύπαντρος. Ἔτρεξα στὸν πατέρα μου. Μοῦδωκε σαράντα καπίκια. Καθὼς γυρνοῦσα βρῆκα καὶ τὸ Μπαζίκιν ποὖφευγε. Τοῦ τἄδωσα καὶ τοὖπα:

— Δῶσε τὰ λεφτὰ αὐτὰ στὴν πεθερά μου γιὰ νὰ μοῦ ἀγοράσει κάλτσες.

— Καὶ ποῦ θὲς νὰ βρῶ ἐγὼ τὴν πεθερά σου στὴ χώρα. Πές μου καλύτερα τί κάλτσες θὲς καὶ σοῦ τὶς ἀγοράζω ὁ ἴδιος.

— Μὰ θὰ μοῦ τὶς πάρεις καλές;

— Αὐτὸ ἔλειπε. Ἔλα, λέγε μου, πῶς τὶς θέλεις. Τοῦ εἶπα, κ' ἔφυγε.

Ἐκεῖ, κατὰ τὸ βράδυ, τὴν ὥρα ποὺ μαγέρευα τὸ δεῖπνο, ἡ Κοζλίκα γύρισε ἀπὸ τὸ χωριό. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα ψώνια της ἔβγαλε κ' ἕνα ζευγάρι κάλτσες.

— Ὁρίστε τὶς κάλτσες σου, μοῦ εἶπε.

— Εὐχαριστῶ, τῆς ἀποκρίνομαι, σὺ μοῦ τὶς ἀγόρασες;

— Ἐγώ ; καὶ μὲ τὶ λεφτά ; Σοῦ τὶς ἀγόρασε ὁ Μαθαῖος ὁ ἀγαπητικός σου.

Ἔμεινα ξερή. Καὶ νἄναι ὅλοι μπροστά, ὁ ἄντρας μου, ὁ πεθερός μου. Ὅλοι σώπαιναν καὶ μὲ κυτοῦσαν. Κι᾽ ἡ Κοζλίκα νἄναι στοὺς ἑφτὰ οὐρανούς.

— Ὁρίστε, ἔλεγε, καμαρώστε τὴν τίμια γυναίκα. Δὲν εἶναι ἀκόμα χρόνος ποὺ παντρεύτηκε καὶ οἱ ἀγαπητικοί της τῆς χαρίζουν κάλτσες.

— Μὰ τὶ κάθεσαι καὶ λές ; τῆς λέω. Σὺ ἡ ἴδια δὲ μοῦπες νὰ δώσω τὰ λεφτά μου στὸ Μαθαῖο ;

Αὐτὴ βάλθηκε νὰ γελᾶ.

— Σώνει τὶς ψευτιὲς, εἶπε. Ἐγὼ δὲ σ᾽εἶδα διόλου πρὶν φύγω γιὰ τὴ χώρα. Ὁ Μαθαῖος πέρασε ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο καὶ μοῦ λέει : «Πάρε αὐτὸ καὶ δόστο στὴν καλή μου.» Γιατὶ τὸ κρύβεις ; ἔτσι δὲν εἶναι ; Καὶ νὰ ὁ πεθερός μου ποὺ μ᾽ ἀγαποῦσε γυρνάει καὶ μοῦ λέει :

— Νύφη, αὐτὰ δὲν εἶναι σωστὰ πράματα.

Ὁ Δανῆλος εἶχε κατεβασμένο τὸ κεφάλι καὶ δὲν ἔβγαζε ἄχνα. Ἐγὼ ἔκλαια, ἔκανα ὅρκους, φώναζα πὼς ἤμουν ἀθῶα.

— Ἀλήθεια σᾶς λέω· ὁ πατέρας μου μοῦδωσε τὰ λεφτά. Ἐγὼ τὸ Μαθαῖο δὲν τὸν ξέρω π᾽ ἀνάθεμά τον κι᾽ αὐτόν. Βγῆκα ὄξω κλαίοντας. Ὁ ἄντρας μου ἦρθε κατόπι μου.

— Ἀγίσσια, μοῦπε, εἶναι ἀλήθεια ἀὐτὰ ποὺ λέει ἡ μάνα ;

— Ὄχι, τοῦ εἶπα, δὲν εἶναι ἀλήθεια. Νὰ μὴ σώσω. Μὴν τὴν πιστεύεις, Δανῆλο, θέλει νὰ μὲ καταστρέψει, γι᾽ αὐτὸ τὰ κάνει αὐτά.

— Νὰ πιστέψω τὴ μάνα, γιὰ ἐσένα; Δὲν ξέρω, εἶπε αὐτός.

Ἐγὼ κρύφτηκα στὸ κελάρι κ' ἔκλαια. Ἡ Κοζλίκα ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα ὅλο καὶ πιὸ κακὰ μοῦ φερνόταν. Ἤμουν χαμένη. Πότε-πότε πήγαινα στὴ μητέρα μου. Ἐκεῖ ξεχνοῦσα λίγο τὰ βάσανά μου. Τὸ σπίτι τ' ἀντρός μου ἦταν γιὰ μένα κόλαση.

VIII

Ἔτσι πέρασαν τέσσερα χρόνια. Τὰ πάθη ὅπου ὑπόφερνα ἦταν ἀβάσταχτα. Καὶ σὰ νὰ μὴν ἔφταναν αὐτὰ ἀπόμεινα ἔγκυος. Ἤμουν βαρειά, δὲ μποροῦσα νὰ σαλέψω, κι' ὅπως ἤμουν νέα καὶ δὲν ἤξερα, αὐτὸ μοῦ φαινόταν τρομερό. Ἀλλὰ ὅσο κι' ἂν ἤμουν κακά, δούλευα σὰν καὶ πρῶτα χωρὶς ἀνάπαυψη. Ἡ ὄρεξη μοῦ εἶχε ἀνοίξει. Ἔτρωγα τώρα λίγο παραπάνω ἀπὸ πρίν. Ἡ πεθερά μου μὲ γκρίνιαζε γι' αὐτό.

— Ἔ, μοῦλεγε, φοράδα ἀχόρταγη! ἔτσι νὰ τρῶς, νὰ τρῶς, ὅσο νὰ σκάσεις! Δὲν μποροῦσα πιά. Μοῦ εἶχε μπεῖ στὸ ρουθοῦνι. Μία μέρα ε' πα στὸ Δανῆλο:

— Ἂν θὲς νὰ μ' ἔχεις γυναῖκα, νὰ φύγωμε ἀπὸ δῶ. Νὰ πάρουμε ὅ,τι εἶνε δικό μας καὶ νὰ φύγωμε. Ἀλλοιῶς θὰ φύγω μοναχή μου. Αὐτὴ τὴ ζωὴ δὲν τὴν βαστῶ πιά. Καμιὰ μέρα θὰ μὲ βρεῖς ξερή. Ἔρχουνται ὧρες ποὺ λέω νὰ κρεμαστῶ!

Ὁ Δανῆλος στὴν ἀρχὴ οὔτε ἤθελε ν' ἀκούσει γιὰ φευγάλα. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ τοῦ τὄλεγα καὶ τοῦ τὸ

ξανάλεγα, ἀρχίνησε νὰ τὸ συλλογιέται. Ἡ ζωὴ στὰ πεθερικά μου ἀπὸ τὸ κακὸ στὸ χειρότερο πήγαινε. Μέρα δὲν περνοῦσε χωρὶς καυγάδες. Ὄχι, μαζὺ δὲ μπορούσαμε νὰ ζήσωμε πιά.

Κάποτε λέω πάλι στὸ Δανῆλο:

— Σοῦ τὸ ξαναλέω. Ἐδῶ δὲ μπορῶ νὰ μένω πιά. Δὲν ἔχω σκοπὸ νὰ φαγωθῶ. Κάλλιο νὰ γυρνῶ στὸ χωριὸ νὰ ψωμοζητῶ μὲ τὸ ντορβᾶ στὸν ὦμο, παρὰ νὰ ζῶ μὲ τὴ μάνα σου.

— Κάνε λίγη ὑπομονή, μοῦ λέει ὁ Δανῆλος. Ἔχω κι' ἐγὼ τὸ σκοπό μου. Θὰ ζητήσω τὸ μερτικό μου καὶ θὰ φύγωμε. Ξέρεις τὸ Βασίλη Ναούμοβιτς . . . ἔ, λοιπόν, αὐτὸς μᾶς ζητᾶ νὰ δουλέψωμε στὸ κτῆμά του.

Χάρηκα. Ἀμὰν γιὰ τὸ Θεὸ νὰ φύγω ἀπὸ τὴν Κοζλίκα κι' ἂς πήγαινα ὅπου νᾶταν. Τὴν ἄλλη μέρα πῆγα στὸ Βασίλη Ναούμοβιτς. Ἦταν ἕνας γέρος χωριάτης. Ζοῦσαν οἱ δυό τους μὲ τὴ γυναῖκα του. Δὲν εἶχαν παιδιά. Ὅταν πῆγα ἦταν κιόλας ὅλα τελειωμένα. Μὲ γύρισε σ' ὅλο τὸ κτῆμα. Τὸ σπίτι ἦταν καλό. Εἶχε δεκατέσσερα πρόβατα, δυὸ ἄλογα καὶ μιὰ γελάδα μὲ τὸ μοσχάρι της. Τὸ σπίτι εἶχε πολλὴ δουλειὰ καὶ δὲν εἶχε κανέναν ἄλλο ὑπηρέτη. Ὁ Βασίλης μοῦ εἶπε:

— Νἄρθετε νὰ κατοικήσετε δῶ. Ἐγὼ εἶμαι γέρος. Θὰ πηγαίνετε ἀντὶς γιὰ μένα στὴν ἀγγαρεία. Θὰ μὲ ξεκουράσετε καὶ γὼ θὰ σᾶς τρέφω, καὶ δὲ θὰ νοιάζεσθε γιὰ τίποτα. Δόξα τῷ θεῷ ὅλα εἶναι ἄφθονα. Στὸ σπίτι μου τὸ ψωμὶ δὲ θὰ λείψει ποτέ.

Ὅταν γύρισα σπίτι τὄπα τοῦ Δανήλου. Κι' ἡ

Κοζλίκα ποὺ μὲ τσάκωσε πάνω στὴν κουβέντα βάλθηκε εὐθὺς νὰ φωνάζει.

— Νὰ πᾶτε κι᾽ οἱ δυὸ στὸ διάολο!

Ὁ γέρος ὅμως ἔβαλε τὰ δυνατά του νὰ μᾶς κρατήσει. Τέλος ὅμως, ἐπειδὴ ὁ Δανῆλος μὲ κανένα τρόπο δὲν ἤθελε, ὑποχρεώθηκε νὰ μᾶς δώσει ὅ,τι μᾶς ἔβγαινε. Γίνηκαν καυγάδες, φιλονεικίες καὶ στὸ τέλος μᾶς ἔβγαλαν ὄξω δίνοντάς μας μιὰ παληοβοϊδάμαξα κι᾽ ἕνα πρόβατο. Ὅλα καλὰ μιὰ καὶ γλυτώσαμε ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ καταραμένο σπίτι.

IX

Στὴν ἀρχὴ ἡ ζωὴ στοῦ Ναούμοβιτς μᾶς φάνηκε καλή. Δουλεύαμε γιὰ τοὺς γέρους σὰ νἄταν γονοί μας κι᾽ αὐτοὶ ἔμεναν εὐχαριστημένοι. Σ᾽ αὐτοὺς γέννησα τὸ πρῶτο μου παιδί. Ἀπὸ κείνη τὴ γέννα δὲν ξανάδα πιὰ τὴν ὑγειά μου, καὶ νὰ πῶς: Ἂν καὶ οἱ δοῦλοι τὸν καιρὸ ἐκεῖνο εἶχαν λευθερωθεῖ, οἱ χωρικοὶ πήγαιναν σὰν καὶ πρῶτα στὴν ἀγγαρεία γιὰ νὰ κερδίζουν κάτι νὰ ζοῦν. Ἀπὸ βραδὶς εἶχαν παραγγείλει, ἀπὸ τὸ κτῆμα τοῦ ἀφέντη, στὶς γυναῖκες νὰ πᾶν τὴν ἄλλη μέρα νὰ βολοκοπήσουν τὰ χωράφια. Σηκώθηκα πρωΐ-πρωΐ νὰ πάω ἂν καὶ δὲν ἔνοιωθα καλά. Ἄναψα τὸ τζάκι, ταχτοποίησα τὸ σπίτι καὶ κίνησα μὲ τὶς ἄλλες γυναῖκες. Ἂν δὲν πάω, συλλογιζόμουν, θὰ μὲ ρωτοῦν γιατί δὲν πῆγα καὶ δὲν ἔχω ὄρεξη νὰ τοὺς πῶ τὸ γιατί. Πήγαινα μπροστὰ ἀπ᾽ ὅλες σὰ νὰ μὴν εἶχα τίποτα. Αὐτὲς μὲ πείραζαν,

— Ἔ, Ἀνίσσια, μοῦλεγαν, γιατί τρέχεις μπροστὰ σὰ γελάδα ποὺ τὴν κέντησε ὁ οἶστρος. Δὲ φοβᾶσαι μὴ τυχὸν εἶσαι ἔγγυος;

— Πιὸ σωστὸ εἶναι νὰ πῆτε πὼς μιὰ χῆνα κι᾽ ἕνα γουροῦνι δὲν εἶναι ποτὲς καλοὶ συνοδοιπόροι. Ἡ χῆνα πετᾶ καὶ τὸ γουροῦνι μένει πίσω.

Σὲ λίγο συναντήσαμε τὸν ἐπιστάτη.

— Σεῖς, εἶπε στὶς συντρόφισσές μου, θὰ πᾶτε νὰ βολοκοπήσετε καὶ σύ, Ἀνίσσια, θὰ βοηθήσεις νὰ μπεῖ ἡ σίκαλη στὴν ἀποθήκη. Ἡ ἀποθήκη ἦταν λίγο μακρυὰ καὶ τὰ σακιὰ ποὺ πήγαινα στὴν πλάτη μου ἦταν βαρειά.

Ὡστόσο δούλευα. Εἶχα κιόλας κουβαλίσει ἕξη σακιὰ ὅταν ἔνοιωσα στὰ νεφρὰ ἕνα δυνατὸ πόνο, ποὺ ὅσο πήγαινε πλήθαινε. Ἔβαλα τὰ δυνατά μου γιὰ νὰ μὴ μὲ πάρουν εἴδηση. Τὸ μεσημέρι μᾶς ἄφησαν καὶ γὼ πῆγα σπίτι. Στὸ δρόμο ὅμως μ᾽ ἔπιασε πόνος τόσο δυνατὸς ποὺ ἀναγκάστηκα νὰ κάτσω ὅσο νὰ περάσει. Σὲ λίγο νἄτον πάλι. Μοῦ πονοῦσε ἡ μέση κι᾽ ἡ κοιλιά. «Τὸ τέλος μου ἔφτασε», ἔλεγα. Στὸ σπίτι βρῆκα μοναχὴ τὴ γρηά. Ἤῆγα καὶ πλάγιασα στὸ κελάρι. Ἔνοιωθα λίγο καλύτερα, καὶ πεινοῦσα. Ἤῆγα στὸ περβόλι, ἔβγαλα ἕνα κρεμῦδι καὶ τὸ καθάρισα. Ἤθελα καὶ νὰ πιῶ, μὰ δὲν εἶχα κουράγιο νὰ κατέβω στὸ ὑπόγειο. Ἔφαγα λοιπὸν ξερὸ τὸ ψωμί μου μὲ τὸ κρεμῦδι. Ἔπειτα ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἦρθε ἡ ἀδερφή μου νὰ μὲ πάρει νὰ πᾶμε στὴν ἀγγαρεία.

— Νὰ πᾶμε, τῆς λέω, ἀλλὰ εἶναι ἡ σειρά σου νὰ κουβαλᾶς τὴ σίκαλη καὶ γὼ θὰ πάω στὸ βολοκόπημα.

— Καλά, μοῦ λέει, τὸ ἴδιο μοῦ κάνει. Κι᾽ ἔφυγε.

Οὔτε σ᾽ αὐτὴν δὲν εἶπα πὼς πονοῦσα. Μοῦχαν πεῖ πὼς τοὺς πόνους τῆς γέννας πρέπει νὰ τοὺς κρύβουμε, γιατί ὅσο λέμε πὼς πονοῦμε τόσο πονοῦμε πιὸ πολύ. Ἔμεινα μόνη. Σὲ λίγο ἦρθε ἡ Τατιάνα, ἡ θυγατέρα τῆς κυρᾶς τοῦ σπιτιοῦ.

— Ἄνίσσια, μοῦ λέει, λοῦσε με ἂν ἔχεις καιρό.

— Γιατὶ ὄχι, μετὰ χαρᾶς, τῆς λέω.

Πήγαμε στὸ πλυσταριό. Πῆρα μαζί μου ἕνα χτένι κ᾽ ἕνα μαξηλαράκι. Κάτσαμε. Οἱ πόνοι μὲ ξανάπιαναν. Εἶχα διπλωθεῖ στὰ δυό, καθιστὴ χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ σαλέψω. Ἡ Τατιάνα βλέποντάς με ἔτσι μ᾽ ἐρώτησε:

— Ἄνίσσια, τὶ ἔχεις; Μήπως σήκωσες κανένα βαρὺ πρᾶμα;

— Ὄχι, δὲν ἔχω τίποτα... θὰ μοῦ περάσει.

Καὶ ἀρχίνισα νὰ τὴ λούζω. Δὲν τῆς εἶχα κάνει καλὰ καλὰ μιὰ σαπουνάδα καὶ τὸ χτένι μοῦπεσε ἀπὸ τὰ χέρια. Ἐνοιωθα τέτοιους πόνους ποὺ μοὐρχόταν νὰ φωνάξω.

— Ἀ! Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ! εἶπα, δὲ μπορῶ πιά.

Ἡ Τατιάνα μὲ κύταξε:

— Ἄνίσσια, μοῦ λέει, θὰ γεννήσεις. Θὰ κάνεις τὸ παιδί.

— Θὰ λιποθυμήσω. Δὲ μπορῶ πιά. Πονῶ ὁλοῦθε.

— Πήγαινε στὸν ἀχεριῶνα, μοῦ εἶπε. Κανεὶς δὲ θὰ σὲ δεῖ. Ἔρχομαι ἀμέσως.

Πῆγα στὸν ἀχεριῶνα καὶ κάθισα. Ἔπειτα πλάγιασα, ἀλλὰ δὲν εἶχα τίποτα νὰ βάλω προσκεφάλι. Ἄξαφνα πετάχτηκα πάνω.

Μοῦ φάνηκε πὼς θὰ πέθαινα. Νὰ φωνάξω; Μὰ ποιόν; δὲ θὰ μ᾽ ἄκουαν.

Ἀπόξω ἔπαιζαν κάτι παιδιά.

Φώναζαν, ἔκαναν κάθε λογῆς παιγνίδια. «Αὐτὰ παίζουν, συλλογιζόμουν, κ' ἐγὼ πεθαίνω».

Ἐκεῖ ἦρθε ἡ Τατιάνα.

— Ἔ, πῶς τὰ πᾶμε; μοῦ λέει.

— Πεθαίνω.

—Δὲν εἶναι τίποτα, μοῦ λέει, μὴ φοβᾶσαι: Ὅλες τἄχομε περάσει αὐτά.

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, πόσο πονοῦσα.

Τὸ στόμα μου εἶχε ξεραθεῖ. Ἡ Τατιάνα μὲ ξέντυσε καὶ πῆγε καὶ φώναξε τὴ μητέρα της. Τὴν ἄκουα νὰ τὴν καλεῖ.

— Μητέρα! Ἔλα! Ἡ Ἀνίσσια γεννᾶ στὸν ἀχεριῶνα! Ἐκείνη ἔτρεξε.

— Καὶ γιατὶ δὲ μοῦ τὄπε!

— Γιατὶ δὲν κρατᾶς τὴ γλῶσσα σου. Θὰ τὸ διαλαλοῦσες παντοῦ. Ἔλα μέσα νὰ τὴ βάλωμε νὰ περπατήσῃ λίγο.

Μπῆκαν στὸν ἀχεριῶνα, κ' ἡ Νοσσούκα, ἔτσι ἔλεγαν τῆς κυρά, μοῦπε:

— Ἀνίσσια, τὶ κάνεις;

— Θεῖτσα μου, τῆς λέω, δὲ βαστῶ πιά.

— Ἴσως νὰ πρέπει νὰ ξομολογηθεῖς, Ἀνίσσια, μοῦ λέει. Μπορεῖ νὰ μὴ σὲ λευθερώνει ὁ Θεὸς ἐξ αἰτίας ποὺ δὲ θἄχεις μετανοιώσει γιὰ τὶς ἁμαρτίες σου.

Ἐγὼ τότε ἀρχίνησα νὰ τοὺς πέρνω συχώρεση.

— Συχωρέστε με, ἂν σᾶς ἔφταιξα σὲ τίποτα, συχωρέστε με, ἔλεγα.

—Ὁ Θεὸς νὰ σὲ συχωρέσει, Ἀνίσσια. Καὶ βάλθηκαν νὰ λένε προσευχές.

— Κύριε, ἐλευθέρωσέ την. Πρόφταξε, Κύριε, καὶ ἀλάφρωσέ την ἀπὸ τοὺς πόνους.

Μ' ὅλες ὅμως τὶς προσευχὲς ἐγὼ πονοῦσα τὸ ἴδιο. Τότε ἀρχίνησα νὰ ζητῶ συχώρεση γιὰ ὅσα φταιξίματα ἔκανα στὴν πεθερά μου, στὴ μητέρα μου, στὸν ἄντρα μου. Καὶ νὰ ποὺ οἱ πόνοι μὲ ξανάπιασαν. Ἔπεσα ἀνάσκελα, τὰ μάτια μου βασίλεψαν, λιποθύμησα. Τὰ δόντια μου σφίχτηκαν καὶ δὲ μποροῦσα ν' ἀνοίξω τὸ στόμα μου. Καὶ κεῖ ἀπάνω ξαλάφρωσα. «Ὁ Θεὸς μὲ συχώρεσε», εἶπα καὶ ἄνοιξα τὰ μάτια μου. Τὸ παιδὶ εἶχε γλυστρήσει στὴν κοπριά. Ἡ φωνὴ ποὺ ἔβγαζε ἦταν σὰν τὴ φωνὴ ποὺ βγάζουν τὰ κλωσσοπουλάκια ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τ' αὐγό. Ἤμουν ξαφνισμένη καὶ χαρούμενη μαζί. Ξανάκλεισα τὰ μάτια μου. Δὲν καταλάβαινα τίποτα· ἤμουν σὰ ζαλισμένη. Ἔνοιωθα πὼς μὲ μετάφερναν κάπου καὶ πὼς δυσκολεύονταν.

— Κυρά, εἶπε ἡ Τατιάνα, τὶ ἔχει ἡ Ἀνίσσια; ἔχει γίνει σὰν πανὶ τὸ πρόσωπό της,

— Πρέπει νὰ τὴν πᾶμε στὴ σόμπα καὶ νὰ φωνάξωμε τὴ μαμή. Ἡ Τατιάνα βγῆκε τρέχοντας κ' ἔστειλε νὰ ζητήσει τὸν ἄντρα μου. Πέρασε ὡς μισὴ ὥρα. Σιγὰ σιγὰ ἐρχόμουν στὸν ἑαυτό μου. Μόλις ἄνοιξα τὰ μάτια μου εἶδα κάποιον νὰ βαστᾶ στὰ χέρια ἕνα μωρό.

Ἡ Νοσσούκα μοῦ εἶπε τότε:

— Ἔλα, Ἀνίσσια, πᾶμε στὴν ἴσμπα. Ἐκεῖ θὰ πλαγιάσεις.

Μὲ σκέπασαν μὲ μιὰ κουβέρτα καὶ μὲ πῆγαν μέσα. Τὸ παιδὶ τὸ κρατοῦσα ἐγώ. Μόλις σάλευε. Σὰ φτάσαμε στὴν ἴσμπα μ' ἔβαλαν καὶ πλάγιασα. Δὲν ἔνοιωθα πιὰ

κανένα πόνο. Ἀλλὰ ἡ μαμὴ δὲν ἐρχόταν νὰ δέσει τὸν ἀφαλὸ τοῦ παιδιοῦ.

X

Ἐκεῖ ἦρθε ὁ Δανῆλος. Τὸν ἀκούω νὰ ρωτᾶ :

— Τί μᾶς χάρισε ὁ Θεός ;

— Μιὰ μικρὴ Συβόρτσωβ. Συβόρτσωβ ἦταν ἐπίθετό μας.

— Ὅ,τι ἔρχεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καλῶς νἄρθει, εἶπε ὁ Δανῆλος καὶ ἡ Νοσσούκα πρόσθεσε :

— Τὸ πρῶτο παιδὶ δὲν τὸ ξετάζουνε ἂν εἶναι κορίτσι ἢ ἀγόρι. Ἀλλὰ τώρα πρέπει νὰ πᾶς νὰ φέρεις τὴ μαμή.

Ὁ Δανῆλος ἔφυγε τρέχοντας.

Ὁ ἥλιος εἶχε γείρει. Ἐμπαζαν τὰ ζά. Ἤμουν ξαπλωμένη μὲ τὸ παιδὶ πλάϊ μου ἀκόμα μὲ λυτὸ τὸν ἀφαλό. Ἡ μητέρα μου ἦρθε κοντά μου καὶ κάθισε. Κλαίγαμε κι' οἱ δυό. Ἐκεῖ ἔρχεται ὁ Δανῆλος καὶ λέει :

— Δὲ βρῆκα τὴ μαμή. Λείπει στὸ πανηγῦρι.

— Τί νὰ κάνωμε, εἶπε ἡ μητέρα μου. Ἐγὼ αὐτὴ τὴ δουλειὰ δὲν τὴν ἔκανα ποτὲ στὴ ζωή μου. Οὔτε ἡ Ταιάνα δὲν κότσε νὰ καταπιαστεῖ νὰ δέσει τὸ παιδί.

— Ἔλα, μητέρα, εἶπε στὴ Νοσσούκα, κάνε το σύ. Εἶσαι ἡ μεγαλείτερη.

Ἡ Νοσσούκα στεκόταν συλλογισμένη κι' ἀμίλητη. Ξάφνου εἶπε :

— Ἄντε, ἂς εἶναι, στὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Καὶ τότες ἄρχισαν ὅλες νὰ λὲν πῶς πρέπει νὰ κάνει ἡ Νοσσούκα. Ἀφοῦ τέλειωσαν, ἔλουσαν τὸ παιδί, τὸ τύλιξαν καὶ μοῦ τὄδωσαν. Μοῦκαναν καὶ μένα ὅ,τι χρειαζόταν καὶ φώναξαν τὸ Δανῆλο. Ἄχ, θεέ μου, μὲ πόση χαρὰ ἔσκυψε καὶ εἶδε τὴν κόρη του καὶ πῶς ἔτρεξε νὰ φέρει τὴ βότκα νὰ κεράσει! Ηρώτη μᾶς εὐχήθηκε ἡ Νοσσούκα ἡ κυρά μας.

— Νὰ μᾶς ζήσει, εἶπε, εἶναι κι᾽ ἐμᾶς τὸ ἐγγονάκι μας. Σᾶς ἔχομε ἐσένα καὶ τὴν Ἀνίσσια σὰ δεύτερα παιδιά μας. Ὅλοι ἦταν χαρούμενοι. Ἤμουν κι᾽ ἐγώ. Ἐκεῖ οἱ γυναῖκες δὲν ξέρω γιατὶ βγῆκαν ἔξω καὶ μείναμε οἱ δυό μας μὲ τὸ Δανῆλο. Καὶ τότες ἐκεῖνος σηκώθηκε καὶ ἦρθε κοντά μου. Ἄχ! μὲ πόση ἀγάπη ὁ καημένος.

— Ἀνίσσια, χρυσό μου, ἀλάφρωσες λίγο;

— Ναί, δὲν ἔχω πιὰ τίποτα. Εἶμαι καλά.

— Καὶ τώρα ποιὸν θὰ βάλωμε νὰ μ ς τὸ βαφτίσει τὸ παιδί μας;

— Καλύτερα νὰ τὸν βροῦμε κ᾽ οἱ δυό.

— Σὰν εἶναι ἔτσι, εἶπα, πήγαινε εὐθὺς στὸ Κομσύτοβο καὶ ζήτησε γιὰ νονὰ τὴ Ναστάσια. Νονὸ θὰ βάλωμε τὸ Μιχάλη ἀπὸ τὸ κτῆμα τοῦ ἀφέντη. Ἤθελα νὰ τὸν κάνω κουμπάρο γιατὶ μιὰ μέρα ποὺ μ᾽ εἶχε δεῖ μοῦ εἶπε ἔτσι:

— Ἀφοῦ δὲ θέλησες νὰ γίνεις γυναῖκα μου, ἂς συγγενέψουμε ἀλλοιῶς. Νὰ βαφτίσω ἕνα σου παιδί.

Στὸν ἄντρα μου ποτὲς δὲν τὄπα πῶς ὁ Μιχάλης μ᾽ ἀγαποῦσε.

— Καλά, εἶπε ὁ Δανῆλος, δέχομαι. Αὐτοὺς θὰ κάνωμε κουμπάρους.

Καὶ κεῖ ἀπάνω μοῦπιασε τὸ χέρι μου καὶ γὼ δὲν τὸ τράβηξα. Μ' ἄρεσε νὰ μοῦ τὸ κρατᾶ. Μιλούσαμε, κοιταζόμαστε. Ἀπὸ κείνη τὴ στιγμὴ ἔνοιωσα νὰ τὸν ἀγαπῶ. Ἡ ψυχή μου θαρρεῖς κι' εἶχε ἀλαφρώσει ἀπὸ ἕνα βάρος ποὺ τὴν κατασκέπαζε ὡς τότε.

XI

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Δανῆλος πῆγε νὰ βρεῖ τοὺς κουμπάρους, τὸν παπᾶ, καὶ νὰ καλέσει τοὺς συγγενεῖς στὰ βαφτίσια. Ἡ Νοσσούκα καὶ ἡ μητέρα μου ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ σιγύριζαν τὸ σπίτι καὶ μαγείρευαν τὰ φαγιά. Ἐμένα μὲ πῆγαν στὴν ἴσμπα καὶ μ' ἔκρυψαν πίσω ἀπὸ ἕνα μπερντέ.

Τὸ μεσημέρι ἔφτασαν ὁ παπᾶς, ὁ διάκος καὶ ὁ καντηλανάφτης, κι' εὐθὺς ἔβαλαν κάτω τὰ κονίσματα καὶ τὴν κολυμπῆθρα.

Γύρω-γύρω στὴν κολυμπῆθρα ὁ καντηλανάφτης ἔβαλε κεριὰ ἀναμένα. Οἱ κουμπάροι, τὸ συγγενολόϊ, ὅλοι εἶχαν συναχτεῖ κι' ἡ βάφτιση ἀρχίνησε. Ἐγὼ ἤμουν πλαγιασμένη πίσω ἀπὸ τὸ μπερντὲ χωρὶς ὅμως ὁ μπερντὲς αὐτὸς νὰ μ' ἐμποδίζει νὰ βλέπω καὶ ν' ἀκούω. Καθὼς ἄκουα τὶς ψαλμωδίες συλλογιζόμουν: «Κύταξε πῶς ἔρχονται τὰ πράματα, ἀντὶς νὰ πάρω ἄντρα τὸ Μιχάλη ποὺ τὸν ἤθελα καὶ μ' ἤθελε τὸν κάνω κουμπάρο». Τέλειωσε ἡ βάφτιση. Τὸ παιδὶ τὄβγαλαν Μάρθα καὶ ἀφοῦ κέρασαν τὸν παπᾶ, τὸν

καντηλανάφτη καὶ τὸ διάκο καὶ ἔφυγαν, καθίσαν στὸ τραπέζι οἱ συγγενεῖς. Εἴχαμε λαχανόσουπα, βωδινὸ βραστό, μακαρόνια καὶ βότκα. Ἦταν καμιὰ εἰκοσιπενταριά· ἀνάμεσα ἦταν καὶ ἡ πεθερά μου ἡ Κοζλίκα. Ἐγὼ δὲν τὴν ἤθελα νὰρθεῖ μὰ οἱ ἄλλοι εἶπαν καὶ δὲν ἦταν σωστὸ νὰ μὴν τὴν καλέσουμε.

Πρὶν νὰ κάτσουν στὸ τραπέζι νά σου κι' ἔρχεται ἐκεῖ ποὺ μ' εἶχαν.

— Καλημέρα, μοῦ λέει, νὰ σοῦ ζήσει καὶ τὸ παιδί, καλορίζικο.

— Εὐχαριστῶ, τῆς λέω.

Καὶ ἡ Κοζλίκα κάθισε στὸ τραπέζι. Τότε ἡ μαμὴ ἔφερε στὸ τραπέζι ἕνα τσουκάλι, γεμάτο τραχανά, σκεπασμένο μ' ἕνα τουλουπάνι κι' ἀπάνω δυὸ κουτάλια μὲ τὶς χοῦφτες ἀπάνω. Τὄνα κουτάλι ἦταν πρὸς τὰ κονίσματα καὶ τ' ἄλλο πρὸς τὸ τραπέζι.

— Τώρα πρέπει ν' ἀγοράσετε τὸν τραχανά, εἶπε ἡ μαμή.

Καθένας τότε ἔβαζε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ κουτάλια ὅσα λεφτὰ ἤθελε. Τὸ κουτάλι ποὺ ἦταν πρὸς τὰ κονίσματα ἦταν δικό μου, τὸ ἄλλο τῆς μαμῆς. Πρῶτος ἔβαλε ὁ πατέρας μου. Ἔπειτα ὅλοι οἱ ἄλλοι. Ὅταν τέλειωσαν, ἡ ἀδερφή μου μέτρησε τὰ λεφτά. Στὸ κουτάλι μου βρέθηκαν ἑξῆντα καπίκια καὶ στὸ κουτάλι τῆς μαμῆς τριάντα. Ἐκεῖ ὁ Μιχάλης ὁ κουμπάρος βάζει σ' ἕνα πιάτο λίγο τραχανά, λίγο λάδι, λίγο ἁλάτι, βότκα, τ' ἀνακατεύει καὶ τὰ δίνει στὸν ἄντρα μου.

— Πιέ, τοῦ εἶπε.

— Τί! εἶπε ὁ ἄντρας μου, νὰ πιῶ αὐτὴ τὴ σιχασιά; Δὲν πάει κάτω ἀπὸ τὸ λαρύγγι μου.

—Ἔ, αὐτὸ δείχνει, ἀδέρφι, πὼς δὲν ἀγαπᾶς τὴ γυναῖκα σου. Ἂν τὴν ἀγαποῦσες θὰ τὄπινες μὲ μιᾶς.

Ὁ ἄντρας μου δὲ μίλησε. Πῆρε μόνο τὸν τραχανὰ κι᾽ ἀφοῦ τὸν δοκίμασε, τὸν ἔφαε ὅλο κ᾽ ἔγλυφε καὶ τὸ πιάτο. Ἐγὼ χαμογελοῦσα. Μ᾽ ἄρεσε ποὺ ὁ ἄντρας μου ἔδειξε στὸ Μιχάλη πὼς μ᾽ ἀγαποῦσε... Ἔπειτα ξακολούθησαν νὰ τρῶνε καὶ νὰ πίνουν ὅσο ποὺ βράδυασε κι᾽ ὁ καθένας πῆγε σπίτι του. Τὴν τρίτη μέρα ὕστερα ἀπὸ τὴ γέννα σηκώθηκα. Ἤμουν νέα καὶ βαριόμουν νἄμαι πλαγιασμένη. Ἔπειτα ποιὸς θἄκανε τὶς δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ, δὲν εἶχα κανένα παραχέρι. Καθὼς σκούπιζα ἔρχεται ὁ Ναούμιτς.

—Ἀνίσσια, μοῦ λέει, πῶς τὰ πᾶμε;

— Καλά, τοῦ εἶπα.

— Σὰν εἶναι ὑγεία ὅλα πᾶνε καλά.

Καὶ μοῦ λέει, νὰ πάω νὰ τὸν βοηθήσω νὰ μεταφέρωμε τὶς κυψέλες ἀπὸ τὄνα μέρος στ᾽ ἄλλο.

— Μετὰ χαρᾶς, τοῦ εἶπα. Δὲ μοῦκανε καρδιὰ νὰ τοῦ πῶ ὄχι. Πήγαμε. Κουβαλήσαμε δεκαπέντε. Δουλειὰ βαρειὰ γιὰ μένα· τὰ χέρια μου καὶ τὰ πόδια μου ἀρχίνησαν νὰ τρέμουν. Θαρροῦσα πὼς θἄπεφτα. Αὐτὸς ὅμως τὴ δουλειά του. Οὔτε συλλογιζόταν πὼς κανεὶς ὕστερα ἀπὸ τὴ γέννα ἀδυνατίζει. Τότε εἶναι ποὺ σακατεύτηκα. Δὲ μ᾽ ἄφησαν νὰ δυναμώσω λιγάκι.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη συνείθιζαν νὰ μὴ στέλνουν τὶς γυναῖκες ποὺ γεννοῦσαν στὴν ἀγγαρεία, πρὶν περάσουν ἕξη βδομάδες. Ἐμένα ὅμως μ᾽ ἔβαλαν κ᾽ ἔκανα κάθε λογῆς δουλειὲς ἀμέσως. Ἡ χορτοκοπὴ εἶχε ἀρχινήσει. Ὁ καρπὸς τὴ χρονιὰ κείνη ἦταν πρώϊμος. Βιάζονταν. Δούλευα σὰν ὅλους. Ἔπερνα καὶ τὸ μωρὸ μαζί

μου. Ὁ Δανῆλος μοῦχε στήσει δυὸ ξύλα νὰ κρεμῶ τὴν κούνια. Ἡ μικρὴ ἦταν ἥσυχη. Βέβαια κάποτε ἔκλαιε ἀλλὰ τῆς ἔδιδα ἀμέσως τὸ βυζί, τὴν φάσκιωνα καὶ ἀποκοιμιόταν. Ἔδιδα καὶ μιὰ δυὸ κουνηματιὲς στὴν κούνια καὶ γυρνοῦσα στὴ δουλειά. Κάποτε τὴν κουνοῦσε ὁ ἄνεμος ποὺ φυσοῦσε. Αὐτὸ μ᾽ ἔκανε νὰ γελῶ. Ἔλεγα: Μὰ τὸ Θεό, δὲν εἶναι ἀνάγκη νἄναι κανεὶς νὰ τὴν κουνᾶ. Κι᾽ οἱ ἄλλες γυναῖκες ξεθεόνονταν στὴ δουλειά. Ὅταν τέλειωναν ὅλες ἐρχόνταν κι᾽ ἔκαναν ἕνα σωρὸ χάδια στὴ Μάρθα μου.

— Ἀνίσσια, μοῦλεγαν, ἡ κόρη σου νὰ μὴ βασκαθεῖ εἶναι μιὰ χαρά.

Κι᾽ ἀλήθεια ἦταν πολὺ ὄμορφη. Ὡστόσο ἡ κοιλιά μου ἀρχινοῦσε νὰ μὲ πονᾶ.

XII

Τώρα ποὺ εἶχα τὸ παιδὶ ἡ ζωὴ στοῦ Ναούμιτς ἦταν ζόρικη γιὰ μένα. Ὡστόσο τί νὰ κάνω, ὑπομόνευα. Ἦταν ὅμως ἡ Κοζλίκα. Αὐτὴ μπῆκε στὴ μέση καὶ μᾶς τὰ χάλασε μὲ τοὺς γέρους. Δὲν ὑπόφερνε νὰ μᾶς βλέπει νὰ καλοζοῦμε. Ἦταν νὰ πιεῖ φαρμάκι. Ζήλευε. Καὶ νὰ τί φκιάνει. Εἴχαμε ἀρχίσει νὰ βγάζουμε τὴν πατάτα. Κεῖ ἀπάνω πάει ἡ Κοζλίκα καὶ βρίσκει τὴ Νοσσούκα.

— Κουμπάρα, τῆς λέει, νὰ σοῦ πῶ τὰ καινούργια;

— Ποιὰ καινούργια;

— Μὰ τί, δὲν ἔχεις μάτια; Δὲ βλέπεις παναπεῖ κεῖνα ποὺ γίνονται μπροστά σου;

— Νὰ δῶ; τί νὰ δῶ;

— Τὸ γέρο σου!

— Τί; τὸ γέρο μου;

— Μάλιστα, τὸ γέρο σου. Κείνη ἡ λυσσασμένη ἡ Ἀνίσσια σοῦ τὸν ξελόγιασε.

— Δὲν πιστεύω, κουμπάρα. Τί νὰ τοῦ βρεῖ τοῦ γέρου μου νὰ τὸν ἀγαπήσει; Αὐτὸς εἶναι ὅλος σάπιος... κι' αὐτή ναι νέα κοπέλλα κι' ὄμορφη.

— Τί νὰ τοῦ βρεῖ; τὰ λεφτά του. Θὰ τῆς γράψει ὅλο τὸ κτῆμα.

Ἡ Νοσσούκα ἦταν παλαβὴ κι' ἡ Κοζλίκα κακή. Τῆς ἔβαλε ὑποψίες στὸ κεφάλι, τὴν ἔκανε νὰ πιστέψει πὼς τἄχα φτιαγμένα μὲ τὸ γέρο καὶ βάλθηκε νὰ μὲ ζηλεύει. Ὅταν ὁ γέρος ἔβγαινε στὴν αὐλὴ ἡ γρηὰ τὸν παραφύλαε. Κι' αὐτὸς ὁ κακόμοιρος νὰ μὴν ἔχει εἴδηση. Ἦταν ἑβδομῆντα χρονῶ.

Κάποτε μοῦλεγε:

— Ἀνίσσια, αὔριο νὰ πᾶμε στὸ δάσος γιὰ ξύλα. Νὰ πῶ ὄχι, ἀδύνατο, θὰ μ' ἔλεγαν τεμπέλα. Ἔλεγα:

— Νὰ πᾶμε. Καὶ τὸ μοῦτρο τῆς γρηᾶς νὰ γίνεται μιὰ πιθαμή.

— Ναί, ναί, πήγαινε μὲ τὴν ὀμορφονιά σου, μονάχα νὰ φύγετε πρωΐ νὰ μὴ σᾶς δεῖ κανένας!

Τότε ἂν ἔλεγα πὼς δὲν πάω, θύμωνε ὁ γέρος.

— Καὶ τί εἶμαι ἐγώ, ἔλεγε, γάϊδαρος νὰ ψοφῶ στὴ δουλειὰ καὶ σεῖς νὰ χάσκετε.

Μιὰ μέρα χάθηκε ἕνα μοσχάρι. Ὁ γέρος μοῦπε νὰ ψάξω νὰ τὸ βρῶ. Ἐγὼ δὲν πάω. Ἐκεῖνος θυμώνει.

— Ἔλα, κουνήσου. Τὸ ζῶ πρέπει νὰ βρεθεῖ.

— Πήγαινε νὰ τὸ γυρέψεις λοιπόν, νὰ ψάξεις μαζί της...μονάχος δὲ θὰ ψάξεις καλά.

Φεύγομε. Ἐγὼ ἀπὸ τὄνα μέρος αὐτὸς ἀπὸ τ᾽ἄλλο. Ἔπειτα ἀπὸ ὥρα γυρνάω χωρὶς τὸ μοσχάρι. Ὁ γέρος δὲν εἶχε ἀκόμα γυρίσει. Ξάφνου νάτον. Ἡ Νοσσοῦκα μόλις τὸν εἶδε τρέχει καὶ ἀρχινᾶ νὰ φωνάζει :

— Ἔ, γέρο παραλυμένε, βρῆκες αὐτὸ ποὺ γύρευες ;

— Ὄχι, λέει αὐτὸς, ἀλλὰ σὺ γιατὶ οὐρλιάζεις ἔτσι, ἔ ; Δὲ μοῦ φτάνει ἡ σύγχυσή μου νὰ χάσω τέτοιο μοσχάρι ;

— Ἄ ! γέρο ξεκούτη, τὸ ζῶο εἶναι ποὺ σὲ κάνει ἄνω-κάτω γιὰ ἡ ἀγαπητικιά σου ;

— Φτοῦ νὰ χαθεῖς, στρίγγλα, λέει αὐτός, ἀποτρελάθηκες πιά !...

Καὶ βγαίνει ὄξω.

Ἀπὸ τὴ μέρα κείνη δὲν εἴδαμε ἡσυχία στὸ σπίτι. Ἡ ζωὴ ἀρχίνησε νὰ γίνεται ἀβάσταχτη. Ἔφτυσα αἷμα, ποὺ λέει ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔλεγα λέξη στὸ Δανήλο. Μονάχα κάποτε πήγαινα στὴ μάνα μου κ᾽ἔκλαια.

— Μανοῦλα μου, τῆς ἔλεγα, γλύτωσα ἀπὸ τὸ δόντι τοῦ λύκου μὰ ἔπεσα στὰ πόδια τῆς ἀρκούδας.

XIII

Ἔτσι ἡ Κοζλίκα μᾶς ἔβαλε καὶ μαλλώσαμε μὲ τὸ Ναούμοβιτς. Τώρα ἦταν ἀνάγκη νὰ φύγωμε κι᾽ ἀπὸ δῶ. Πάνω στὸ χρόνο ἄντε πάλι λογαριασμοὺς καὶ νταραβέρια. Ἡ κοινότητα ἔβγαλε ἀπόφαση νὰ μᾶς δώσουν οἱ γέροι γιὰ τὸν κόπο μας ἑβδομῆντα ρούβλια.

Μᾶς λογάριασαν ὅμως κι᾽ ὅσα λεπτὰ εἴχαμε πάρει ἀνάμεσα κι᾽ ὅ,τι ροῦχα μᾶς ἔκαναν. Τὴν πατατοῦκα τοῦ Δανήλου, τὰ ποδήματά του, μιὰ καμιζόλα γιὰ μένα. Ἀπὸ τὰ ἑβδομῆντα ρούβλια ἔμειναν νὰ πάρωμε ὀχτὼ ρούβλια.

Φύγαμε ἀπὸ τοὺς γέρους κ᾽ ἐγὼ πῆγα μὲ τὴ μικρὴ στὴ μάνα μου! Ὁ Δανῆλος πῆγε νὰ δουλέψει στὸ κτῆμα τοῦ ἀφέντη τρία βέρστια μακρυά. Τὶ ἀνάποδη ἡ ζωή μας! Καὶ τὸ χειρότερο ποὺ μ᾽ ἀρρώστησε ἡ μικρή. Ὅ,τι κι᾽ ἂν τῆς ἔκανα δὲν ἔπερνε πάνω της. Ἀκόμα τὴν πῆγα σὲ μιὰ γυναῖκα νὰ τῆς διαβάσει τὸ χαρτὶ τῆς βασκανίας, μὰ τοῦ κάκου. Ἔμενε ὁλόκληρες μέρες χωρὶς νὰ φάει καὶ νὰ πιεῖ. Ἔλυωνε.

Μιὰ μέρα ἡ μητέρα μου πῆγε στὸ χωράφι. Ἔμεινα σπίτι καὶ συλλογιζόμουν :

— Ἡ μάνα μου γρηὰ γυναῖκα δουλεύει κ᾽ ἐγὼ κάθομαι. Ἔβαλα τὴ Μάρθα πάνω στὸ κρεβάτι καὶ τῆς ἔδωσα νὰ πιεῖ. Τὰ χειλάκια της ἦταν φρυμένα καὶ τὰ κρατοῦσε σφιγμένα. Καθὼς πήγαινα νὰ βγῶ τῆς ἔρριξα μιὰ ματιά. Ἦταν ξαπλωμένη καὶ τὰ ματάκια της τἄχε κλειστά. Μὲ πήραν τὰ δάκρυα· εἶπα:

— Ὄχι, δὲ θὰ πάω στὸ χωράφι, πῶς θὰ τὴν ἀφήσω μονάχη; Γύρισα καὶ κάθισα κοντά της. Ἀλλὰ ἐκεῖ νὰ καὶ μοῦ μηνᾶ ἡ μητέρα μου νὰ πάω ἀμέσως νὰ τὴ βοηθήσω. Τὶ νὰ κάνω; Πῆγα. Πήγαινα ἴσια μπροστά μου χωρὶς νὰ βλέπω· τὰ δάκρυα μὲ τύφλωναν. Ἔφτασα στὸ χωράφι, στάθηκα στὸ πόδι τῆς μητέρας μου καὶ κείνη τὴν ἔστειλα σπίτι. Θὰ δούλευα ὡς μιὰ ὥρα, ὅταν ξάφνου ἕνα σύννεφο ἔρχεται καὶ κρύβει τὸν ἥλιο. Ἄχ, εἶπα, νἄκανε ὁ Θεὸς νὰ

βρέξει. Θὰ πήγαινα στὸ παιδί μου. Τότε ἀρχίνησε νὰ βρέχει δυνατά. Γύρισα σπίτι κι' εὐθὺς ἔτρεξα στὸ παιδί. Τὸ βρῆκα νἄχει τὸ κεφαλάκι του κρεμασμένο στὸ γύρο τοῦ κρεβατιοῦ· τὰ μάτια του εἶχαν βασιλέψει καὶ ἦταν κατακίτρινο. Ἔμπηξα μιὰ φωνή:

— Μητέρα! ἡ Μάρθα πεθαίνει!

Ἡ μητέρα μου ἔτρεξε.

— Σώπαινε! Δὲν ἔχει τίποτα! εἶπε. Τὸ πῆρε πάνω της, ἔβαλε σ' ἕνα κουτάλι λίγο νερὸ καὶ τῆς τὄδωσε. Μὰ ἡ μικρὴ δὲν ἄνοιξε τὰ χείλη της νὰ τὸ καταπιεῖ. Τότε ἔβαλα ἕνα κόνισμα στὸ μαξηλάρι της, ἄναψα τὴ λαμπάδα τοῦ γάμου μου καὶ κάθισα καὶ τὴν κύταζα. Φοβόμουν νὰ ξεφωνήσω μὴ μ' ἀκούσει, ὅμως τὰ δάκρυά μου ἔτρεχαν ποτάμι.

— Νὰ μὴν εἶμαι ἐγὼ μικρό μου νὰ πονῶ ἀντὶς ἐσένα, ἔλεγα. Σὲ λίγο πέθανε. Ἔκανα τὸ σταυρό μου καὶ τρεῖς μετάνοιες καὶ κατόπι μὲ τὴ μητέρα μου τὴ στολίσαμε καὶ τὴ βάλαμε σ' ἕνα τραπέζι κάτω ἀπὸ τὰ κονίσματα. Ἀπὸ κεῖ πῆγα στὰ μαγαζιὰ καὶ παράγγειλα τὴν κασσίτσα της κ' ἔπειτα ἔτρεξα στὸ Δανῆλο. Ὅταν ἔφτασα τὸν βρῆκα στὴν αὐλὴ τοῦ ἀφέντη νὰ κόβει ξύλα.

— Δανῆλο, δὲν ἔμαθες τίποτα;

— Τίποτα. Τί τρέχει;

— Τὸ κοριτσάκι μας τὸ χάσαμε.

Τὸ τσεκούρι τοὔπεσε ἀπὸ τὰ χέρια.

— Πότε! ἔκανε ἀχνά.

— Σήμερα τὸ πρωΐ.

Κ' ἔβαλα τὰ κλάματα. Ὁ Δανῆλος τότε εἶπε:

— Γι' αὐτὸ εἶχα αὐτὴ τὴ βαροκάρδιση σήμερα

καὶ δὲν ἔβλεπα τὴν ὥρα νἄρθω σπίτι. Μετὰ μὲ ρώτησε τί εἶχε τὸ παιδί, ποῦ πονοῦσε, καὶ πῶς ἀρώστησε. Τοῦ τὰ εἶπα ὅλα καταλεπτῶς.

— Ἄχ, Ἀνίσσια, εἶπε, εἴμαστε ἄτυχοι, ἀλλὰ δὲ θὰ κάνωμε ἄλλο παιδὶ σὰν αὐτό. Καὶ ἀρχίνησε νὰ κλαίει κι' αὐτός. Ἔπειτα ζήτησε ἄδεια ἀπὸ τὸν ἐπιστάτη καὶ τραβήξαμε κ' οἱ δυὸ νὰ θάψωμε τὴ Μάρθα.

XIV

Πέρασα τὸ καλοκαίρι μὲ τοὺς γονεῖς μου. Κι' ὅλο κάναμε σχέδια μὲ τὸ Δανῆλο πῶς ν' ἀποκτήσωμε δικό μας νοικοκυριό. Τὸ χινόπωρο πῆρε ὅ,τι λεπτὰ τοῦ χρωστοῦσαν, δανειστήκαμε καὶ μερικὰ καὶ ἀρχίσαμε νὰ κουβαλιόμαστε. Ἑφτὰ βέρστια μακρυὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου ἀγοράσαμε μιὰ παληὰ ἴσμπα ποὺ τὴν κουβαλήσαμε στὸ χωριό. Τὴ γυροτραφήσαμε κουτσὰ στραβά, ἀγοράσαμε κ' ἕνα γέρικο ἄλογο κι' ἔτσι ἐφτιάξαμε τὸ φτωχικό μας. Κακοπερνούσαμε. Πολλὲς ἀνάγκες καὶ λίγα ἔσοδα.

Πῶς νὰ τὰ βολέψωμε; εἴμαστε μονάχοι, δὲν τὰ καταφέρναμε. Εἴχαμε τὸ σπίτι, τοὺς φόρους· τὰ παιδιὰ ποὺ μᾶς πῆραν ξοπίσω θέλαν λεφτά. Χωρὶς τὴ Μάρθα εἴχαμε τώρα κι' ἄλλα τρία. Ἕνα κορίτσι καὶ δυὸ ἀγόρια. Εἴχαμε καὶ μιὰ γρηὰ ποὺ τὴν πήραμε νὰ τὰ φυλάει. Τὰ παιδιὰ μεγάλωναν, θέλαν ψωμί.

Κάποτες δὲν εἴχαμε ψίχουλο.

Ὁ Δανῆλος γυρνοῦσε ἀπὸ τὴ δουλειά.

— Βάλε νὰ φᾶμε. Μαγέρεψες τίποτα;

—Δὲν ἔχωμε πιὰ ψωμί· οὔτε φωτιὰ ἄναψα, οὔτε μαγέρεψα.

— Γιατὶ δὲ ζήτησες λίγο δανεικό;

— Ζήτησα πολλὲς φορές, χωρὶς νὰ τὸ γυρίσω.

Ὁ Δανῆλος θύμωνε.

— Δὲν εἶσαι ἄξια γιὰ τίποτα. Οὔτε λίγο ψωμὶ δὲν οἰκονομᾶς. Θὰ σ' ἤθελα νὰ ὀργώνεις μὲ τὴν κοιλὰ ἀδειανή!

— Κι' ἐγὼ εἶμαι νηστικὴ ὁλημέρα. Ὅ,τι εἶχα τόδωσα στὰ παιδιά.

Ὁ Δανῆλος δὲν ἔλεγε πιὰ τίποτε καὶ πλάγιαζε χωρὶς νὰ φάει.

Εἴμαστε ἀξιολύπητοι. Ὁ Δανῆλος δέν τὰ κατάφερνε· ἦταν κι' ἀδύνατος.

Ἂς σκοτωνόταν στὴ δουλειά, ἡ φτώχια ὅλο καὶ μεγάλωνε σπίτι.

Ἦρθε καιρὸς ποὺ ἔβγῆκα νὰ ζητιανέψω μὲ τὸ ντορβᾶ στὸν ὦμο σὲ ξένα χωριά.

XV

Ἔτσι ἔζησα δέκα χρόνια. Πάνω στὰ ἔντεκα μᾶς πλάκωσε ἡ δυστυχία. Χωρὶς ἄλλο ὁ θεὸς μὲ τιμωροῦσε γιὰ τὶς ἁμαρτίες μου. Ὅλα μᾶς τἄκανε ἡ φτώχεια. Ὁ χειμῶνας δέν εἶχε βγεῖ ἀκόμα καὶ τὸ στάρι μας εἶχε τελειώσει. Ὅ,τι κι' ἂν καταπιανόμαστε δὲν ἔβγαινε πέρα. Καὶ ποὺ ἔβγαινα στὴ ζητιανιὰ τίποτα δὲν ἔκανα. Τὸ ψωμὶ ἦταν λιγοστὸ παντοῦ. Στὴν ἀπελπισία αὐτὴ ὁ Δανῆλος ἀποφάσισε νὰ κάνει ὅ,τι καὶ νἄταν,

ἀκόμα καὶ κακὲς πράξες, γιὰ νὰ μᾶς θρέψει. Ἔσμιξε μὲ χωριάτες κλέφτες καὶ βάλθηκε νὰ πίνει. Τὸ χωριό μας ἦταν γεμάτο ἀπὸ τέτοιους. Τὸν καιρὸ τῆς δουλείας ὁ κόσμος συγχρατιόταν ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ ἀφέντη. Μόλις ὅμως ἀπελευθερωθήκαμε, ὅλοι γενῆκαν τοῦ σκοινιοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ. Ὁ Δανῆλος πῆρε τὸν κακὸ δρόμο. Καταλάβαινα πὼς εἶχε κακὸ στὸ νοῦ του. Τρεῖς χωριάτες π᾽ ὅλοι τοὺς ἤξεραν ἀρχικλέφτες ἐρχόντανε ταχτικὰ καὶ τὸν εὕρισκαν. Ἕνα βράδυ ποὺ ἤμουν πλαγιασμένη ἀκούω ν᾽ ἀνοίγει ἡ πόρτα. Ἦταν αὐτοί. Μπῆκαν μέσα καὶ βάλθηκαν νὰ μιλᾶν μὲ τὸ Δανῆλο. Ἄκουσα ὅ,τι ἔλεγαν.

— Θὰ πᾶμε χωρὶς ἄλλο, εἶπε ἕνας κάποιος Ἀντρέας, γνωστὸς λωποδύτης, φαμελίτης ἄνθρωπος, ἡλικιωμένος.

— Τὴν κλειδωνιὰ νὰ σπάσωμε καὶ τέλειωσε, τοῦ ἀπάντησε ὁ σύντροφός του ὁ Μιχάλης.

— Καὶ πῶς θὰ τὶς πάρουμε; Οἱ γελάδες εἶνε μπελαλίδικο πρᾶμα, εἶπε ὁ Δανῆλος.

— Αὐτὸ νοιάζεσαι; Θὰ τὶς πᾶμε στὸ Κομούτοβο καὶ θὰ τὴ βάλωμε στὴ μάντρα τοῦ κουμπάρου μου τοῦ Φίλιππα.

— Ξέρω ἕνα ἔμπορο ποὺ θὰ μᾶς τὶς πληρώσει εὐθὺς μετρητὸ παρᾶ.

Ὁ Δανῆλος ὅμως φοβόταν:

— Μωρ᾽ ἀδέρφια. Θὰ βροῦμε μπελᾶ, εἶπε.

— Τί, ἄρχεψε κιόλας νὰ τρέμει τὸ κατουσάγωνό σου, πρὶν νὰ πεῖς τὄνομα τοῦ Θεοῦ;

Φοβήθηκα γιὰ τὸν ἄντρα μου.

— Τί θὰ πάθει ἂν τὸν καταφέρουν;

Πετάγομαι τότε πάνω καὶ λέω:

— Παληανθρῶποι, ἄτιμοι, θέλετε νά πάρετε στὸ λαιμὸ τοὺς τίμιους νοικοκυραίους; Δὲ φοβᾶστε τὸ Θεό;

Καὶ τότε βάλθηκαν νὰ καταφέρουν ἐμένα πιά.

— Ὡς τόσο πρέπει νὰ δώσωμε ψωμὶ στὰ παιδιά μας, εἶπαν. Ποῦ νὰ τὄβρουμε; Ἐμεῖς μόνο εἴμαστε ἁμαρτωλοὶ στὸν κόσμο; Δὲν εἴμαστε οὔτε οἱ πρῶτοι οὔτε οἱ ὕστερνοί. Ἡ δουλειὰ ποὺ θὰ καταπιαστοῦμε εἶνε καλή. Τὶς γελάδες αὐτὲς δὲν τὶς φυλάει κανείς, εὔκολα τὶς πέρνουμε.

— Ὄχι, εἶπα, κάλλιο νὰ ζήσει κανεὶς σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ζητιάνος στὶς πόρτες τῶν ἀνθρώπων, παρὰ νὰ κάνει τέτοιες δουλειές. Ἔλα, Δανῆλο, ἄφησέ τους! Μὴν πηγαίνεις μὲ δαύτους· θὰ βρεῖς τὸ μπελᾶ σου.

Οἱ χωριάτες ἔφυγαν καὶ γὼ ξακολούθησα νὰ μιλάω τοῦ Δανῆλου. Τὸν κατάφερα; Γιὰ τὄλεγε ψέμματα πὼς τάχα εἶχα δίκηο καὶ πὼς δὲ θὰ πήγαινε ποτὲ πιὰ παρέα μὲ δαύτους; Ποιὸς τὸν ξέρει;

— Καλὰ μοῦ λές, εἶπε. Δὲν πάω.

Τὸν πίστεψα καὶ ξέχασα ὁλότελα αὐτὸ τὸ περιστατικό. Τὰ πράματα μοῦδειξαν πὼς γελάστηκα καὶ πὼς ὁ Δανῆλος μοῦχε πεῖ ψέμματα.

XVI

Ἦταν ἡ τρίτη ἢ ἡ τέταρτη μέρα τῆς Λαμπρῆς. Εἴμαστε σπίτι μας, ὁπόταν νὰ τὸν Ἀντρέα καὶ μπαίνει. Κάνει τὸ σταυρό του μπρὸς στὰ κονίσματα, μᾶς χαιρετᾶ καὶ λέει στὸ Δανῆλο:

— Ἤρθα νὰ σοῦ πῶ ἂν θὲς νὰ πᾶμε στὸ δάσος νὰ κόψωμε σκοῦπες. Οἱ χωριανοὶ πᾶνε ὅλοι.

— Πᾶμε, γιατὶ ὄχι ; εἶπε ὁ Δανῆλος.

Κ᾽ ἔφυγαν ἀντάμα.

Ἡ μέρα πέρασε γρήγορα. Σιγύρισα ὅλο τὸ σπίτι, ἔκανα χίλιες δυὸ ἄλλες δουλειὲς ὅσο ποὺ νύχτωσε.

Ὁ Δανῆλος δὲν εἶχε γυρίσει.

Τὸν περίμενα κι᾽ ἀφοῦ εἶδα κι᾽ ἀπόδα, ἔβαλα τὰ παιδιὰ νὰ κοιμηθοῦν ἀφοῦ τὰ τάγισα.

— Μὰ τὶ κάνει τόσες ὧρες στὸ δάσος ; Ἔπρεπε νἄχε ἔρθει, ἔλεγα.

Καὶ ὅλο ν᾽ἀνοίγω τὴν πόρτα νὰ κοιτάζω μὴν ἔρχεται. Κάποτε τέλος νά τον κ᾽ ἔρχεται.

— Γιατὶ ἄργησες ; τὸν ρωτῶ. Ἔκανες πολλὲς σκοῦπες ;

— Πολλὲς, μὰ σκοῦπες ποὺ ἔχουν τέσσερα ποδάρια.

Αὐτὸ ἦταν ὅλο. Ἄλλη λέξη δὲ μοῦπε. Κάθισε μόνο κ᾽ ἔβγαλε τὸ σάκκο του. Ἡ ὄψη του ἦταν ἀλλαγμένη. Τὸ κατάλαβα μὲ τὴν πρώτη ματιὰ ποὺ τοῦριξα.

— Χωρὶς ἄλλο, συλλογίστηκα, κάποια βρωμοδουλειὰ ἔκαναν μὲ τὸν Ἀντρέα. Γίνηκα θεριό.

— Ποῦ εἶσουνα ! τοῦ λέω... Νὰ μοῦ πεῖς εὐθύς. Ποῦ εἶσουνα ;

Μοῦ τὰ μολόγησε ὅλα : Εἶχαν κλέψει τὶς γελάδες.

— Δύστυχε, τοῦ εἶπα, τὶ ἔκανες ; Θαρεῖς πὼς μ᾽ αὐτὸ θὰ βρεῖς τὴν καλοπέραση ; Πῆρες καὶ τὰ παιδιά σου στὸ λαιμό σου. Τοῦπα, τοῦπα, ὅσα μποροῦσα.

— Σῶπα... εἶσαι κουτή... δὲν καταλαβαίνεις ἀπ᾽ αὐτά... μοῦπε μόνο.

Πλαγιάσαμε. Μὰ ποῦ ὕπνος. Ἤμουν σὲ κακὸ χάλι. Μὲς στὸ μυαλό μου ὅλο ἕνα πρᾶμα γυρνοῦσε :

— Θὰ τὸν πιάσουν.

XVII

Ἔτσι πέρασαν δυὸ μέρες. Πρὸς τὸ βράδυ τῆς τρίτης μέρας ἤμουν μονάχη στὸ σπίτι. Μὲ τὸ φῶς ἀναμένο καρτεροῦσα τὸ Δανῆλο νὰ γυρίσει ἀπὸ τὸ Κομουτόδο ποὖχαν κρυμένες τὶς γελάδες. Ἤμουν ἀνήμπορη. Δὲν εἶχα δύναμη ἑνὸς πουλιοῦ. Περίμενα καθισμένη στὸ σκαμνί, μὴ μπορώντας οὔτε νὰ κοιμηθῶ οὔτε νὰ βάλω τίποτα στὸ στόμα μου. Τὰ κοκόρια λαλοῦσαν πιά. Ἄξαφνα ἄκουσα βιαστικὰ βήματα. Ἦταν τοῦ Δανήλου. Δὲν πρόφτασα νὰ κουνηθῶ καὶ ἡ πόρτα ἄνοιξε μὲ βία τόση ποὺ ξεμασκουλώθηκε. Ὁ Δανῆλος ὥρμησε μέσα χωρὶς σακάκι καὶ ξυπόλυτος. Τὸ πρόσωπο του ἦταν κατακίτρινο σὰν τοῦ λείψανου κι' ἀνάπνεε βαρειά.

— Ἡ δουλειὰ πῆγε κακά; τοῦ εἶπα.

— Κακά, μοῦ λέει καὶ κάθεται ἀμίλητος στὸ σκαμνί.

— Πές μου τί γένηκε; Θέλω νὰ μοῦ τὰ πεῖς ὅλα, τοῦ εἶπα.

Καὶ τότε βάλθηκε νὰ μοῦ λέει πὼς μπῆκαν στὴ μάντρα τοῦ Φίλιππα ποὺ εἶχαν τὶς γελάδες, ὅτι μόνο ὁ Μιχάλης πῆγε τὴ διορισμένη ὥρα, ὅτι ὁ Ἀντρέας δὲν πῆγε ἂν καὶ τὸν καρτεροῦσαν, ὅτι εἶχε στείλει κάποιο παληκάρι στὴ θέση του, ὅτι ἀφοῦ εἶδαν κι' ἀπόδαν ἀποφάσισαν νὰ πᾶνε τὶς γελάδες οἱ δύο τους

στὸ δάσος κι᾽ ὅτι τὴ στιγμὴ ποὺ πάσκιζαν νὰ τὶς βγάλουν ἀπὸ τὴ μάντρα τοὺς πῆραν ξοπίσω οἱ χωριάτες. Ἔπιασαν τὸ Φίλιππα καὶ τὸ Μιχάλη κι᾽ ἦταν κοντὰ νὰ πιάσουν καὶ τὸ Δανῆλο, ἀλλὰ τὴν τελευταία στιγμὴ τοὺς ξέφυγε.

Βάλθηκα νὰ κλαίω.

— Ἄχ, τὴν κακομοῖρα! Τί κακὸ μὲ βρῆκε! Τί φωτιὰ ἄναψε στὸ κεφάλι μου!

Καί θἄκλαια ἀκόμα ἂν δὲ μ᾽ ἀπόπερνε ὁ Δανῆλος. Ἦταν ἀγριεμένος κι᾽ εἶπα πὼς θὰ μοῦ τὶς ἔπαιζε. Σώπασα καὶ πλαγιάσαμε. Μὰ ποῦ ὕπνος. Μὲ στημένο αὐτὶ κάθε ποὺ ἀκούγαμε συντάραχο ρωτιόμαστε μὲ καρδιοχτῦπι:

— Ποιὸς νἄναι! Ἂν εἶναι ἡ ἀστυνομία;

XVII

Περάσαμε τὴ νύχτα χωρὶς νὰ κλείσουμε μάτι. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῒ εἶχε κιόλας διαδοθεῖ πὼς εἶχαν πιάσει τὸ Φίλιππα καὶ τὸ Μιχάλη καὶ ὅτι τὰ μολόγησαν ὅλα. Πῶς ἔσπασαν τὴν κλειδαριά, ἀπὸ ποῦ πῆραν τὴν τανάλια ποὺ τὴν ἔσπασαν καὶ πῶς ἡ τανάλια αὐτὴ ἦταν λιγυσμένη.

Τὸ μεσημέρι ἦρθε καὶ ὁ ἀστυνόμος μὲ τ᾽ ἁμάξι καὶ σταμάτησε μπρὸς στὴν πόρτα τοῦ Ἀντρέα. Ἡ νύφη του ἦταν ἐκεῖ.

— Ἔ, κοπέλλα μου, τῆς λέει ὁ ἀστυνόμος, δὲ σοῦ βρίσκεται καμιὰ τανάλια νὰ φτιάξω τὴ ρόδα τῆς ἅμαξάς μου;

Τοὔφερε τὴν τανάλια : ἦταν λιγυσμένη. Αὐτὴ ἡ ἴδια ποὺ τοὔχαν πεῖ οἱ φυλακισμένοι.

— Δική σου εἶναι αὐτὴ ἡ τανάλια; ρώτησε τὴ γυναῖκα.

— Δική μας. Τοῦ πατέρα.

— Καὶ ποῦναι αὐτὸς τώρα;

— Στὸν ἀχερῶνα.

— Φώναξέ τον.

Ἦρθε ὁ Ἀντρέας. Ὁ ἀστυνόμος ἄρχισε νὰ τὸν ρωτᾶ κι' αὐτόν:

— Ποιανοῦ εἶναι ἡ τανάλια;

Ὁ Ἀντρέας στὴν ἀρχὴ ἔκανε τὸν ἀνήξερο. Ἄ, ἔτσι εἶναι; καὶ τὸν διάταξε ν' ἀνεβεῖ ἀμέσως στὴν ἄμαξα νὰ πάει μαζί του. Ἀπὸ κεῖ νά τους ἴσια στὸ σπίτι μου. Ἀκούω τὸν ἄμαξᾶ νὰ σταματᾶ στὴν πόρτα μου. Ὁ ἀστυνόμος μπαίνει, καὶ τί κρατᾶ; Τὸ σακάκι τοῦ Δανήλου. Μοῦ λέει:

— Μπορεῖς νὰ μοῦ πεῖς ποιανοῦ εἶναι αὐτὸ τὸ σακάκι;

— Δὲν ξέρω, τοῦ λέω.

Τότε βγάζει ἀπὸ τὴν τσέπη του μιὰ πίπα κ' ἕνα μαχαῖρι.

— Καὶ τοῦτα ; μήτε τοῦτα δὲν ξέρεις τίνος εἶναι ; μοῦ λέει.

— Ὄχι, δὲν ξέρω, τοῦ ἀποκρίνομαι.

Καὶ νὰ ποὺ κοντά μου στεκόταν τὸ πρῶτο μου παιδί, ὁ Βάνιας μου.

— Αὐτὸ τὸ μαχαῖρι δὲν εἶναι τοῦ πατέρα σου; τὸν ρωτᾶ ὁ ἀστυνόμος.

— Ναί, τοῦ πατέρα μου εἶναι, λέει τὸ παιδί.

Τότε ὁ ἀστυνόμος ρωτᾶ μένα ποῦ εἶναι ὁ Δανῆλος.

— Στὴν αὐλή. Γεννᾶ ἡ φοράδα μας κι᾽ εἶναι κοντά της.

— Φώναξέ τον! μοῦ λέει.

Φώναξα τὸ Δανῆλο κι᾽ αὐτὸς ἦρθε.

— Ἔμπρός, τοῦ λέει ὁ ἀστυνόμος, κάτσε πλάϊ μου.

Ὁ Δανῆλος τί νὰ κάνει· ἂν καὶ φοβόταν ὑπάκουσε. Σκαρφάλωσε στ᾽ ἁμάξι. Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ! Τί ἦταν αὐτό!

Ἔβαλα τὶς φωνές, τὰ κλάματα, κι ὁ Βάνιας φώναξε:

— Πατέρα μου! πατεράκι μου! Μὴ φεύγεις! Ποῦ τὸν πᾶνε, μητέρα, τὸν πατέρα μου... Τὰ μικρότερα εἶχαν βγεῖ στὸ δρόμο καὶ οὐρλιάζαν.

Ποιὸ νὰ πρωτοσωπάσω; Μὰ μήπως καὶ μένα δὲ μ᾽ ἔπνιγε ἡ πίκρα κι᾽ ἡ ντροπή; Οἱ γειτόνοι εἶχαν βγεῖ ἀπὸ τὰ σπίτια τους κι᾽ εἶχαν μαζευτεῖ μπρὸς στὴν πόρτα μου.

Ὁ ἀστυνόμος μίσεψε μὲ τὸ Δανῆλο. Κι᾽ ὁ Βάνιας νὰ τρέχει ξοπίσω.

Σὲ λίγο, σὰν εἶδε τὸ καημένο πὼς δὲ μποροῦσε νὰ τοὺς προφτάσει, γύρισε κλαίοντας. Τὰ κλάματά του μοῦσκιζαν τὴν καρδιά. Πῆρα τὰ παιδιά μου καὶ πῆγα στὴν αὐλὴ νὰ μὴ μὲ βλέπουν οἱ γειτόνοι. Βρῆκα τὴ φοράδα νὰ τρέμει σύσσωμη. Δὲ μποροῦσε νὰ γεννήσει.

Θέ μου: Ἄλλη δυστυχία! Ποῦ νὰ τρέξω; ποιοὺς νὰ κράξω βοήθεια; Καὶ τὰ παιδιὰ νὰ κλαῖνε δλοένα.

Τέλος βράδυασε. Ἔπρεπε νὰ ἑτοιμάσω τὸ δεῖπνο. Νὰ τὸ ἑτοιμάσω; γιὰ ποιόν; ὁ νοικοκύρης ἔλειπε.

Ἐγὼ οὔτε νὰ συλλογιστῶ δὲν ἤθελα γιὰ φαΐ.

Δὲ μαγέρεψα. Ἔδωσα στὰ παιδιὰ λίγο ψωμάκι καὶ πλάγιασαν. Ἐγὼ πέρασα τὴ νύχτα ἄϋπνη, καθισμένη στὴν καρέκλα.

XIX

Ἔβαλαν τὸ Δανῆλο φυλακή, κ᾽ ἐγὼ ἔμεινα παντέρημη μὲ τὰ παιδάκια μου. Ὅσο βασανισμένη κι᾽ ἂν ἤταν ὡστόσο ἡ ζωή μου, ὁ μεγάλος μου καημὸς ἤταν πρῶτα ἀπ᾽ ὅλα ὁ Δανῆλος. Κλέφτης γιὰ ὄχι τὸν ἀγαποῦσα, τὸν πόναγα. Τώρα ποὖλειπε ὅλα μοῦ φαινόντανε μαῦρα. Τὸν ἀναζητοῦσα. Ἔτσι ἕνα πρωῒ ἔβαλα τὸ δρόμο ἐμπρός μου μὲ τὸ μικρό μου παιδί, νὰ πάω νὰ τὸν δῶ. Ἔλεγα: Θὰ χαρεῖ νὰ μᾶς δεῖ. Τοῦ κρατοῦσα πουκάμισα καὶ παξιμάδι ποὺ τοὖχα ζυμώσει. Ἔφτασα τετάρτη.

— Ἡ μέρα ποὺ δέχονται στὶς φυλακὲς, μοῦ λένε, εἶναι ἡ Παρασκευή. Καρτερώντας τὴν Παρασκευὴ ἔπιασα μιὰ κάμαρα, πῶς ὅμως νὰ τὴν πληρώσω ποὺ δὲν εἶχα λεφτά; Τί νὰ κάνω; βγαίνω στὴ ζητιανιά. Ὅλη τὴν Πέμπτη διακύνευα. Μοῦδωσαν δυὸ τρεῖς φέτες ψωμὶ καὶ ἐνενῆντα καπίκια. Ἀπὸ τὰ λεφτὰ τοῦτα ἔδωσα καὶ πῆρα λίγο ἄσπρο ψωμὶ τ᾽ ἀντρός μου. Τὴν Παρασκευὴ πρωῒ νἄμαι στὴν πόρτα τῆς φυλακῆς. Βρῆκα κι᾽ ἄλλους συγγενεῖς φυλακισμένων ποὺ καρτεροῦσαν. Δὲν περιμέναμε πολύ. Οἱ φυλακισμένοι βγῆκαν. Τοὺς κοιτάζω ἕναν-ἕναν, καὶ βλέπω ἀνάμεσά τους τὸ Δανῆλο. Στὴν ἀρχὴ δὲν τὸν γνώρισα εὐθύς. Εἶχε ἀδυνατίσει, ἤταν κίτρινος, σὲ κακὰ χάλια. Ἡ καρδιά

μου ράγισε πιὸ πολύ. Μόλις μὲ εἶδε χάρηκε. Στέκαμε κοντὰ ὁ ἕνας στὸν ἄλλο καὶ κουβεντιάζαμε. Μοῦλεγε πὼς φοβόταν πὼς δὲ θὰ γλύτωνε τὴ Σιβηρία.

— Ποιὸς ξέρει, τοῦ εἶπα. Ὁ θεὸς εἶναι μεγάλος. Θὰ μᾶς λυπηθεῖ.

— Τέλος, θὰ δοῦμε... μοῦ εἶπε. Ἀλλὰ ἴσως ἡ μέρα τῆς δίκης ν' ἀργήσει. Ὡς τότε μὴ μὲ ξεχνᾶς. Ἔτσι μιλήσαμε λίγη ὥρα. Τοῦ ἔδωσα τὰ πουκάμισα, τὸ παξιμάδι ὡς καὶ τὸ ἄσπρο ψωμί. Δὲν τἄδωσα ὅμως στὸν ἴδιο. Τἄδωσα στὸ στρατιώτη κι' αὐτὸς τοῦ τἄδωσε. Ἀποχαιρετιστήκαμε καὶ γύρισα σπίτι.

Ἔτσι πέρασε ὁλάκαιρος χρόνος, χωρὶς νὰ δικαστεῖ. Κάθε δεκαπέντε μέρες πήγαινα καὶ τὸν ἔβλεπα καὶ ὅλο κάτι τοῦ κρατοῦσα. Στὸ σπίτι ζούσαμε ἀπὸ τὸ ἔλεος τῶν καλῶν ἀνθρώπων. Πάνω στὸ χρόνο ἕνα πρωῒ μαθαίνω πὼς ὁ Δανῆλος καταδικάστηκε νὰ ἐξοριστεῖ στὴ Σιβηρία. Πῆγα νὰ τὸν δῶ.

— Ὅλα τέλειωσαν! ἡ τύχη μας ἀποφασίστηκε. Μᾶς στέλνουν στὴ Σιβηρία. Μὴ μ' ἐγκαταλείψεις, Ἀνίσσια. Ἔλα μαζί μου. Λένε πὼς βρίσκει κανεὶς νὰ ζήσει ἐκεῖ κάτω. Ἔκλαιγα μαζί του ἀλλὰ δὲν τοῦ εἶπα τίποτα πάνω σ' ὅ,τι μοῦ ζητοῦσε καὶ πῆγα στὸ σπίτι. Στὸ δρόμο συλλογιζόμουν: Τί νὰ κάνω; νὰ πάω μαζί του; νὰ μείνω; Ὅταν ἔμεινα μόνη ἔλεγα: Πρέπει νὰ πάω ἀπὸ κοντά. Ὅταν ὅμως στὸ σπίτι ἔκανα αὐτὴ τὴν ὁμιλία, ὅλοι πάσκιζαν νὰ μ' ἐμποδίσουν φοβερίζοντάς με.

— Νὰ φύγεις μὲ τὰ παιδιά; Δὲν εἶσαι στὰ καλά σου. Κι' αὐτὰ καταστρέφεις καὶ στὸν ἄντρα σου δὲν ὠφελεῖς. Οὔτε ἡ μάνα μου δὲν τἄβρισκε σωστό. Καὶ νά,

σὰ νὰ μὴν εἶχα βάσανα, γεννῶ ἕνα κορίτσι. Ἕνα ὁλάκαιρο μῆνα ἔμεινα χωρὶς νὰ δῶ τὸ Δανῆλο, ἄρρωστη ὅπως ἤμουν. Μόλις γέννηκα καλὰ πρώτη μου δουλειὰ ἦταν νὰ πάω νὰ τὸν δῶ. Βάζω τὸ δρόμο μπρός μου, καὶ φτάνω στὴ φυλακή. Αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ τὸ Πάσχα. Καὶ νὰ τὸ Δανῆλο πούρχεται, ἀλλὰ ὁλότελα ἀπελπισμένος.

—Ἡ διαταγὴ δόθηκε, μοῦ λέει: Θὰ φύγωμε τὸ Μάη. Σὺ τί ἀπεφάσισες, θἄρθεις μαζί μου; ἢ θὰ μ᾽ ἀφήσεις;

— Θἄρθω κ᾽ ἐγώ.

Ἀπὸ τότε ποὺ ἔπαψα νὰ ζητῶ δδηγίες ἀπὸ τὸν ἕνα καὶ ἀπὸ τὸν ἄλλο, τἄχα πάρει ἀπόφαση. Θὰ πήγαινα μαζί του μὲ τὰ παιδιά. Μόλις γύρισα στὸ χωριὸ πούλησα ὅ,τι κι᾽ ἂν εἶχα: τὴν ἴσμπα, τὸ οἰκόπεδο, τά δυό μας πρόβατα. Πῆρα ἑξῆντα ρούβλια κ᾽ ἔκανα αἴτηση νὰ μ᾽ ἀφήσουν ν᾽ ἀκολουθήσω τὸν ἄντρα μου.

Δυὸ χωριανὲς ἔφευγαν τὸ ἴδιο μὲ τοὺς ἄντρες τους. Δὲν περιμέναμε πολὺ τὴν ἄδεια. Μᾶς τὴν ἔδωσαν μιὰ ἑβδομάδα πρὶν τῆς ἁγίας Τριάδας. Ἡ φρουρὰ ἦρθε καὶ μᾶς πῆρε καὶ τὶς τρεῖς στὴν πόλη μὲ τὰ παιδιά μας.

Μᾶς πῆγαν στὴν ἀστυνομία. Μᾶς μέτρησαν καὶ πῆραν τὰ χαρακτηριστικά μας. Ἤθελαν νὰ μᾶς κλείσουν εὐθὺς στὴ φυλακή. Ἐμεῖς ὅμως τοὺς εἴπαμε νὰ μᾶς ἀφίσουν εἰκοσιτέσσερις ὧρες ἐλεύθερες γιὰ νὰ ξαναγυρίσωμε στὸ χωριό μας.

Δὲν εἶχα πάρει ὅλα τὰ λεφτὰ ἀπὸ τὴν πούλησι τῆς ἴσμπας, κι᾽ οἱ ἄλλες δυὸ εἶχαν καὶ κεῖνες κάτι δουλειὲς νὰ τελειώσουν. Περάσαμε τὶς εἴκοσι τέσσερις ὧρες στὸ χωριό. Σὰν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ξαναγυρίσωμε

μᾶς ἔβαλαν σ᾽ ἕνα κάρο καὶ μᾶς ὁδήγησαν κατ᾽ εὐθεία στὴ φυλακή... Ὁ φύλακας ἀμέσως μᾶς διαμοίρασε. Τὶς γυναῖκες μὲ τὰ κορίτσια χωριστὰ καὶ χωριστὰ τοὺς ἄντρες μὲ τ᾽ ἀγόρια. Δὲ λέγεται τὶ ὑποφέραμε κλεισμένες ἐκεῖ μέσα. Ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐλευθερία καὶ τὸν καθαρὸν ἀέρα, ἡ βρῶμα, ἡ στενοτοπιά, κι᾽ ἀκόμα τὸ κλάμα τῶν παιδιῶν ποὺ στενοχωριόντανε. Αὐτὸ ὅμως δὲ βάσταξε πολὺ καιρό. Ἔπειτα ἀπὸ δέκα μέρες μᾶς πῆγαν στὴν ἀποθήκη τῆς φυλακῆς καὶ δώσαν στὸν καθένα μας τὴ φορεσιὰ τοῦ κατάδικου. Οἱ ἄντρες μας —δόξα τῷ θεῷ—πῆραν ἀπὸ ἕνα τορβᾶ, τέσσερα σόβρακα, δυὸ κομμάτια πανὶ νὰ τυλίγουν τὰ πόδια τους, μιὰ πατατούκα μ᾽ ἕνα κίτρινο ἄσσο στὴ ράχη καὶ ἕνα τσαπί. Στὶς γυναῖκες πάλι ἔδωσαν ἀπὸ μιὰ πατατοῦκα καὶ ἕνα σάλι τῆς κεφαλῆς. Ἔβαλα ὅ,τι μᾶς ἔδωσαν σ᾽ ἕνα τσουβάλι. Ὁ Βανιούσας ἦταν κοντά μου.

— Ἔλα, κουνοῦπι ἐσύ, πάρε ὅποιο τσαπὶ θέλεις, τοῦ λέει ὁ στρατιώτης. Ὁ Βάνιας μου πῆρε τὸ τσαπὶ καὶ τὰ ροῦχα ποὺ τοὔβγαιναν. Τὰ φόρεσε ἀμέσως. Ἦταν εὐχαριστημένος κι᾽ ἔλεγε:

— Ὁ πατέρας ποτὲ δὲ μοῦκανε τόσα ροῦχα!

Δὲν εἶχε δεῖ τὸ δύστυχο τὸν ἄσσο ποὺ εἶχε στὴ ράχη. Οἱ στρατιῶτες γι᾽ αὐτὸ γελοῦσαν.

— Εἶδες; τοὔλεγαν, δὲν ἔχεις κάνει καλὰ-καλὰ δεκαπέντε μέρες φυλακὴ καὶ δὲς πόσα μάζεψες!

Πήραμε τὰ πράματά μας.

Ἄχ! μὲ πόσο βαρειὰ καρδιὰ ντυθήκαμε τὰ ροῦχα τοῦ κατάδικου! Πῶς νὰ κάναμε ὅμως;

Θέλαμε δὲ θέλαμε ἔπρεπε νὰ τὰ φορέσωμε.

— Γιὰ φαντάσου νὰ μᾶς ἔβλεπαν σ᾽ αὐτὰ τὰ

χάλια οἱ χωριανοί μας! λέγαμε ἡ μιὰ στὴν ἄλλη. Ἦταν νὰ κλαῖς καὶ νὰ γελᾶς.

XX

Ἑτοιμαστήκαμε νὰ φύγωμε. Στὶς δυὸ ξεκινήσαμε γιὰ τὸ σταθμό. Θέλησα νὰ κάνω γιὰ τὸ μωρό μου μιὰ κούνια, μὰ οἱ στρατιῶτες τῆς συνοδείας δὲ μ᾽ ἄφησαν. Μὲ διέταξαν νὰ τὴν ἀφήσω εὐθύς. Δὲν ἐπιτρεπόταν λέει. Ὑπάκουσα. Τὸ μωρό μου σ᾽ ὅλο τὸ δρόμο δὲν εὕρισκε ἡσυχία ὅπως τὸ κρατοῦσα ὁλοένα στὰ χέρια. Στὸ βαγόνι εἴμαστε πατεῖς με πατῶ σε. Στὴ Μόσχα φθάσάμε τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωΐ. Ἀπὸ τὸ σταθμὸ ὡς τὶς φυλακὲς πήγαμε πεζοί. Καθὼς πηγαίναμε οἱ στρατιῶτες μᾶς ἔβαζαν νὰ περπατᾶμε γρήγορα.

Οἱ φυλακὲς ἦταν στὸ βάθος μιᾶς αὐλῆς καὶ χρησίμευαν γιὰ νὰ μένουν οἱ φυλακισμένοι ποὺ θὰ πήγαιναν ἐξορία. Οἱ φυλακισμένοι ποὺ ἔμεναν πρὸς ὥρας ἐκεῖ θᾶταν ὡς χίλιοι, χωρὶς ἐμᾶς ποὺ δὲν εἴμαστε λίγοι. Ἔτσι στριμωγμένοι μοιάζαμε σὰν πρόβατα. Φωνές, βουή, κακό. Καθένας παραφύλαε νὰ βρεῖ τὴν πιὸ κόμοδα γωνιὰ νὰ στρώσει τὸ γιατάκι του. Καὶ σπρωξίματα καὶ καυγάδες! Οἱ γυναῖκες ἀπόμειναν στὴν αὐλὴ μὲ τὰ παιδιά! Στέκαμε ὄρθιες καρτερώντας νὰ μᾶς τακτοποιήσουν. Οἱ στρατιῶτες τέλος πῆρθαν. Ἐμένα μὲ τὰ παιδιά μου μὲ πῆγαν σὲ μιὰ κάμαρα. Ἀλλοίμονο, ὅσο κι᾽ ἂν ἔψαχνα μὲ τὸ μάτι δὲν εὕρισκα πουθενὰ μιὰ θέση νὰ βάλω τὰ παι-

διά μου. Οἱ σανίδες ποὺ χρησίμευαν γιὰ κρεβάτια ἦταν ὅπως καὶ τὸ πάτωμα γεμάτες ἀνθρώπους πλαγιασμένους. Καὶ πῶς φώναζαν ὅλοι!

— Τί, κι᾽ ἄλλους μᾶς φέρνετε! Εἴμαστε ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλο!

Στὴν ἄλλη κάμαρα τὰ ἴδια. Ἀπ᾽ ὅλες τὶς μεριὲς μᾶς ἔσπρωχναν, μᾶς ἔδιωχναν. Τέλος μᾶς ξαναπῆγαν στὴν αὐλή. Ἐκεῖ ξενυχτίσαμε.

Κατὰ καλή μας τύχη ἔκανε ζέστη. Ξαπλώσαμε κατὰ γῆς.

Στὴν αὐλὴ μείναμε πέντε βδομάδες. Κάθε μέρα οἱ στρατιῶτες ὅλο κ᾽ ἔφερναν καινούργιους κατάδικους ποὺ ἐρχόντανε ἀπὸ διάφορα μέρη. Οἱ κάμαρες ἦταν πῆχτρα. Ἐμεῖς μέναμε στὴν αὐλή. Κάποτε ποὺ ὁ καιρὸς ἦταν κακὸς καταφεύγαμε στὸ διάδρομο. Ἐκεῖ ὅμως εἶχαν τὰ βαρέλια μὲ τὶς ἀκαθαρσίες. Ἡ βρῶμα ἔκοβε τὴν ἀναπνοή. Εἴμαστε καὶ κεῖ σὰν τὶς σαρδέλες. Ἀδύνατο νὰ ξαπλώσωμε πουθενά.

Μόνο καθιστοὶ μπορούσαμε νὰ μένωμε. Ὅσο γιὰ τὰ παιδιὰ τὰ βάλαμε κουτσὰ-στραβὰ πάνω στὰ δέματα. Ὅμως οὔτε ἔτσι δὲ μποροῦσαν ν᾽ ἀποκοιμηθοῦν. Ὅλη τὴ νύχτα τὰ διασκελοῦσαν, τὰ σπρώχνανε καὶ πολλὲς φορὲς τὰ χτυποῦσαν τὰ δύστυχα. Αὐτὰ ὑπόφεραν τὰ πιότερα βάσανα. Μᾶς διηγήθηκαν πὼς λίγες μανάδες καὶ καθόλου φεύγουν ἀπὸ κεῖ μέσα μὲ τὰ παιδιά τους ζωντανά... Ἔτυχε πολλὲς ἀπ᾽ αὐτὲς νὰ χάσουν ἕνα καὶ δυὸ παιδιά. Κάθε μέρα ἀρρωστοῦσαν πέντε, δέκα παιδιά... Τὰ πήγαιναν στὸ νοσοκομεῖο... Ἀπὸ τὸ κακὸ αὐτὸ δὲ γλύτωσα. Μετάνοιωσα ποὺ εἶχα φύγει ἀπὸ τὸ χωριό μου, ἀλλὰ τρόπος νὰ γυρίσω δὲν ὑπῆρχε... Τὰ

δυὸ παιδιὰ τῶν συχωριανῶν μου πρωτόπεσαν, ὕστερα ἔπεσε καὶ ἡ Δάσα μου. Ὁ πυρετὸς ἀρχίνησε νὰ τὴν καίει. Τὸν περνοῦσε στὸ πόδι. Δὲν ἤθελα νὰ τὴ βάλω στὸ νοσοκομεῖο. Ἀπὸ κεῖ δὲ βγαίνει κανεὶς ζωντανός.

Κάποια στιγμὴ νὰ ὁ γιατρός.

Μᾶς ρωτᾶ:

— Τὰ παιδιά σας εἶναι γερά;

Καὶ μεῖς λέμε:

— Γερά. Μόλις τὸν εἴδαμε νἄρχεται τἄχαμε βάλει νὰ γελοῦνε, γιὰ νὰ μὴ καταλάβει πὼς ἦταν ἄρρωστα. Αὐτὸς ὅμως δὲ γελάστηκε, καθὼς φαίνεται, γιατὶ μᾶς λέει:

— Γιατὶ τὸ κάνετε αὐτό; Ἀπὸ τὸ γιατρὸ τὰ κρύβετε; Ἂν δὲ θέλετε δὲν τὰ πᾶμε στὸ νοσοκομεῖο. Θὰ τοὺς δώσωμε γιατρικὰ καὶ θὰ γιάνουν.

Αὐτὸ μᾶς ἔδωσε θάρρος καὶ, τὴν ἄλλη μέρα, μιὰ γυναῖκα μόλις τὸν βλέπει τοῦ λέει:

— Τὸ δικό μου εἶναι ἄρρωστο.

Ὁ γιατρὸς τὸ ἐξετάζει, ὕστερα ἔρχεται σὲ μένα.

— Καὶ τὸ δικό σου εἶναι ἄρρωστο κι' αὐτό; μοῦ λέει.

Θαρούσαμε ὅπως μᾶς εἶχε πεῖ πὼς θὰ μᾶς ἔστελνε γιατρικὰ ἐπὶ τόπου. Ἀντὶς γιατρικὰ ἦρθε ἕνα μεγάλο βαγόνι. Μᾶς φώναξαν καὶ διέταξαν ν' ἀνεβοῦμε μὲ τὰ παιδιά μας. Μᾶς σώριασαν κεῖ μέσα καὶ μᾶς πῆγαν στὸ νοσοκομεῖο. Καλά, μὰ τ' ἄλλα μου παιδιὰ ποῦ νὰ τ' ἀφήσω; Εἶπα νὰ τὰ πάρω μαζί. Μ' ἐμπόδισαν.

— Θὰ ποῦμε στὸν ἄντρα σου νὰ τὰ φροντίζει. Συλλογιζόμουν:

— Πῶς θὰ τὰ καταφέρει; ἄχ, γιατί νὰ μαρτυρήσω πὼς εἶχα παιδὶ ἄρρωστο;

Τἄβαζα μὲ τὸν ἑαυτό μου. Μὰ τί νἄκανα; Τίποτε. Τέλος μᾶς πῆγαν στὸ νοσοκομεῖο ὅπου ἔμεινα μὲ τὴ Δάσα. Ἐκεῖ ἦταν κι' ἄλλες πολλὲς γυναῖκες μὲ τ' ἄρρωστα παιδιά τους. Στὴν ἀρχὴ ἔμενα μὲ τὶς συχωριανές μου. Εἴχαμε κάποια παρηγοριὰ ἔτσι. Κατὰ δυστυχία τὰ παιδιά τους αὐτονῶν πέθαναν κ' ἔμεινα μόνη.

XXI

Ἔπειτα ἀπὸ δεκαπέντε μέρες ἡ Δάσα μου πέθανε. Δυὸ ἑβδομάδες τυραννιόταν. Οὔτε ἔτρωγε πιά, οὔτε ἔπινε. Ὅλο ἀδυνάτιζε ὅσο ποὺ ξάφνου μιὰ μέρα ἡσύχασε. Ἐγὼ γεμάτη χαρὰ συλλογιζόμουν: «Πάει στὸ καλύτερο!» Γιὰ νὰ τὴν κάνω νὰ γελάσει τῆς εἶπα:

— Δάσα, θὲς νὰ παίξωμε τὸ: Μπίλι-μπίλι; Πόσο ἦταν καλό τὸ παιδάκι μου τὴν ὕστερη κείνη μέρα!

Παίξαμε τὸ Μπίλι-μπίλι. Ἤμουν καταχαρούμενη. Δόξα νἄχει ὁ Θεός. Καὶ ξάφνου τί βλέπω; πέθαινε τὸ παιδί! Ψυχομαχοῦσε. Ἄχ! Θέ μου, ποιὸς θὰ πεῖ τὸν πόνο μου!

Ἔρχεται ἡ ἐπιστάτισσα. Μὲ μιὰ ματιὰ κατάλαβε.

— Τέλειωσε, εἶπε. Πρέπει νὰ τὸ ἑτοιμάσωμε. Τοῦ ξέσκισε τὸ πουκαμισάκι κ' ἔκανε νὰ μοῦ τὸ πάρει. Ἡ Δάσα δὲν εἶχε ἀκόμα ξεψυχίσει.

— Γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Μὴ μοῦ τὸ παίρνεις ἀκόμα. Καρτέρα νὰ πεθάνει! φωνάζω.

— Τώρα κι' ἄλλη μιὰ φορά... πάει αὐτό... μοῦ ἀπάντησε. Πῆρε τὸ παιδάκι μου καὶ ἤθελε νὰ τὸ κατεβάσει στὸ ὑπόγειο,

— Ἄχ, γιὰ τὸ θεό, τῆς εἶπα, ἄφησέ με τὸ ἐλάχιστο νὰ σταυρώσω τὰ χεράκια του καὶ νὰ κλείσω τὰ γλυκά του ματάκια!.... Μόλις ὅμως πῆγα νὰ κλάψω ἡ ἐπιστάτισα μ᾽ ἀποπῆρε τραχειά:

— Ἐδῶ δὲν ἐπιτρέπουνται κλάματα. Πῆρε τὸ παιδί μου καὶ τὸ κατέβασε κάτω. Ἔτρεξα ξοπίσω:

— Κυρά, ἄφησέ με νὰ πάω στὴν ἐκκλησιὰ τὰ θὰ τὸ ψάλλουν, παρακάλαγα.

— Θὰ σὲ εἰδοποιήσουν γι᾽ αὐτό, μοῦ εἶπε.

Στὸ νοσοκομεῖο δὲν εἶχα καὶ δουλειά. Ζήτησα ἄδεια νὰ φύγω. Δυὸ μέρες ὑστερώτερα λέω στὴν ἐπιστάτισσα:

— Πότε θὰ μοῦ ποῦν νὰ πάω στὴν ἐκκλησία; Ἀνάμεσα σ᾽ ὅλα τὰ πεθαμένα παιδιά, ἐγὼ θὰ τὴ γνωρίσω τὴ Δάσα μου.

— Τώρα κι᾽ ἄλλη μιὰ φορά!... εἶπε. Τὸ παιδί σου εἶναι θαμένο ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ τὸ πῆρα.

— Γιατί μὲ ξεγέλασες; τῆς εἶπα.

Καὶ κείνη μοῦ ἀποκρίθηκε:

— Ἂν δὲ σᾶς γελούσαμε ἔτσι, δὲ θὰ γλυτώναμε ἀπὸ τὰ μυρολόγια σας [1]).

XXII

Ἡ ζωὴ στὴ Μόσχα ἦταν σκληρή. Ὁ κανονισμὸς ἦταν: δυὸ φορὲς τὴ μέρα λαχανόσουπα, ψωμὶ καὶ τραχανά. Γιὰ κάθε παιδὶ μιὰ λίτρα ἄσπρο ψωμὶ ἢ

[1]) Ἕνα μέρος ἀπὸ αὐτὸ τὸ κεφάλαιο κόπηκε ἀπὸ τὴ ρωσσικὴ λογοκρισία.

τραχανὰ καὶ ἕνα καναπάκι γάλα... ποὺ ποτὲ δὲν ἔφτανε ὡς ἐμᾶς.

Ἡ λαχανόσουπα δὲν τρωγόταν· τὸ ψωμὶ ἦταν ζυμάρι. Ὅσο γιὰ τὸ γάλα κι᾽ ἂν μᾶς τὄδιναν κάποτε ἔβλαφτε τὰ παιδιά. Ἦταν νερὸ μοναχό. Ὅσοι εἶχαν λεφτὰ προτιμοῦσαν νὰ τρώγουν ἀπὸ δικοῦ τους. Ἔπιναν τσάϊ. Μὲ τὰ λεφτὰ εὕρισκες ὅ,τι ἤθελες. Ἀκόμα καὶ βότκα. Οἱ ἄντρες ἔπιναν ταχτικά. Συχνὰ δὲν ἀπόλειπαν καὶ οἱ ἐλεημοσύνες ποὺ ἔστελναν οἱ καλοὶ χριστιανοί. Ἄσπρο ψωμί, κρέας, κάλτσες... Αὐτὰ ὅμως ἔμεναν μεσόστρατα. Π. χ. τὸ κρέας. Ἀκούγαμε γι᾽ αὐτὸ μὰ δὲν τὸ βλέπαμε ποτέ...

Τέλος πάντων κουτσὰ στραβὰ τὰ καταφέρναμε μὲ τὴ θροφή. Ὅ,τι ὅμως δὲν ὑποφέρνονταν ἦταν ἡ βρῶμα καὶ τὸ ἀνθρωπομάζεμα. Πήγαινες νὰ μπεῖς στὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν; Ἡ ἀνάσα σου πιανόνταν. Παντοῦ ἔβλεπες κουβάδες μὲ ἀκαθαρσίες. Ὅλοι εἶχαν ψειριάσει. Κάτι ψεῖρες σὰν κουκιά. Δὲν εἶχα ματαδεῖ. Νὰ λουστοῦν; Ἔπρεπε νὰ πληρώσουν. Ἔφτασαν κι᾽ οἱ ζέστες. Ἡ ζωὴ στὴν αὐλὴ γέννηκε βάσανο. Οἱ τοῖχοι πύρωναν ποὺ σοῦκαιαν τὴν παλάμη. Καὶ σκόνη καὶ νεφόκαμα κι᾽ ἔλλειψη ἀπὸ νερό. Μᾶς τὸ δίνανε μὲ τὸ μέτρο κι᾽ αὐτό. Διαλέξαμε μιὰ γυναῖκα νὰ τὴν ἔχωμε ἐπὶ κεφαλῆς. Νὰ μοιράζει αὐτὴ τὸ νερό, νὰ μὴ γίνουνται καυγάδες.

Ἐρχόταν στιγμὴ ποὺ δὲν εἴχαμε οὔτε νὰ πιοῦμε. Τὰ παιδιὰ πέθαιναν σὰ μύγες. Πέθαιναν ἀπὸ τὴν κάψα. Κάναμε παράπονα στὴ Διοίκηση. Διέταξε καὶ κατάβρεχαν πότε-πότε τὴν αὐλή. Οἱ πυροσβέστες ἐρχόνταν τότε μὲ τὶς τρόμπες τους καὶ μᾶς κα-

τάβρεχαν. Βάζαμε ἐπίτηδες τὰ παιδιὰ μπρὸς στοὺς σωλῆνες γιὰ νὰ δροσιστοῦν. Ἀπ' ὅλους ὅμως οἱ πιὸ δυστυχισμένοι ἦταν οἱ ἄντρες μὲ τὶς ἁλυσσίδες ποὺ εἶχαν στὰ πόδια, κλεισμένοι στὰ κελιά. Πῶς βαστοῦσαν, θέ μου!

XXIII

Ἔπειτα ἀπὸ τῆς ἁγίας Τριάδας ἡ φυλακὴ ἄδειασε λίγο-λίγο. Μιὰ-μιὰ οἱ συνοδεῖες τῶν κατάδικων ἔφευγαν. Τοὺς πήγαιναν στὸ Νίζνι.

Ἡ μέρα καὶ τῆς δικῆς μας ἀναχώρησης ἔφτασε. Κατὰ δυστυχία μοῦ πονοῦσε ἡ κοιλιά. Νὰ παραπομείνω ὅμως ἀδύνατο. Ἂν καὶ ἄρρωστη ἔφυγα. Κι' αὐτὴ τὴ φορὰ μᾶς πῆγαν στὸ σταθμὸ πεζούς. Ἀσυνείθιστοι ὡς εἴμαστε νὰ περπατᾶμε, μόλις μπορέσαμε νὰ φτάσωμε. Μάλιστα τρεῖς ἄνδρες τόσο ἀπόστασαν ποὺ τοὺς πῆγαν στὸ νοσοκομεῖο μισοπεθαμένους. Μᾶς ἔβαλαν σὲ βαγόνια μὲ κάγκελα. Ὅσο νὰ φτάσαμε στὸ Νίζνι πέρασαν εἰκοσιτέσερις ὧρες.... Μᾶς ἔβγαλαν ἀπὸ τὸ τραῖνο καὶ δρόμο γιὰ τὴ φυλακή! Ἦταν χειρότερη ἀπὸ τὴ φυλακὴ τῆς Μόσχας. Οἱ κάμαρες ἦταν μικρὲς καὶ μὲ χαμηλὰ ταβάνια, ὅμως πρὸς μεγάλη μας χαρὰ ἀφήσανε τὶς γυναῖκες μὲ τοὺς ἄντρες τους. Σὲ κάθε κελὶ ἔβαλαν τρεῖς φαμελιές. Τὴν τρίτη μέρα μᾶς κατέβασαν στὸ περιγιάλι, φορτώνοντάς μας σὲ μιὰ μαοῦνα. Ἦταν πελώρια ἡ μαοῦνα αὐτή. Δεμένη μ' ἁλυσσίδες σ' ἕνα βαπόρι δὲ μποροῦσε νἀρθεῖ νὰ μᾶς πάρει. Ἔτσι ὑποχρεώθηκαν νὰ μᾶς πᾶνε μὲ βάρκες...

Ἔπρεπε ὅμως ἀπὸ κεῖ νὰ σκαρφαλώσωμε στὴ μαούνα. Ἀπὸ τὴ γέφυρα τῆς μαούνας ἔρριξαν στὶς βάρκες μας μιὰ σκάλα. Ἡ γέφυρα ἦταν ψηλὰ καὶ οἱ βάρκες ποὺ εἴμαστε σωριασμένοι χαμηλά, κι' ἡ σκάλα νὰ μὴν ἔχει σκοινιὰ νὰ πιαστοῦμε. Μονάχα ἀπὸ τὴ γέφυρα κρεμόταν ἕνα σκοινὶ ἀπ' ὅπου πιανόμαστε. Τὰ παιδιὰ ὅμως δὲν τὄφταναν τὸ σκοινί. Ἦταν πόνος καρδιᾶς νὰ βλέπεις· γιὰ νὰ μὴ χασομεροῦμε, οἱ στρατιῶτες τῆς συνοδείας τἄρπαζαν τὰ παιδιὰ ὅταν ἦταν κοντὰ νὰ φτάσουν στὴ γέφυρα καὶ Βλάν! τὰ πετοῦσαν χάμω σὰ σκυλιά.

Στὸ ἀμπάρι τῆς μαούνας εἶχε μιὰ μεγάλη κάμαρα μὲ πάγκους γύρω-γύρω γιὰ νὰ κοιμᾶται κανείς. Στὸ πάτωμα, ἤτανε ἀνοιγμένες δυὸ τρῦπες σὰν πηγάδια τριγυρισμένες μὲ κάγκελα γιὰ ἀσφάλεια. Οἱ τοῖχοι καὶ τὸ ταβάνι ἤτανε κατραμωμένα. Θέ μου! εἴμαστε σὰν τὶς σαρδέλες κεῖ μέσα! Ἐννιακόσοι! Τὴ μέρα τὴν περνούσαμε στὴ γέφυρα, μὰ τὴ νύχτα μᾶς κατέβαζαν κάτω. Καὶ ἡ τροφή μας ἄθλια. Δὲν τρώγαμε παρὰ ὅ,τι ἀγοράζαμε στὶς λογῆς σκάλες ποὺ κάναμε. Τὸ βαπόρι στεκόταν ὅταν εἶχε νὰ φορτώσει, ὁπόταν καὶ μᾶς εἰδοποιοῦσαν νὰ πάρωμε τρόφιμα ἂν θέλαμε. Ἀγόραζαν ἀπ' ὅλα. Ρέγγες, ἄσπρο ψωμί, ἄλλα παστά, καρπούζια. Ὁ Δανῆλος πότε-πότε ἔπερνε γιὰ τὰ παιδιὰ κανένα καρποῦζι, γιὰ νὰ τὰ ξεγελάσει. Ἐγὼ δὲ χώνευα τίποτα. Ἡ θάλασσα μ' ἔπιανε καὶ ὑπόφερα πολύ. Ὅταν φάνηκε τὸ Πέρμ ξαναγεννήθηκα. Τὰ παιδιὰ ὅμως ἀρρώστησαν. Κόλλησαν κάποια ἀρρώστια γιατὶ τὰ δυὸ ἔπεσαν στὸ στρῶμα. Τοῦ Βάνια καὶ τῆς Μάσας ἀρχίνησαν νὰ τοὺς πονοῦν τὰ ποδαράκια.

XXIV

Φτάσαμε στὸ Πέρμ. Μᾶς ξεμπαρκάρισαν καὶ μᾶς ὁδήγησαν μὲ τὰ πόδια στὴ φυλακή. Πήγαινα μπρός. Τὰ μικρὰ ἀκολούθαγαν σερνάμενα, κλαίγοντας. Γιὰ μιὰ στιγμὴ εἶπα νὰ τὰ δηλώσω ἄρρωστα. Φοβήθηκα τὸ νοσοκομεῖο. Ἔκανα ὅ,τι μποροῦσα. Πότε τὰ σήκωνα. Πότε τοὺς ἔδινα κουράγιο. Μ' ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν γλύτωσα ἀπ' τοὺς γιατρούς. Μόλις τὰ εἶδαν κατάλαβαν πὼς ἦταν ἄρρωστα. Φώναξα τὸ γιατρό. Τἄβαλαν στὸ νοσοκομεῖο καὶ μένα μαζί τους. Μᾶς πῆγαν μ' ἁμάξι. Ὁ ἐπιστάτης μᾶς ἔμπασε στὴ σάλα. Ἐκεῖ βρήκαμε μιὰ τσιγγάνα πλαγιασμένη, ἀναμαλλιασμένη, μὲ πεταμένα τὰ μάτια ἔξω, ποὺ οὐρλιαζε.

Ὁ ἐπιστάτης ρώτησε:

—Ὑπάρχει καμιὰ θέση; Μᾶς χρειάζεται ἕνα κρεβάτι.

— Δὲν ὑπάρχει. Ὅλα εἶναι πιασμένα.

— Πρέπει ν' ἀδειάσει κανένα.

— Αὐτὸ ἐκεῖ εἶναι λεύθερο. Ἡ γυναῖκα ποὺ τὄχε πέθανε.

Κ' ἔδειχναν μὲ τὸ δάχτυλο στὸν ἐπιστάτη ἕνα κρεβάτι ποὺ εἶχε πάνω τὸ πτῶμα μιᾶς γυναίκας.

—Ἔμπρὸς! Γρήγορα.... διέταξε ὁ ἐπιστάτης.... Πάρτε την ἀπὸ κεῖ!

Ἐν τῷ ἅμα πήρανε τὸ σῶμα στὸ διάδρομο. Ἦταν μιὰ ἡλικιωμένη γυναίκα μὲ γκρίζα μαλλιά.

— Νά ἕνα κρεβάτι, μοῦ εἶπαν, βάλε τὰ παιδιά σου.

Στεκόμουν ἀποσβωλομένη καὶ συλλογιζόμουν: Τὸ

σεντόνι καὶ τὸ μαξιλάρι ἄγγιξαν τὸ πτῶμα—πῶς νὰ βάλω κεῖ ἀπάνω τὰ παιδιά μου...

— Κύριε, εἶπα στὸν ἐπιστάτη, εἴμαστε τρεῖς. Τὸ κρεβάτι δὲ χωρᾶ παρὰ ἕνα. Ἀφῆστε μας νὰ φύγωμε. Τὰ πόδια τους θὰ γιάνουν μόνα τους.

— Ἀδύνατο! Ἀπολύτως ἀδύνατο! εἶπε ὁ ἐπιστάτης. Θὰ μένετε μιὰ βδομάδα ἐδῶ καὶ τὰ παιδιὰ θὰ γιατρευθοῦν στὸ μεταξύ.

Βγῆκε ὄξω. Ἀρχίνησα νὰ κλαίω. Ἡ Μάσα τότε μοῦ λέει:

— Μητέρα, γιατί κάνεις ἔτσι;

Καθὼς μοῦ μιλοῦσε ἔκλαιε καὶ κείνη καὶ τὰ δάκρυά της ἔπεφταν τόνα πίσω στ' ἄλλο, χοντρὰ-χοντρά.

— Παιδάκια μου, ἂν ἤξερα τὰ βάσανα ποὺ τραβᾶτε ποτὲ δὲ θἄφευγα ἀπὸ τὸ χωριό. Λυπήθηκα τὸ δύστυχο τὸν πατέρα σας.

Ἡ τσιγγάνα βάλθηκε νὰ φωνάζει, πράμα ποὺ ἀγρίεψε τὰ παιδιά. Ὁ Βάνιας σφιγγόνταν πάνω μου κι' ἔκλαιε. Τἄβαλα στὸ κρεβάτι, μὰ πέταξα τὸ σεντόνι.

— Νὰ τὸ βγάλωμε στὸν ἀέρα, εἶπα.

Ἀπὸ κεῖ ζήτησα νὰ μᾶς δώσουν νὰ φᾶμε τίποτα. Ἡ γυναῖκα τῆς ὑπηρεσίας μοὔφερε ἕνα πράμα τόσο ἄγοστο ποὺ δὲ μποροῦσα νὰ τὸ καταπιῶ. Τὰ παιδιὰ δὲν ἔφαγαν τίποτα.

Ἐννιὰ μέρες περάσαμε στὸ νοσοκομεῖο δίχως νὰ ξέρωμε πότε θὰ μᾶς ποῦν νὰ φύγουμε. «Τὰ παιδιὰ πᾶνε στὸ καλύτερο», εἶπα.

Μᾶς ἄφησαν. Τὰ παιδιὰ ἦταν στὴν ἴδια κατάσταση. Μόλις ἔσερναν τὰ πόδια τους.

Τοὺς ἔλεγα σιγὰ, ἀπὸ τὸ φόβο μήπως τὰ ξαναπάρουν στὸ νοσοκομεῖο:

— Ἐλᾶτε, παιδιά μου! Βάλτε τὰ δυνατά σας γιὰ νὰ περπατᾶτε γρήγορα.

Ὅταν μακρύναμε ἀρκετὰ, καθίσαμε νὰ ξεκουραστοῦμε. Ἔπειτα βάλαμε ξανὰ τὸ δρόμο μπρός μας καὶ τέλος φτάσαμε... Βρήκαμε τοὺς γνωστούς μας. Ὅλοι κατεχάρηκαν ποὺ μᾶς ἔβλεπαν.

— Δὲ φαντάζεσαι τί τράβηξα, μοῦ εἶπε ὁ Δανῆλος. Ὁ Βασίλης ὅλο μὲ ρωτοῦσε: Πότε θἄρθει ἡ μητέρα, πότε θἄρθει ἡ μητέρα—κι' ἔκλαιε ὁλοένα.

XXV

Τέλος εἴχαμε καὶ κάποιες στιγμὲς ἡσυχίας. Ἔπειτα ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖο, καὶ ἡ φυλακὴ ἀκόμα μᾶς φάνηκε καλή. Αὐτὸ βάσταξε ὀχτὼ μέρες. Μετὰ φύγαμε. Ἀπὸ τὸ Πὲρμ στὸ Τομπόλοκ πηγαίνουν μὲ ἁμάξι. Κύριε σῶσε τὶ τραβήξαμε!

Σ' ὅλη τὴ ζωὴ δὲν τραβήξαμε τόσα.

Ἡ ὥρα τῆς φευγάλας ἔφτασε. Μᾶς μάζεψαν καὶ φώναξαν τὸν κατάλογο.

Δεκαοχτὼ κάρα ἦταν ἕτοιμα. Σὲ κάθε ἕνα ἀπ' αὐτὰ κάθισαν ἕξη κατάδικοι, δυὸ στρατιῶτες καὶ φυσικὰ καὶ ὁ ἀραμπατζῆς τους. Οἱ κατάδικοι ἦταν ἁλυσσοδεμένοι. Ἕξη στὴν κάθε ἁλυσσίδα. Ἐμεῖς οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδια εἴμαστε λεύθεροι.

Ξεκινήσαμε. Στὴν ἀρχὴ ὅλα πήγαιναν καλά. Καὶ τὰ παιδιὰ ἦταν τόσο χαρούμενα. Ἦταν ὡραῖα κάρα

μὲ κουδουνάκια... ἀληθινὴ νυφιάτικη συνοδεῖα! Τὶ ὡραῖος περίπατος! Ὅταν ὅμως οἱ ἀραμπατζῆδες βάλθηκαν νὰ τρέχουν τάμάξια τους, χωρὶς νὰ συλλογιοῦνται τὰ τραντάγματα, τὰ πράματα ἄλλαξαν. Καὶ τὸ πιὸ χειρότερο, δὲ σταματοῦσαν μὲ κανέναν τρόπο, ὅ,τι καὶ ἂν λάχαινε.

Θέλαμε νὰ κάνωμε τὴν ἀνάγκη μας; ἂς θέλαμε, αὐτοὶ ἔτρεχαν πιὸ πολύ. Καὶ τὰ παιδιά; Ἂς τὰ κρατούσαμε ὅσο θέλαμε γερά, σὲ κάθε στιγμὴ κινδύνευαν νὰ γκρεμιστοῦν ἀπὸ τὸ γύρο τοῦ κάρου. Ἔπρεπε νἄχωμε τὰ μάτια μας τέσσερα. Ἐκεῖ ποὺ οἱ δρόμοι εἶχαν λάκκους ἢ ὑψώματα μᾶς κοβόταν ἡ ἀνάσα.

Οἱ ἀραμπατζῆδες τὸ χαβᾶ τους.

Κάναμε ἑκατὸ βέρστια τὴν ἡμέρα. Κάθε εἰκοσιπέντε βέρστια ἀλλάζαμε κάρα. Τὰ καινούργια περίμεναν. Φορτώναμε τὰ πράματα, μετακομιζόμαστε καὶ δρόμο. Στὸ δεύτερο γιὰ τὸν τρίτο σταθμὸ πλησίασα τὸ Δανῆλο καὶ τὸν ρώτησα πῶς τὰ πήγαινε.

— Εἶναι μαρτύριο, μοῦ εἶπε, αὐτὸ τὸ ταξίδι. Θὰ ξεκολήσουν τὰ μέσα μου ἀπὸ τὸ τράνταγμα. Κι' οἱ ἁλυσσίδες πῶς πονοῦν! Τραβᾶμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Μιλοῦσα ἀκόμα ὅταν ἄξαφνα βλέπω πὼς φεύγαμε. Κάποια γυναῖκα χωρὶς παιδιὰ εἶχε πάρει τὴ θέση μου στὸ κάρο. Πλησιάζω καὶ πιάνομαι νὰ σκαλώσω ἀπάνω. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας πλησιάζει καὶ ἀρχινᾶ νὰ μᾶς μετρᾶ.

— Ἕνας εἶναι περισσότερος ἐδῶ μέσα, λέει. Καὶ παίρνει τὸ Βάνια μου καὶ τὸν πάει σ' ἄλλο κάρο.

— Ἄφησέ μου τὸ παιδί μου, ἀφέντη! τὸν παρακαλῶ.

Αὐτὸς ὅμως χωρὶς νὰ προσέξει στὰ παρακάλια μου μοῦ παίρνει τὸ παιδί. Τὸν ἔβαλαν σ' ἕνα ἄλλο κάρο. Κι' ἐκεῖ ἦταν σφιγμένος ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο. Φώναξα, κανεὶς δὲ μ' ἄκουε. Φύγαμε. Ἔβλεπα τὸ Βάνια μου στριμωγμένο στὴν ἄκρη-ἄκρη νὰ πιάνεται μὲ τὰ χεράκια του. Θὰ πέσει, ἔλεγα, χωρὶς ἄλλο. Καὶ ἀλήθεια μόλις ὁ δρόμος γένηκε ἀνώμαλος ἔπεσε.

— Γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ! φώναξα σὰν τρελή. Ὁ Βάνιας ἔπεσε!

Ὁ ἀραμπατζῆς δὲ σταμάτησε, μονάχα λιγόστεψε τὴ φόρα ποὺ εἶχε.

Ἕνας στρατιώτης πήδησε, ἅρπαξε τὸ Βάνια καὶ τὸν ξαναπέταξε μέσα στὸ κάρο.

Εἶχα χάσει τὸ κουράγιο μου. Ἀρχίνησα νὰ κλαίω. Οἱ συντρόφοι μου βάλθηκαν νὰ μὲ παρηγοροῦν:

— Γιατί κάνεις ἔτσι; Δὲν ἔπαθε τίποτα. Δές τον.

Μόλις σταματήσαμε στὸν πρῶτο σταθμό, ἔτρεξα κοντά του.

— Ἀγοράκι μου...πόνεσες λίγο; Χτύπησες;

— Ὄχι, ὄχι, μητέρα, μονάχα ποὺ φοβήθηκα.

XXVI

Κ' ἡ βροχὴ μᾶς παίδευε ὄχι λίγο. Μέρα παρὰ μέρα ἔβρεχε, ἔβρεχε. Σὲ κάθε σταθμὸ εἴχαμε τὰ ἴδια. Τὰ ροῦχα μας γινόντουσαν μούσκεμα, σὰ νὰ τὰ βγάζαμε ἀπὸ τὴ μπουγάδα. Καὶ νὰ μᾶς φωνάζουν κατάλογο. Ὅση ὥρα βαστοῦσε αὐτὴ ἡ ἱστορία εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ στεκόμαστε ἐκεῖ στὴ μπόρα. Τὰ

παιδιὰ τουρτουρίζανε. Ἄνοιγαν τὰ δέματά μας· ἔψαχναν παντοῦ. Μποροῦσε νὰ κρατᾶμε ψαλίδια, καρφιά, μαχαίρια, χαρτιὰ τοῦ τζόγου... Ἂν εὕρισκαν τίποτα τέτοιο τὄπερναν αὐτοί.

Τὰ μικρὰ ξεπαγιασμένα, ἔτρεμαν. Ἔπερνα πότε τὄνα πότε τἄλλο στὴν ποδιά μου γιὰ νὰ μὴ στέκουν στὰ νερά. Τί δυστυχία!

Μόλις τέλειωνε ὁ κατάλογος μπαίναμε κεῖ ποὺ θὰ μέναμε, ὅσο νὰ κινήσωμε ξανά. Μᾶς ἔβαζαν σὲ μιὰ μεγάλη σάλα ὅλους. Ὅσο ν' ἀνοιγοκλείσεις τὰ μάτια δὲν εὕρισκες τόπο ἀδειανό. Αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶχανε φαμελιὰ νὰ τοὺς χασομερίσει πιάνανε πρῶτοι τὸν τόπο. Πλαγιάζαμε κατάχαμα. Ἔστρωνα τὰ ὑγρά μας ροῦχα νὰ πλαγιάσω τὰ παιδιά μου καὶ μετὰ τὰ σκέπαζα πάλι μὲ ὑγρά. Ὅλοι τὴ νύχτα ἔτρεμαν ἀπὸ τὸ κρύο. Δὲ μποροῦσαν νὰ ζεσταθοῦν μιὰ στιγμή. Ὡστόσο μποροῦσαν λίγο νὰ ξαπλώσουν. Ἡ νύχτα δὲν ἦταν γιὰ ὅλο τὸν κόσμο. Γιὰ μένα μιὰ φορὰ δὲν ἦταν. Ξενυχτοῦσα νὰ τὰ σκεπάζω, νὰ τὰ τυλίγω, νὰ πλένω, μ' ἕνα λόγο νὰ κάνω ὅλες τὶς δουλειές. Ἡ μέρα μ' εὕρισκε νὰ παιδεύομαι. Φεύγαμε κι' ἐγὼ δὲν εἶχα προφτάσει νὰ τελειώσω τὶς δουλειές μου. Ἔτσι ταξιδέψαμε μιὰ ὁλάκαιρη βδομάδα. Ἤμαστε πιὰ κοντὰ στὸ Τουμὲν ὅταν ἔπαθε δυστύχημα ὁ Δανῆλος. Ὁ ἀραμπατζῆς τοῦ κάρου ποὺ βρισκόταν ὁ ἄντρας μου ἦταν μεθυσμένος. Σ' ἕνα γύρισμα ξαμόλησε τ' ἄλογα ποὺ πῆγαν κ' ἔπεσαν πάνω σ' ἕνα φράχτη. Ὅλοι γκρεμίστηκαν ἀπὸ τὸ τράνταγμα. Κανεὶς δὲν ἔμεινε γερός. Ἐξ αἰτίας ποὺ ἦταν ἁλυσσοδεμένοι ἔγιναν σωρός. Ἄλλος χτύπησε στὸ χέρι, ἄλλος στὸ πόδι. Ὁ Δανῆλος

εἶχε χτυπήσει στὸ κεφάλι. Τὸ χτύπημα ἦταν γερό. Δὲν τὸν εἶδα ὅταν ἔπεφτε. Ἂν τὸν ἔβλεπα θὰ πάθαινα συγκοπή.

Ὅταν φτάσαμε μοῦ τἄπε ὅλα. Παραπονιόταν γιὰ τὸ κεφάλι του. Τοῦ πονοῦσε ,μοῦλεγε, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ τὸ μολογήσει. Φοβόταν κι' αὐτὸς τὸ νοσοκομεῖο.

Ἔτσι πέρασαν δυὸ μέρες χωρὶς στὸ μεταξὺ νὰ καλλιτερέψει. Εἶχε χτυπήσει πολὺ ὡς φαίνεται. Οἱ συντρόφοι του τοὔλεγαν:

— Μωρὲ Δανῆλο, κάμε τὴν ἀπόφαση νὰ πᾶς στὸ νοσοκομεῖο. Γιατὶ νὰ παιδεύεσαι ἔτσι ξαπλωμένος κατὰ γῆς. Πήγαινε στὸ νοσοκομεῖο. Ἐκεῖ τὸ ἐλάχιστο θἄχεις ἕνα κρεβάτι.

Τοὔλεγα κ' ἐγώ:

— Ὁ Βάνιας μας εἶναι κι' αὐτὸς ἄρρωστος. Ἂν εἶσαι καλὰ στὸ νοσοκομεῖο θὰ τὸν πάρεις κοντά σου.

Τὸ ἄλλο πρωῒ ὁ Δανῆλος ἦταν χειρότερα· τὸ κεφάλι του τὸν πονοῦσε πολύ. Τὄπε στὸν ἐπιθεωρητὴ τῆς φυλακῆς καὶ ἀμέσως τοὔδωσαν τὴν ἄδεια νὰ μπεῖ νὰ γιατρευτεῖ.

— Ἀνίσσια, μοῦπε, πήγαινέ με στὸ νοσοκομεῖο. Αὔριο νὰ μοῦ φέρεις καὶ τὸ Βάνια.

Φτάσαμε. Καθίσαμε σ' ἕνα μπαγκάκι ἐκεῖ στὸ διάδρομο.

— Τὶ προτιμᾶς; κρεβάτι ἢ νὰ πλαγιάσεις χάμω; ἔρχεται σὲ λίγο καὶ τὸν ρωτᾶ κάποιος στρατιώτης τῆς φρουρᾶς. Αὐτὸς ὁ λόγος δηλοῦσε πὼς ἔπρεπε νὰ δώσωμε λεπτὰ στὸν ἐπιστάτη....

— Παναπεῖ, τοῦ λέει ὁ Δανῆλος, πὼς θὰ πέσω κατάχαμα;

— Καλά, ἂς εἶναι, πᾶμε μέσα.

Τοὔβγαλαν τὰ σίδερα. Τοὔδωσαν μιὰ πουκαμίσα καὶ τοὔδειξαν σὲ ποιὸ κρεβάτι νὰ πέσει. Ὁ Δανῆλος ἔπεσε, ἄπλωσε τὰ πόδια του ὡς κάτω, καὶ εἶπε:

— Δὲν εἶναι ἄσκημα. Μοῦ φαίνεται πὼς θὰ περάσω καλὰ ὅσο νὰ κινήσωμε. Ἀνίσσια, ἔλα αὔριο τὸ πρωΐ νὰ μὲ δεῖς. Φέρε καὶ τὸ Βάνια.

Τοὔπα πὼς θὰ πάω κ᾽ ἔφυγα.

XXVII

Πῆγα τὸ ἄλλο πρωΐ στὶς δέκα, ἀλλὰ ὁ ἐπιστάτης δὲ μ᾽ ἄφησε νὰ μπῶ.

— Νὰρθεῖς στὶς τέσσερις τὸ ἀπόγεμα, μοῦ λέει.

Ξαναπάω στὶς τέσσερις. Μπαίνω στὴ σάλα. Ὁ Δανῆλος ἦταν πλαγιασμένος ἀνάσκελα. Τὸ σεντόνι τοῦ σκέπαζε τὸ πρόσωπο.

— Δανῆλο! ἔ, Δανῆλο.

Τίποτα. Τὸν κουνάω. Τίποτα.

— Ἔλα ἄφησε τ᾽ ἀστεῖα..τοῦλέω, πάντα ὁ ἴδιος θἄσαι;

Τραβάω τὸ σεντόνι καὶ τί βλέπω; Τὰ χείλια του ἦταν ἄσπρα, τὰ χέρια του κίτρινα, τὰ νύχια του μελανιασμένα.

— Παναγιά μου! φωνάζω, πεθαίνει ὁ Δανῆλος!

— Ὅλη νύχτα παραληροῦσε, μοῦ εἶπε ὁ νοσοκόμος τότε. Γυρνοῦσε στὴ σάλα, κύταζε στὰ κρεβάτια, ἔψαχνε κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι. Ζητοῦσε κάποιο Βάνια. Τοῦ φώναζε...Τί τραβήξαμε μὲ δαῦτον! Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Βάνιας;

Γοῦ εἶπα:

— Τὸ πκιδί μας.

Τἄχα χαμένα. Ἤμουν σὰν τρελή.

— Ἀθανάση Γαβρίλοβιτς, λέω στὸ νοσοκόμο, ὁ ἄντρας μου πεθαίνει ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή, ἄφησέ με νὰ τὸν ξενυχτίσω.

— Πολὺ εὐχαρίστως, μοῦ λέει, μὰ εἶναι *ἀδύνατο. Ἀπαγορεύεται.*

Γύρισα πίσω. Ἤθελα νὰ ἑτοιμάσω ἕνα πουκάμισο νὰ τοῦ τὸ φορέσω στὸν τάφο.

— Παιδιά, λέω στὸ Βάνια καὶ στ᾽ἄλλα, ὁ πατέρας σας πεθαίνει.

Κλάψαμε τότε ὅλοι μαζὶ κι᾽ ἔπειτα τὰ μικρὰ ἀποκοιμήθηκαν.

Ἐγὼ ἤμουν ξυπνητὴ καὶ καθόμουν στὸ παράθυρο. Δὲ μποροῦσε νὰ μὲ πάρει ὁ ὕπνος. Θαρρεῖς καὶ κάποιος μ᾽ ἔσπρωχνε σ᾽ αὐτόν. Ἔλεγα, καὶ τὰ μάτια μου ἔτρεχαν ποτάμι: Πῶς νὰ τὸν ἀφήσω νὰ πεθάνει ἔρημος, ὁλομόναχος; Ἂν ἤμουν κοντά του μπορεῖ νὰ μ᾽ ἄφηνε καμιὰ παραγγελία.

Ἐκεῖ στὸ παράθυρο ἔμεινα ὧρες. Ἄκουα τὶς βάρδιες ν᾽ ἀλλάζουν. Ξημέρωνε πιά. Κι᾽ ἐκεῖ νὰ καὶ βλέπω νὰ φέρνουν δυὸ φορεῖα σκεπασμένα.

— Μὴν ἔχουν τὸ Δανῆλο σ᾽ ἕνα ἀπ᾽ αὐτά; Εἶναι μπορετὸ νὰ πέθανε κιόλας; εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου. Καθὼς περνοῦσαν ἀπὸ μπροστά μου κάνω ἔτσι καὶ βλέπω πὼς ἦταν ἐκεῖνος, πεθαμένος.

XXVIII

— Παναγιὰ παρθένα! φώναξα, πέρνουν τὸν ἄντρα μου! Καὶ πετάγομαι νὰ πάω ξοπίσω.

— Ἔ, ποῦ πᾶς! μοῦ λένε οἱ φρουροὶ καὶ μὲ σταματοῦν.

— Σᾶς παρακαλῶ... Ἀφῆστε νὰ περάσω... Ὁ ἄντρας μου πέθανε... Ἀφῆστε με νὰ περάσω... Τὸν πήρανε κιόλας... Θέλω νὰ τὸν δῶ γιὰ ὑστερνὴ φορά!... Ἀφῆστε με!

— Ἀπαγορεύεται... Πήγαινε ἀπὸ δῶ...

Γύρισα μέσα. Τὸ μυαλό μου πήγαινε νὰ φύγει. Ἔνοιωθα τὸ κεφάλι μου ἀδειανό... κι' οὔτε νὰ κλάψω δὲ μποροῦσα. Ξύπνησα τὴ Μάσα.

— Μάσα, παιδάκι μου, τῆς λέω.

Ἄνοιξε τὰ μάτια της καὶ μὲ ρώτησε σὰ νὰ ὀνειρευόταν.

— Μάσα, ὁ πατέρας σου πέθανε.

Κι' ὅσο νὰ πῶ ἔτσι ὁ Θεὸς μοῦδωσε τὰ δάκρυα.

Τὸ παιδὶ μ' ἅρπαξε τὰ χέρια καὶ πετάχτηκε πάνω. Ξέρω πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ ξυπνήσω ἔτσι, παιδὶ πρᾶμα, νὰ τὸ τρομάξω... Μὰ ἤμουν τόσο, τόσο ἔρημη κι' αὐτὸ τὰ καταλάβαινε ὅλα.

Μοιραστήκαμε τοὺς πόνους μας. Κλάψαμε μαζί. Τὸ πρωῒ φώναξαν τὸν κατάλογο.

— Ποιὰ εἶναι ἡ γυναῖκα Σηβόρτσοβ;

— Ἐγώ, εἶπα.

— Ὁ ἄντρας σου πέθανε· ζωὴ σὲ λόγου σου, μοῦ λέει ὁ στρατιώτης τῆς ὑπηρεσίας.

Ἔβαλα τὰ κλάματα. Ἀγκάλιασα τὰ παιδιά μου καὶ μυρολογιόμουν. Τί μ᾽ ἔνοιαζε πὼς ἦταν ἀπαγορεμένα τὰ κλάματα;

— Σύντροφέ μου, ἔλεγα, καλέ μου σύντροφε... Μ᾽ ἔφερες στὰ ξένα καὶ μ᾽ ἄφησες. Μ᾽ ἄφησες παντέρημη καὶ μοναχὴ μὲ τὰ παιδάκια μας. Ποῦ μ᾽ ἄφησες κι᾽ ἔφυγες, Δανῆλο μου;

Τὰ παιδιὰ ἔκλαιγαν κι᾽ αὐτὰ μὲ μένα καὶ γύρω μας ἔκλαιγαν τὸ ἴδιο οἱ ἀνθρώποι ποὺ μ᾽ ἄκουγαν. Ἐγὼ ἔκλαιγα ὁλοένα κ᾽ ἔλεγα τὰ μυρολόγια μου...

— Φρύγανο, φρύγανο, χάλασα τὴ φωλιά μου... Δὲν ἔχω πιὰ ποῦ νὰ πάω... πόῦ νὰ γύρω τὸ κεφάλι μου... Δὲ μ᾽ ἔμεινε τίποτα... δὲν ἔχω πουθενὰ καταφύγιο κι᾽ ἀποκούμπι.

Ὅταν μπῆκε μέσα ἡ γυναίκα τοῦ ἐπιστάτη, ἐγὼ ἔτρεξα ἀμέσως καὶ τὴν παρεκάλεσα.

— Κυρά, τῆς λέω, ἀφῆστε νὰ πάω στὴν ἐκκλησία μὲ τὰ παιδιά μου νὰ δοῦμε τὸν ἄντρα μου.

— Περίμενε, μοῦ λέει. Θὰ σοῦ φωνάξουν νὰ πᾶς μόλις οἱ πεθαμένοι γίνουν δέκα.

Περιμένω. Περνοῦν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες. Τὴν τρίτη μέρα ξαναζητῶ νὰ μὲ ἀφήσουν νὰ πάω. Καὶ αὐτοὶ μοῦ λένε σὰν τὴν ἄλλη φορὰ μὲ τὸ παιδί μου:

— Εἶναι λιγάκι ἀργὰ πιά, τὸν ἔχουν θαμένο.

— Πῶς! λέω, κι᾽ ὅμως μοῦ τὄχατε τάξει.

—Ἔ, κι᾽ ἔπειτα;

Καὶ ξανὰ μοῦ φέραν τὴν ἴδια δικαιολογία:

—Ἂν σᾶς ἀφήναμε θὰ μᾶς ζουρλένατε μὲ τὶς κλάψες σας.

— Τοῦ διάβασαν τὸ ἐλάχιστο τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία; ρώτησα.

— Ἄ, ὅσο γι᾽ αὐτό, ναί. Δὲ μπορεῖ νὰ γίνει ἀλλοιῶς. Εἶναι ὁ κανονισμός. [1])

XXIX

Ἤμουν ἐγκαταλειμένη, ἔρημη στὸν ξένο τόπο μὲ μικρὰ παιδιά... Ὅσο καὶ ἂν σποῦσα τὸ κεφάλι μου νὰ βρῶ μιὰ λύση, δὲν εὕρισκα. Οἱ ἀγαθοὶ ἀνθρῶποι μοῦλεγαν:

— Τώρα μπορεῖς ἂν θὲς νὰ πᾶς πίσω στὸ χωριό σου. Καὶ μ᾽ ὁρμήνευαν πῶς νὰ κάνω. Συλλογιζόμουν:

— Τί γυρεύω πιὰ ἐδῶ; Πάντα καλύτερὰ θἄναι νὰ γυρίσω στὸ χωριό. Τὄπα στὸν ἐπιθεωρητή:

— Κύριε, δὲν ὑπάρχει κανένα μέσο νὰ μὲ στείλετε πίσω;

— Γιατί ὄχι; μοῦπε, νὰ γυρίσεις.

Τὴν ἄλλη μέρα εὐθὺς δόθηκε διαταγὴ νὰ μᾶς πάρουν τὰ ροῦχα ποὺ μᾶς εἶχαν δώσει καὶ νὰ μᾶς δώσουν πίσω τὰ δικά μας. Ἔντυσα τὰ παιδιὰ καὶ φόρεσα κι᾽ ἐγὼ τὰ φουστάνια μου.

— Κύταξε αὐτὸν τὸ στρατιώτη, μοῦπανε. Πήγαινε μαζί του στὴν ἀστυνομία γιὰ νὰ πάρεις τὴν ἄδεια.

Ἡ ἀστυνομία ἦταν μακρυὰ τριάντα βέρστια. Τὰ πόδια τῶν παιδιῶν πονοῦσαν. «Πῶς νὰ πάω τόσο

[1]) Κι ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ κεφάλαιο ἡ λογοκρισία περιέκοψε μέρη.

δρόμο ;» ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου. Καὶ τὰ πράματά μας ; ποιὸς θὰ τὰ σηκώνει ; Γιατί μᾶς εἶχανε διατάξει νὰ τὰ πάρωμε μαζί ! Κινήσαμε. Τὰ παιδιὰ δὲν περπατοῦσαν. Ἔκλαιγαν. Τὰ ποδαράκια τους πονοῦσαν. Ἄχ, Θέ μου, τὶ τράβηξα ! Τὰ σήκωνα σ' ὅλο τὸ δρόμο. Πότε τὄνα πότε τ' ἄλλο. Εἶχα καὶ τοὺς μπόγους.

Τοὺς ἄφηνα κατὰ γῆς. Προχωροῦσαμε δυὸ βέρστια. Ἔβαζα τὰ παιδιὰ νὰ καθίσουν καὶ γυρνοῦσα νὰ τοὺς πάρω. Ὅλο, ὅλο, ἔτσι. Ἡ Μάσα, τὸ μόνο παιδί ποὺ ἦταν καλά, μὲ βοηθοῦσε ὅσο μποροῦσε. Κι' ὁ στρατιώτης νὰ μᾶς διάζει.

— Ἔ ! Θειά, κούνα τὰ πόδια σου. Πότε θὰ φτάσωμε ἂν πηγαίνομε ἔτσι ;

— Πῶς, παιδάκι μου, νὰ πάω γρηγορότερα ; τοῦλεγα. Ἔχω τὰ παιδιά, βλέπεις. Κι' εἶναι κι' ἄρρωστα.

— Θἄταν καλύτερα, μιὰ κ' ἔχεις τὰ παιδιά, μοῦ ἔλεγε, νὰ μὴ γυρίσεις πίσω.

— Γιατί ;

— Γιατὶ χρειάζουνται ἕνα σωρὸ διατυπώσεις, ὅσο νὰ σοῦ δώσουν τὴν ἄδεια. Ξέρεις πῶς χρονίζουν αὐτὲς οἱ δουλειές ;

— Ἂς γίνει ὅ,τι νἄναι, συλλογιζόμουν.

Τέλος φτάσαμε στὴν ἀστυνομία. Ἔγραψαν τὰ ὀνόματά μας.

— Τώρα, μᾶς εἶπαν, πηγαίνετε στὴ δουλειά σας.

— Ποῦ ; θὰ μᾶς στείλετε στὸ χωριὸ εὐθύς ; ρώτησα.

— Βιαστικὴ εἶσαι βλέπω . . . καὶ γέλασε.

— Καλά, ἀλλὰ τώρα ποῦ θὰ πάω ;

— Ποῦ; ὅπου σοῦ γουστάρει.

Ἄρχισα νὰ κλαίω. Ποῦ νὰ καταφύγω; Τὸ μόνο

ποὺ εἶχα νὰ κάνω ἦταν νὰ γυρίσω στὴ φυλακή. Στὸ μεταξὺ νύχτωσε. «Ἀδύνατο νὰ φτάσω» συλλογιζόμουν. Τέλος βρῆκα ἕνα κάρο νὰ μᾶς γυρίσει. Ὅταν φτάσαμε καὶ χτύπησα νὰ μ' ἀνοίξουν, ὁ φύλακας βγαίνει καὶ μοῦ λέει:

— Τί θές;

— Ἄφησε με, νὰ μπῶ μὲ τὰ παιδιά μου. Δὲν ἔχω ποῦ νὰ ξενυχτίσω.... τὸν παρακάλεσα.

—Ἀδύνατο, μοῦ λέει, νὰ ξαναμπεῖς στὴ φυλακή. Τώρα εἶσαι λεύθερη.

Οὔτε στὴ φυλακὴ δὲν εἶχα τόπο πιά. Γιὰ τὸ Θεό, νὰ περάσω τὴ νύχτα κάπου. Μόνο τὴ νύχτα αὐτή.

— Ἀδύνατο. Νοίκιασε κάμαρα.

Ἔκλαιγα καθισμένη στοὺς μπόγους. Τὰ παιδιὰ ἔκλαιγαν κι' αὐτὰ μαζί μου.

— Τί θὰ γίνω; Ποῦ θὰ βάλω τὰ παιδιά μου;

Τότε ὁ ἐπιθεωρητὴς ποὺ εἶχε πληροφορηθεῖ πὼς δὲν εἶχα ποῦ νὰ πάω ἔρχεται ὁ ἴδιος καὶ μοῦ λέει:

—Καλά, σὰν εἶναι ἔτσι πήγαινε στὸ σπίτι μου. Πὲς τῆς κυρίας πὼς σ' ἔστειλα ἐγώ.

Ἔπεσα καὶ τοῦ φίλησα τὰ πόδια.

XXX

Βάλανε ξανὰ τὸ δρόμο μπρός μας. Χτυποῦμε στὸ παράθυρο.

— Ποιός;

Λέω:

— Ἐρχόμαστε ἀπὸ τὸν ἀφέντη τοῦ σπιτιοῦ.

— Πῶς τὸν λένε τὸν ἀφέντη τοῦ σπιτιοῦ;

— Ἰβὰν Ἀντρέϊεβιτς, ὁ ἐπιθεωρητής.

Μᾶς ἄνοιξαν καὶ μπήκαμε.

Ἡ γυναῖκα του νέα ἀκόμα, ἦταν ἀπὸ τὰ μέρη μας. Ἦταν κάποτε κατάδικος καὶ τὴν πῆρε γυναῖκα. Κύταξε τὰ παιδιά μου καὶ εἶπε:

— Τρέμουν τὰ καημένα. Θὰ κρύωσαν. Ἀμέσως τὰ πῆρε μέσα σὲ μιὰ ὡραῖα κάμαρα—τοὺς ἔβγαλε τὰ ρουχαλάκια τους ποὺ ἦταν βρεμένα,—εἶχε βρέξει λίγο, καὶ τύλιξε τὴ Μάσα μὲ τὸ σάλι της. Ἑτοίμασε τὸ σαμοβάρι. Σὲ λίγο ἦρθε κι' ὁ ἐπιθεωρητής. Ἡ γυναίκα του κι' αὐτὸς μὲ ρώτησαν γιὰ ὅλη τὴ ζωή μου. Τοὺς τὴν εἶπα ὅλη.

— Καλά, εἶπε ὁ Ἰβὰν Ἀντρέϊεβιτς, σὰν εἶναι ἔτσι, μείνε δῶ μαζί μας. Δὲ θὰ σοῦ ζητήσωμε τίποτα γι' αὐτό. Ἡ γυναῖκα του ἡ Ναταλία Σεργκέγεβνα εἶπε τότε:

— Νὰ βοηθᾶς στὶς δουλειὲς τοῦ σπιτιοῦ. Ἔχομε δυὸ γελάδες, τρία ἄλογα. Ἂν μᾶς εὐχαριστεῖς θὰ σ' ἀνταμείψωμε.

Ἔτσι ζήσαμε κοντά τους, ἥσυχα καὶ εὐχαριστημένα. Δὲν εἶχανε παιδιὰ κι' ἡ κυρὰ ἀγάπησε τὰ δικά μου. Ὅταν ἔκανε τσουρέκια ἔδινε ἀπόνα στὸ καθένα. Τοὺς ἔδινε καὶ τσάϊ καὶ ζάχαρη. Πότε τάβαζε νὰ τρῶν μαζί της στὸ τραπέζι, πότε τάβαζε χώρια. Κι' ὅλο τοὺς γλυκομιλοῦσε.

Τρώγαμε ἀπὸ δικοῦ μας. Ἔκανα ὅ,τι μποροῦσα γιὰ νὰ τοὺς εἶμαι χρήσιμη. Λίγος καιρὸς πέρασε καὶ διώξανε τὴ μαγείρισσα. Φρόντιζα τὰ ζῶα. Κουβαλοῦσα νερὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι μισὸ βέρστι μακρυά. Μαγέρευα.

Σφουγγάριζα, κι᾽ εἶχα τὴν ἔγνοια ν᾽ ἀνάβω τὸ σαμοβάρι. Χώρια ἀπὸ τὶς δουλειὲς αὐτές, τὶς νύχτες ἔκανα ξένη δουλειά. Ἐκλωθα μαλλί. Ἔτσι κέρδιζα τὴ μέρα εἴκοσι καπίκια. Ἦταν φτήνια στὸ μέρος αὐτό.

Τὸ ἀλεῦρι κόστιζε δεκαπέντε καπίκια τὸ ποῦτι. Τριάντα καπίκια εἶχε τὸ σιμιγδάλι. Κάθε μέρα βέβαια δὲν τρώγαμε κρέας. Τρώγαμε πότε-πότε. Αὐτὸ κόστιζε ἑνάμισυ καπίκι ἡ λίτρα. Δὲ στερούμαστε τίποτα. Μόνο ποὺ ἀναζητούσαμε τὸν τόπο μας. Θέλαμε νὰ γυρίσωμε. Ὁ ἐπιθεωρητὴς ἔκανε ὅ,τι μποροῦσε γιὰ νὰ μᾶς βγάλει τὰ χαρτιά μας.

XXXI

Σὰν ἐμαθεύτηκε πὼς θἄφευγα ἕνα πλῆθος ἔμποροι ἄκληροι μοῦ ζήτησαν νὰ τοὺς δώσω τὰ παιδιὰ νὰ τὰ κάνουν δικά τους. Μοὔλεγαν:

— Δῶσε μου τὸ παιδί σου. Θὰ τὄχω σὰ δικό μου παιδί. Θὰ τὸ θρέψωμε, θὰ τὸ σπουδάξωμε, κι᾽ ὅ,τι ἔχομε θἄναι δικό του μιὰ μέρα. Στὸ μέρος αὐτὸ δὲν εὕρισκε κανεὶς παιδιὰ ρουσσόπουλα, ἦταν ὅλα ἀπὸ ἄλλες φυλές. Γι᾽ αὐτὸ ἤθελαν τὰ δικά μου. Ἄκουα ὅ,τι μοὔλεγαν καὶ κἄποτε σὰ νὰ τὄβρισκα σωστὸ νὰ τοὺς ἀφήσω κανένα μου παιδί...

Ἀλλὰ ποιό; Ἐδῶ ἦταν ὁ κόμπος. Ν᾽ ἀφήσω τὸ Βάνια; Ν᾽ ἀφήσω τὸ Βασίλη; Γιατί τὴ Μάσα δὲ θὰ τὴν ἄφηνα γιὰ ὅλο τὸν κόσμο: ἦταν τὸ μόνο κοριτσάκι ποὺ μ᾽ ἀπόμενε.

Ἀπ᾽ ὅλα τοῦτα δὲν εἶπα λέξη στὰ παιδιά. Ἐπε-

φτα κι᾽ ἀδύνατο νὰ κλείσω μάτι ἀπὸ τὴ συλλογή.

— Πρέπει νὰ διαλέξω ἀνάμεσα τοῦ Βάνια καὶ τοῦ Βασίλη. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ ἂν μείνει ἐδῶ θὰ γίνει ἄνθρωπος. Θὰ σπουδάξει, θἄναι πλούσιος. Ἐγὼ, φτωχὴ χῆρα γυναῖκα, τί καλὸ μπορῶ νὰ τοὺς κάμω;... Ἔλεγα λοιπὸν μ᾽ ἀπόφαση: «Θὰ ἀφήσω τὸ Βασίλη. Αὔριο κιόλας θὰ τὸν πάω ἐκεῖ ποὺ μοῦ τὸν ζητοῦνε. Θὰ κλάψει λίγο, ὕστερα θὰ μᾶς ξεχάσει!»

Ἡ μέρα ξημέρωνε, σηκωνόμουν νὰ τὸν ἑτοιμάσω. Ἀδύνατο. Ἔτρεμα ὅλη καὶ τὰ μάτια μου ἔτρεχαν ποτάμι. Ἔτσι παράδερνα ὅσο ποὺ τέλος ἔφτασε ἕνα ἐπίσημο χαρτί.

Ἦταν διαταγὴ νὰ ξαναγυρίσω στὴ φυλακή. Ἀπὸ κεῖ θἄφευγα γιὰ τὸν τόπο μου. Ὅλη τὴν ὕστερη νύχτα δὲν ἔκλεισα πάλι μάτι. Στὸ μυαλό μου ὅλο τὸ ἴδιο πρᾶμα γυρνοῦσε.

—Νὰ δώσω τὸ παιδί;...νὰ μὴν τὸ δώσω; Τί νὰ κάνω; Παρακαλοῦσα τὸ Θεὸ νὰ μὲ φωτίσει τί νὰ κάνω. Ἔκανα λόγο καὶ στὴν κυρά. Μὲ συμβούλεψε κ᾽ ἐκείνη νὰ τὸ ἀποφασίσω. Ναί, ἔτσι ἦταν, θἄφηνα τὸ Βασίλη.

Τὸ ἄλλο πρωὶ ἕνα μεγάλο ἔλκυθρο σταμάτησε μπρὸς στὴν πόρτα μας. Ἕνας τρανὸς ἔμπορος ἐρχόταν νὰ μοῦ κάμει ξανὰ τὴν πρόταση γιὰ τὸ παιδί μου. Εἶδα τὸν ἑαυτό μου νὰ φεύγει χωρὶς τὸ Βασίλη, ἀφημένο ἐκεῖ στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου στὰ ξένα χέρια.

Ἡ καρδιά μου σφίχτηκε.

Κάθε μου διστυγμὸς διαλύθηκε. Ἤρα τὰ παιδιά μου, ὅλα τὰ παιδιά μου κι᾽ ἔφυγα γιὰ τὴ φυλακή.

XXXXII

Δυὸ μέρες περάσαμε στὴ φυλακή. Τὴν τρίτη μέρα ἀνήμερα τῶν Φωτῶν φύγαμε. Ὅταν ἀποχαιρετίσαμε τὴ Νατάλια Σεργκέγεβνα κλαίγαμε. Πόσο μᾶς φάνηκε καλή... πόσα δὲν εἶχε κάνει γιὰ μᾶς! Καὶ τώρα, τὴν ὕστερη στιγμή, τι δὲν εἶχε ἑτοιμάσει γιὰ τὰ παιδιά! Ταξιδεύαμε μ' ἔλκυθρο. Κάναμε σταθμὸ στὸ Ὀκάνσκ. Τοῦ Βασίλη τοῦ πόναγαν τὰ μάτια. Μᾶς πῆγαν ὅλους στὸ νοσοκομεῖο. Τὸ νοσοκομεῖο αὐτὸ ἦταν καλὸ καὶ μεγάλο.

Γιὰ τροφὴ μᾶς ἔδιναν δέκα καπίκια στὸν καθένα. Τὸ ὅλο τριάντα καπίκια τὴν ἡμέρα. Οἱ ἄρρωστοι τρέφουνταν ἀπὸ τὸ κράτος. Δὲν ξοδεύαμε ὅλο αὐτὸ τὸ ποσόν. Ἔβαζα καὶ καταμέρος. Τρεῖς μῆνες ποὺ περάσαμε στὸ νοσοκομεῖο ἤμουν σχεδὸν εὐτυχισμένη.

Ὅπως ἦταν χειμώνας τὶς οἴδε τὶ θὰ τραβούσαμε ἂν ταξιδεύαμε. Μείναμε ὡς τὸ Πάσχα. Ἀπὸ κεῖ λάβαμε τὴν ἄδεια νὰ φύγωμε.

Πήγαμε ὡς τὸ Πὲρμ μ' ἔλκυθρα. Πρὶν ὅμως φτάσωμε στὸ Πὲρμ μᾶς ἔτυχε μιὰ ἀναποδιά.

Εἴχαμε κάπου σταματήσει νὰ περάσωμε τὴ νύχτα. Πῆρα μαζί τοὺς μπόγους μου. Καθὼς τοὺς κουβαλοῦσα στὴν κάμαρα ἔλεγα: «Σὰν ἀλαφροὶ μοῦ φαίνουνται. Δυνάμωσα ὡς φαίνεται». Στὴ κάμαρα ποὺ μπήκαμε ἦταν κάτι ἄνθρωποι ποὺ ἔπαιζαν χαρτιά....

— Κρυώνετε; μᾶς εἶπαν. Ἐδῶ κάνει κρύο.

— Ναί, πολύ.

— Νὰ πᾶτε στὴν πλαγινὴ κάμαρα. Ἔχουν σόμπα ἐκεῖ, νὰ ζεσταθῆτε.

Πήγαμε. Ἐπειδὴ ἦταν νωρὶς γιὰ ὕπνο λέω στὴ Μάσα:

— Νὰ ράψωμε λίγο.

— Νὰ ράψωμε. Γιατὶ ὄχι. Εἶχα δυὸ μπόγους. Στὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δυὸ εἶχα τὶς βελόνες μου, τὶς κουβαρίστρες μου, τὸ ψαλίδι. Μ' ἕνα λόγο, τὰ πιὸ χρήσιμα σὲ μιὰ νοικοκυρά.

Ἀνοίγω λοιπὸν νὰ βρῶ ὅ,τι μοῦ χρειαζόταν καὶ τί βλέπω; Μᾶς εἶχαν κλέψει ὅλα μας τὰ ρούχα. Βάλθηκα νὰ κλαίω.

— Μᾶς ἔκλεψαν. Δὲ θὰ πᾶμε τίποτα στὸ χωριό. Τί ἄμοιρη ποὺ εἶμαι! Ποτὲ δὲ θὰ δῶ μέρα καλή!

Τὸ ἄλλο πρωῒ πέρασε ἕνας χωροφύλακας καὶ καθὼς μ' ἀκούει νὰ λέω γιὰ τὴν κλεψιά, πλησιάζει.

— Τί συμβαίνει;

— Μ' ἔκλεψαν.

— Ποῖοι; ποῦ ξενυχτίσατε;

— Ἐδῶ.

Ὁ χωροφύλακας διάταξε νἄρθουν ὅλοι ὅσοι ἔμεναν στὸ χάνι καὶ ἀρχίνισε νὰ τοὺς ἀνακρίνει. Εἶχαν ὅλοι γίνει κατακίτρινοι ἀπὸ τὸ φόβο τους. Τοὺς λυπήθηκα. Εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου:

Μπορεῖ νὰ βροῦν μπελᾶ οἱ κακόμοιροι χωρὶς νὰ βρῶ τὰ χαμένα μου ροῦχα. Στὸ κάτω-κάτω μπορεῖ κιόλας νὰ μὴ μοῦ τἄκλεψαν αὐτοί.

— Κύριε χωροφύλακα, λέω, μπορεῖ νὰ χάθηκαν τὰ ροῦχα μου στὸ Ὀκάνσκ, καθὼς ἐρχόμαστε.

Ἔτσι τέλειωσε κι' αὐτὴ ἡ ἱστορία.

XXXIII

Ἀπὸ κεῖ φτάσαμε στὸν ποταμό. Μπήκαμε σ' ἕνα βαπόρι. Ἐκεῖ βρήκαμε χῆρες καταδίκων ποὺ γυρνοῦσαν σὰν ἐμένα, φυλακισμένους ποὺ εἶχαν τελειώσει τὴν ποινή τους, κι' ἄλλους πολλοὺς ἀνθρώπους. Ἐμεῖς οἱ γυναῖκες περνούσαμε τὴ μέρα στὸ κατάστρωμα. Κυτάζαμε τοὺς στρατιῶτες ποὺ περνοδιάβαιναν ἀπὸ μπροστά μας καὶ λέγαμε ἔτσι γιὰ νὰ γελοῦμε:

— Τὰ παληκάρια μᾶς κάνουν ἔρωτα!... Ἀστεῖα.

Τὸ βαπόρι μᾶς πῆγε στὸ Νίζνι, κι' ἀπὸ κεῖ ὁ σιδηρόδρομος στὴ Μόσχα, ἔπειτα στὴν Τούλα. Κοιμηθήκαμε τὸ πρῶτο βράδυ, καὶ τὸ ἄλλο πρωῒ ἴσια στὴν ἀστυνομία. Ὁ ἀστυνόμος ἔλειπε. Τὸν καρτερούσαμε δυὸ μέρες. Τὸ σπίτι μας νἄναι δυὸ βήματα καὶ μεῖς νὰ μὴ μποροῦμε νὰ πᾶμε! Αὐτὲς τὶς δυὸ τὶς μέρες τὶς περάσαμε κουτσὰ στραβά. Κάποια γυναῖκα γνωστή μας μᾶς ἔδωσε τσάϊ. Τέλος ἦρθε ὁ ἀστυνόμος. Τὸ κακὸ ἦταν ποὺ μᾶς ἔβαλαν ὅλες μαζὶ σ' ἕνα κάρο καὶ μᾶς γύριζαν ὅσο νὰ μᾶς δώσουν τὶς ἄδειες. Ἔτσι πάνω στὸ κάρο, φτάνομε σ' ἕνα χωριό. Ἀπὸ κεῖ σ' ἄλλο χωριό. Σὲ κάθε ἕνα ἀπ' αὐτὰ ἀλλάζαμε ἄλογα. Κι' ὁ κόσμος νὰ μᾶς τριγυρίζει, νὰ μᾶς κυτάζουν ὅλοι, νὰ μᾶς ρωτοῦν:

— Ποιοί εἶσαστε; Ἀπὸ ποῦ ἔρχεστε; Μᾶς κύταζαν σὰ νἄμαστε δὲν ξέρω κ' ἐγὼ τί. Ἐγὼ δὲν ἔδινα καμιὰ ἀπάντηση σ' ὅ,τι κι' ἂν μὲ ρωτοῦσαν. Ὅ,τι ἤθελα ἦταν νὰ φτάσω σπίτι μιὰ ὥρα ἀρχήτερα. Δὲν εἶχα πιὰ ὑπομονὴ νὰ περιμένω.

Γιὰ νὰ πᾶμε στὸ χωριὸ πῆρα ἕνα κάρο. Φτάσαμε τὸ μεσημέρι. Οἱ ἄνθρωποι ἔλειπαν στὰ χωράφια. Ἔσπερναν τὴν πατάτα. Ἡ κόρη τῆς νονᾶς μου βρέθηκε μπροστά μου πρῶτα-πρῶτα. Τὴν πλησίασα χωρὶς λέξη νὰ πῶ. Μὲ βλέπει:

— Ἀνίσσια! Σύ 'σαι;

Μὲ γνώρισε. Ἀγκαλιαστήκαμε, κλαίγαμε, κλαῖγαν καὶ τὰ παιδιά. Φτάνομε σπίτι. Ἀπὸ μακρυὰ μιὰ γειτόνισσα φώναξε τῆς μάνας μου:

— Θειὰ Ἀρίνα, ἡ κόρη σου!

Βλέπω τὴ μάνα μου νὰ ὁρμᾶ ἀπὸ τὴν ἴσμπα.

— Παιδί μου, κόρη μου!

Ἔπεσα στὰ πόδια της.

— Μάνα, σὺ ποὺ μὲ γέννησες καὶ μὲ ἀνάστησες, δέξου με πίσω στὸ σπίτι σου. Δέξου τὴ δύστυχη κόρη σου μὲ τὰ ὀρφανά της.

Κλαίγαμε κι' οἱ δυό.

— Κόρη μου, ἔλεγε, ἀπόστασαν τὰ πόδια μου νὰ σὲ καρτεροῦν νὰ φτάσεις καὶ θόλωσαν τὰ μάτια μου νὰ κυτάζουν τὴ στράτα. Μ' ὁδήγησε μέσα στὴ ἴσμπα. Ἡ ἀδερφή της ζοῦσε κεῖ μαζί της. Ὁ πατέρας εἶχε πεθάνει.

Τίς πρῶτες μέρες ἀναπαυόμουν. Ἔπειτα ἄρχισα νὰ φροντίζω πῶς νὰ βουλευτοῦμε. Ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσω τὸ ψωμὶ τῶν παιδιῶν. Τὸν πρῶτο καιρὸ ἔμεινα στῆς μητέρας μου.

Δούλευα ἐγὼ κ' ἐκείνη μᾶς ἔτρεφε. Ἡ ζωὴ τῆς χήρας εἶναι ζωὴ βασανισμένη ὅπως κι' ἂν ἔρθει τὸ πρᾶμα. Βλέπω τὰ χρόνια αὐτὰ σὰν κάτι πολὺ μακρυνό, σὰ σὲ καταχνιά. Καθαρὰ δὲ θυμοῦμαι παρὰ

τὴ ζωὴ τῆς φυλακῆς μὲ τὸ Δανῆλο. Στὴ θύμησή μου τὰ βάσανα ποὺ τράβηξα τότες μοιάζουν σὰν εὐτυχισμένοι καιροί. Τίποτα ἄλλο δὲ μένει. Σὰ νὰ μὴν ἔζησα τίποτα ἄλλο.

Τὰ παιδιὰ μεγάλωσαν, δούλεψαν καὶ μπορέσαμε ν' ἀγοράσωμε μιὰ ἴσμπα. Τὸ Βασίλη τὸν ἔβαλα παπουτσῆ. Τὸν καημένο τὸ Βάνια μου τὸν ἔχασα. Πέθανε ἀπὸ κήλη. Θἄχε πάθει ὅταν εἴμαστε ἐκεῖ στὰ ξένα. Ἔμεινα μόνη μὲ τὴ Μάσα ποὺ κι' αὐτὴ θὰ παντρευόταν ἀπὸ μέρα σὲ μέρα. Θἀπόμενα ὁλομόναχη.

Παλιοὶ γνώριμοι ποὺ μ' ἤθελαν, σὰν εἶμουν νέα χηρευάμενη τώρα μὲ ἕνα σωρὸ παιδιὰ μὲ ζητοῦσαν νὰ τοὺς παντρευτῶ. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἤθελα. Θἄπερναν εὐθὺς τὸ Βασίλη στρατιώτη. Δὲ θἄταν πιὰ ὀρφανὸ καὶ παιδὶ χῆρας. Ἀργότερα ὡστόσο, γριά πιά, ξαναπαντρεύτηκα.

XXXIV

Νὰ πῶς ἦρθαν τὰ πράματα.

Μιὰ μέρα κάποια φιληνάδα μου ἔρχεται καὶ μοῦ λέει:

— Θέλεις, Ἀνίσσια, νὰ παντρευτεῖς μ' ἕναν καλὸ γαμπρό; Σοῦχω ἕναν.

— Ποιόν;

— Τὸν Ἰβὰν Μικίτις. Δὲν ἔχει παιδιὰ κι' εἶναι ἀγαθὸς ἄνθρωπος.

— Πᾶνε ὀχτὼ χρόνια τοὔμαι χῆρα· νὰ παντρευτῶ τώρα πιὰ μοῦρχεται παράξενο.

— Τώρα σοῦ φαίνεται παράξενο γιατὶ ἔχεις τὴν ὑγειά σου. Ὅταν γεράσεις ὅμως ποιὸς θἄχει τὴν ἔγνοια σου; Τότε θὰ θὲς νὰ βρεῖς κανένα νὰ σὲ παντρευτεῖ, μὰ κανένας δὲ θὰ σὲ θέλει. Κι᾽ αὐτὸς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ γυναῖκα.

Τὴν ἄλλη μέρα πῆγα νὰ δουλέψω ὅταν ὁ Ἰβὰν Νικίτιτς, ποὺ μ᾽ εἶδε ἀπὸ τὸ παράθυρο, στέλνει τὴ νύφη του καὶ μοῦ φωνάζει.

— Θεία Ἀνίσσια, ὁ πατέρας μου σὲ θέλει κάτι νὰ σοῦ πεῖ.

— Τί;

— Ξέρω γώ; ἔτσι μοῦπε νὰ σοῦ πῶ.

Μπῆκα. Χαιρετῶ. Τὸ τσάϊ ἦταν ἕτοιμο.

— Καλὴ ὄρεξη, λέω.

— Καλῶς ὅρισες. Πῶς περνᾶς, θεία Ἀνίσσια; Ἔλα νὰ πάρωμε τὸ τσάϊ.

— Ἔχω δουλειά. Πρέπει νὰ πηγαίνω.

— Μιὰ κι᾽ ἦρθες γιατὶ δὲν κάθεσαι; Ἔχεις καιρὸ γιὰ τὴ δουλειά. Κάθησα. Σὰν ἤπια τὸ τσάϊ μου ἔβαλα τὸ φλυτζάνι στὸ πιατέλο προύμιτα, γιὰ νὰ δείξω ἔτσι πὼς δὲν ἤθελα ἄλλο τσάϊ.

— Ὄχι δά! Θὰ πάρεις κι᾽ ἄλλο, Ἀνίσσια Ἰβάνοβνα. Ξέρεις τὴν παροιμία: ὅποιος πίνει λίγο τσάϊ μ᾽ ἕνα πόδι θὰ πηγαίνει.

—Κι᾽ ἂν κουτσαθῶ, καὶ τί; Δὲν πάω γιὰ νύφη.

— Κύταξέ την! Ἐγὼ πάω νὰ τῆς κάνω ἔρωτα, κι᾽ αὐτὴ μοῦ λέει: δὲν παντρεύομαι.

— Τώρα κι᾽ ἄλλη μιὰ φορὰ παντριές· οὔτε ἕνα δόντι δὲ μοῦ ἀπόμεινε.

— Αὐτὸ εἶναι; Ἔγνοια σου κι' οἱ δυὸ θἄμαστε φαφούτηδες.

Σηκώθηκα νὰ φύγω. Ἡ ἀδερφὴ τοῦ Ἰδὰν μ' ἀκολούθησε, ὡς ὄξω.

— Χωρὶς τὰ χωρατά, μοῦ λέει, θέλεις νὰ πάρεις τὸν ἀδερφό μου;

— Δὲν ξέρω, θεία Μάρθα. Ὅλοι μὲ συμβουλεύουν νὰ τὸ κάνω... ἀλλὰ ἐγὼ δὲν τὸ ἀποφασίζω. Ἔχω καὶ παιδιά.

—Ἔ! μοῦπε. Τὰ παιδιὰ ὅσο εἶναι μικρὰ θένε νὰ τὰ φροντίζεις, σὰ μεγαλώσουν δὲν ἔχουν τὴν ἀνάγκη μας.

Ἔτσι πέρασε κάμποσος καιρός. Τέλος τὸ ἀποφάσισα. Ἡ μητέρα μου μοῦδωσε τὴν εὐχή της. Μονάχα ποὺ δὲν εἶχα ἀπόδειξη ἐπίσημη πὼς ἤμουν χῆρα. Μετὰ πολλὰ βάσανα κατάφερα καὶ τὸ πῆρα αὐτὸ τὸ χαρτὶ καὶ νὰ παντρευτῶ.

. . . . . .

Τώρα τελειώνω πιὰ τὴ ζωὴ μὲ τὸ γέρο Ἰδὰν Μικίτις. Ἀγαπᾶ τὰ παιδιά μου, καὶ ἂν καὶ θυμώδης εἶναι πολὺ καλός. Ὅταν τὸν καλοπιάσω γίνεται ἀρνάκι.

Ὅμως κανεὶς ποτὲ δὲ θὰ πιάσει στὴν καρδιά μου τὴ θέση τοῦ Δανήλου. Σὰ θυμοῦμαι τὸν περασμένο καιρὸ στὴ Σιβηρία, ὅταν ὑπόφερα μαζί του, ἡ καρδιά μου χτυπᾶ. Τὸν ἀγαποῦσα... ἦταν τόσο καλός.

ΧΙΟΝΟΘΥΕΛΛΑ

I

Κατὰ τὶς ἑφτὰ τὸ βράδι, ἅμα πῆρα τὸ τσάϊ, ἀφήκα τὸ σταθμὸ ποὺ ξέχασα πιὰ τ' ὄνομά του, μὰ ποὺ θυμοῦμαι πὼς ἦταν κάπου στὴν περιοχὴ τοῦ στρατοῦ τοῦ Δόν, κοντὰ στὸ Νοβοτσερκάσκ.

Εἶχε πιὰ νυχτώσει ὅταν τυλιγμένος μὲ τὴ γούνα μου καὶ μὲ τὴν ποδιὰ τοῦ ἔλκηθρου, κάθισα στὸ ἔλκηθρο κοντὰ τοῦ Ἀλιόσκα. Πίσω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ σταθμοῦ ὁ καιρὸς φαινόταν ζεστὸς καὶ ἥσυχος. Ἂν καὶ δὲν ἔπεφτε χιόνι, κανένα ἄστρο δὲν ἔλαμπε πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας καὶ ὁ οὐρανὸς φαινόταν πολὺ χαμηλὸς καὶ μαῦρος σχετικὰ μὲ τὴ χιονισμένη πεδιάδα, τὴν καθαρότατη, ποὺ ἁπλώνοταν μπροστά μας.

Μόλις πέρασα τὸ σκοτεινὸ ἦσκιο τῶν μύλων, ποὺ ἕνας τους ἐκινοῦσε ἀδέξια τὴ μεγάλη φτερωτή, ἀφίνοντας τὴ στάνιτσα [1]), παρατήρησα πὼς ὁ δρόμος γινόταν πιὸ σκληρὸς καὶ βαθύτερα σκεπασμένος μὲ χιόνι. Ὁ ἄνεμος ἄρχισε νὰ φυσάει δυνατώτερα στ' ἀριστερά μου, μαστιγώνοντας τὶς οὐρὲς καὶ τὶς χαίτες τῶν ἀλόγων, σηκώνοντας καὶ διασκορπίζοντας τὸ χιόνι τὸ συντριμένο ἀπὸ τοὺς τροχοὺς τῶν ἔλκηθρων καὶ ἀπὸ τὰ πέταλα τῶν ἀλόγων. Τὸ μικρὸ κουδουνάκι ἄρχιζε νὰ σβύνει· μικρὸ ρέμα κρύου ἄνεμου φυσοῦσε ἀπὸ κάποιο ἄνοιγμα τοῦ μανικιοῦ, γλυστροῦσε στὴ ράχη μου καὶ θυμήθηκα τὴ συμβουλὴ τοῦ σταθμάρχη νὰ μὴ φύγω γιατὶ ὑπῆρχε φόβος νὰ περιπλανῶμαι ὅλη τὴ νύχτα καὶ νὰ παγώσω μεσόστρατα.

[1]) Χωριὸ κοζάκων.

— Μήπως χάσαμε τὸ δρόμο; εἶπα στὸν ἁμαξᾶ.

Μὰ μὴ λαβαίνοντας ἀπόκριση ξανάκανα τὴν ἐρώτησή μου σαφέστερα:

— Αἴ, ἄκου ἐδῶ, ἁμαξᾶ! Θὰ φτάσωμε στὸ σταθμό; Δὲ θὰ χάσωμε τὸ δρόμο;

—Ὁ Θεὸς τὸ ξέρει! μοῦ ἀποκρίθηκε δίχως νὰ στρέψει τὸ κεφάλι. Κοίτα πῶς τὸ χιόνι ἀρχίζει νὰ πέφτει, δὲ φαίνεται πιὰ τίποτα στὸ δρόμο, ἀφέντη πατεράκη!

— Μὰ τί λὲς τοῦ λόγου σου, λὲς νὰ μπορέσεις νὰ μᾶς πᾶς στὸ σταθμό; ἐξακολούθησα. Θὰ τὸ κατορθώσωμε;

— Πρέπει νὰ φτάσωμε, ἀποκρίθη ὁ ἁμαξᾶς καὶ πρόσθεσε ἀκόμα κάτι ποὺ δὲν μπόρεσα ν᾽ ἀκούσω ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνέμου.

Νὰ γυρίσω πίσω δὲν ἤθελα, μὰ νὰ τριγυρίζω πάλι ὅλη τὴ νύχτα στὴν παγωνιὰ καὶ στὴ θύελλα, στὴν ὁλόγυμνη στέπα ἐτούτη, δὲ μοῦ φαίνονταν πάλι πολὺ εὐχάριστο. Ἐξ ἄλλου, ἂν καὶ δὲν μποροῦσα στὸ σκοτάδι νὰ ξεχωρίσω τὸ πρόσωπό του, ὁ ἁμαξᾶς μου δὲ μοῦ καλάρεσε καί δὲ μοῦ ἐνέπνεε ἐμπιστοσύνη. Καθόταν καταμεσὶς στὸ κάθισμα, καὶ ὄχι στὴν ἄκρα. Τὸ ἀνάστημά του ἦταν πολλὰ ἀψηλό. Ἡ φωνή του ἦταν νωχελής, ὁ σκοῦφος του δὲν ἦταν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ συνήθιζαν οἱ ἁμαξάδες· μεγαλόσωμος, τρεκλίζοντας δεξιὰ ζερβά, δὲν ἤξερε νὰ κεντάει τὰ ἄλογα ὅπως ἔπρεπε, μὰ κρατοῦσε καὶ μὲ τὰ δυό του χέρια τὰ χαλινάρια, σὰν ὑπηρέτης ποὺ κάθησε ν᾽ ἀντικαταστήσει τὸν ἁμαξᾶ· προπάντων δυσπιστοῦσα γιατὶ εἶχε τυλίξει μ᾽ ἕνα μαντήλι τ᾽ αὐτιά του. Κρυολογίς, οἱ σοβαρὲς

ἐτοῦτες πλάτες, οἱ γερτές, ποὺ σηκώνονταν ἐμπρός μου δὲ μοῦ ἄρεσαν καὶ δὲν προοιωνιζόμουν τίποτα καλό.

— Κατὰ τὴ γνώμη μου καλλίτερα νὰ γυρίσωμε! μοῦ εἶπε ὁ Ἀλιόσκα, δὲν εἶνε καθόλου εὐχάριστο νὰ περιπλανόμαστε.

— Θεέ μου μεγαλοδύναμε! Τί χιόνι! Ἐξαφανίστηκε ὁ δρόμος, τὰ μάτια στραβώνονται... Ναί, πατεράκη... μουρμούριζε ὁ ἁμαξᾶς.

Δὲν εἴχαμε προχωρέσει ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας ὅταν ὁ ἁμαξᾶς, σταματώντας τὰ ἄλογα, ἔδωκε τὰ χαλινάρια στὸν Ἀλιόσκα, ἔβγαλε ἀδέξια τὰ πόδια του ἀπὸ τὸ κάθισμα καὶ προχωρώντας στὸ χιόνι ποὺ ἔτριζε κάτω ἀπὸ τὶς μπότες του, ἄρχισε νὰ ζητάει τὸ δρόμο.

— Αἴ; ποῦ πᾶς; χάσαμε τὸ δρόμο; φώναξα.

Μὰ ὁ ἁμαξᾶς δὲ μοῦ ἀποκρίθη καὶ, ἀποστρέφοντας τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὸν ἄνεμο ποὺ τοῦ τύφλωνε τὰ μάτια, ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ ἔλκηθρο.

— Λοιπόν; Βρῆκες τὸ δρόμο; ἐπανέλαβα σὰ γύρισε.

— Δὲν ξεχωρίζω τίποτα! εἶπε ξάφνου μὲ θυμὸ καὶ πεῖσμα, σὰ νἄμουν ἐγὼ ἡ αἰτία ποὺ ἔχασε τὸ δρόμο. Καὶ τοποθετώντας πάλι μὲ δυσκολία τὰ μακριά του πόδια στὸ κάθισμα, ἄρχισε νὰ ταχτοποιεῖ τὰ χαλινάρια μὲ τὰ παγωμένα του γάντια.

— Τί θὰ κάνωμε τώρα; ρώτησα ὅταν κινήσαμε πάλι.

— Τί νὰ κάνωμε! Πᾶμε ὅπου μᾶς βγάλει ὁ Θεός!

Κ' ἐξακολουθήσαμε μὲ τὸ ἴδιο σιγανὸ τριποδητό, πότε ἀπάνω στὰ χιόνα ἀχάραχτου δρόμου, πότε ἀπάγω στὴν παγωμένη κρούστα ποὺ τριζοκοποῦσε.

Ἂν κ᾽ ἔκανε πολὺ κρύο, τὸ χιόνι ἔλιωνε ταχύτατα πάνω στοὺς γιακάδες μας. Οἱ χιονοθύελλες κάτω μεγάλωναν πάντα καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἄρχισε νὰ πέφτει ἀραιὸ χιόνι, ξερό.

Ὁλοφάνερα, πηγαίναμε πιὰ στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὕστερα ἀπὸ ἕνα ἄλλο τέταρτο τῆς ὥρας, δὲν εἴχαμε συναντήσει μήτε ἕνα στύλο.

— Αἴ, τὶ λές, θὰ φτάσωμε στὸ σταθμό; ρώτησα ξανὰ τὸν ἁμαξᾶ.

— Ποῦ; Ἂν ἀφίσομε λεύθερα τ᾽ ἄλογα θὰ μᾶς γυρίσουν πίσω ἀσφαλῶς· μὰ νὰ πάμε στὸ σταθμό...εἶναι σωστὴ παραφροσύνη!

— Τότε λοιπόν, ἐμπρός! Γύρνα πίσω! εἶπα.

— Νὰ γυρίσω λοιπόν; ρώτησε ὁ ἁμαξᾶς.

— Ναί, ναί, γύρνα!

Ὁ ἁμαξᾶς χαλάρωσε τὰ χαλινάρια. Τ᾽ ἄλογα τρέξαν γρηγορότερα καὶ ἂν καὶ δὲν παρετήρησα πῶς ἐπιστρέφαμε, ὁ ἄνεμος ἄλλαζε καὶ σὲ λίγο, μέσα στὰ χιόνια, ξεκρίναμε τοὺς μύλους.

Ὁ ἁμαξᾶς ἔγινε πιὸ ζωηρὸς καὶ ἄρχισε τὴν κουβέντα:

— Αὐτὲς τὶς μέρες, καλὴ ὥρα, σὲ μιὰ χιονοθύελλα, τὰ ἄλογα γύρισαν ἀπὸ τὸν ἄλλο σταθμὸ—εἶπε—καὶ ξενύχτησαν μέσα στ᾽ ἄχερα καὶ φτάσανε μονάχα τὸ πρωΐ. Καλὰ ποὺ χώστηκαν κοντὰ στ᾽ ἄχερα, ἀλλιῶς ὅλοι θὰ ξεπάγιαζαν, τόσο κρύο ἦταν. Καὶ μολαταῦτα, ἑνὸς ταξιδιώτη ξεπάγιασαν τὰ πόδια κ᾽ ἔπεσε βαριὰ ἄρρωστος τρεῖς βδομάδες.

— Τώρα δὲν κάνει πιὰ τόσο κρύο, γλύκανε ὁ καιρὸς—εἶπα. Νὰ κινήσωμε λές;

— Γλύκανε ὁ καιρός, μάλιστα, γλύκανε ὁ καιρός, μὰ τὶ χιονιάς! Τώρα ποὺ γυρίζομε μᾶς φαίνεται ἔτσι, μὰ ἡ θύελλα ἀγριεύει. Νὰ μπεῖ στὸ δρόμο κανεὶς γιὰ νὰ μεταφέρει ταχυδρομεῖο ἢ κάτι τέτοιο, μὰ ὄχι ἔτσι δά, θελληματικά· δὲν εἶναι ἀστεῖο νὰ ξεπαγιάσωμε στὸ δρόμο. Σκέψου τὶ εὐθύνη θἄχω γιὰ τὴν ἐξοχότητά σου!

II

Τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἀκούσαμε πίσω μας κουδούνια ἀπὸ μερικὲς τρόϊκες ποὺ μᾶς ἐκατάφθαναν γρήγορα.

— Τὰ κουδούνια τῆς πόστας, εἶπεν ὁ ἁμαξᾶς, δὲν ὑπάρχουν ἄλλα ὅμοιά τους σὲ ὅλο τὸ σταθμό.

Πράγματι, ὁ ἦχος τῶν κουδουνιῶν τῆς πρώτης τρόϊκας, ποὺ ὁ ἄνεμος μᾶς ἔφερε ἤδη καθαρά, ἦταν ὡραιότατος: λαγαρός, δυνατός, βαρύς, κάπως τρεμάμενος. Ὅπως ἀργότερα ἀντελήφθηκα ἦσαν, κατὰ τὴ συνήθεια τῶν κυνηγῶν, τρία κουδούνια: στὴ μέση, ἕνα μεγάλο ποὺ ὁ ἦχος του ἀπεκαλεῖτο κόκκινος βυσινὴς καὶ δυὸ μικρὰ κουδούνια δεξιόζερβα. Τὸ κουδούνισμα ποὺ ἀντηχοῦσε στὸν ἀέρα ἦταν καταπληκτικὸ κ' εἶχε μιὰν ὁμορφιὰ ἀλλόκοτη μέσα στὴν ἔρημη στέπα.

— Εἶναι ἡ πόστα, εἶπε ὁ ἁμαξᾶς μου, ὅταν ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς τρεῖς τρόϊκες περνοῦσε ἀπὸ μπροστά μας. Αἴ, ἄκου ἐδῶ! ποῦ εἶναι ὁ δρόμος; Μποροῦμε νὰ περάσωμε; φώναξε σ' ἕνα ἁμαξᾶ ποὺ καθόταν πίσω. Μὰ αὐτὸς χτύπησε τ' ἄλογά του καὶ δὲν ἀποκρίθηκε.

Τὸ κουδούνισμα, εὐθὺς ὡς μᾶς προσπέρασε ἡ τρόϊκα τῆς πόστας, ἔσβυσε σὲ λίγο στὸν ἄνεμο,

Ὁ ἀμαξᾶς μου ντράπηκε, πιθανόν.

— Τί λές, νὰ ξαναγυρίσωμε, ἀφέντη; μοῦ εἶπε. Τώρα πέρασαν οἱ ἄνθρωποι καὶ εἶναι ἀκόμα νωπὰ τὰ ἴχνη τους.

Δέχθηκα. Γυρίσαμε πάλι ἐνάντια στὸν ἄνεμο, καὶ τὸ ἔλκηθρο προχώρεσε μέσα στὸ βαθὺ χιόνι. Κοίταζα πλάγια στὸ δρόμο γιὰ νὰ μὴ χάσω τὰ ἴχνη ποὺ ἄφιναν τὰ ἔλκηθρα. Σὲ ἀπόσταση δυὸ βέρστια, φαινόνταν καθαρὰ τὰ ἴχνη, ἔπειτα ξεκρίνονταν μονάχα μικρὴ γραμμὴ καὶ τέλος μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ ξεχωρίσω ἂν ἐπρόκειτο γιὰ ἴχνος τῆς τρόϊκας ἢ γιὰ ἁπλῆ συσώρευση χιονιοῦ.

Τὰ μάτια κουραζόνταν κοιτάζοντας τὴ μονότονη γραμμὴ τοῦ χιονιοῦ κάτω ἀπὸ τοὺς τροχοὺς κι ἄρχισα νὰ κοιτάζω ὁλοΐσα μπροστά μου. Εἴδαμε πάλι τὸν τρίτο στύλο τοῦ δρόμου, μὰ ἐστάθη ἀδύνατο νὰ βροῦμε τὸν τέταρτο. Ὅπως καὶ προτήτερα, πηγαίναμε ἐνάντια στὸν ἄνεμο καὶ κατὰ βούληση τοῦ ἀνέμου δεξιὰ ἢ ζερβὰ καὶ τέλος φτάσαμε στὸ σημεῖο νὰ ὑποστηρίζει ὁ ἀμαξᾶς πὼς παραπλανηθήκαμε δεξιὰ κ' ἐγὼ ὑποστήριζα πὼς παραπλανήκαμε ζερβά· ὁ Ἀλιόσκα πρότεινε νὰ γυρίσωμε ἁπλούστατα πίσω.

Πάλι σταματούσαμε καὶ πότε-πότε ὁ ἀμαξᾶς κατέβαζε τὰ μακριά του πόδια καὶ πήγαινε νὰ ζητήσει τὸ δρόμο.

Μὰ ὅλα τοῦ κάκου. Κάποτε κ' ἐγὼ κατέβηκα νὰ δῶ ἂν αὐτὸ ποὺ διέκρινα ἦταν δρόμος, μὰ μόλις μὲ δυσκολία ἔκανα πέντε ἕξη βήματα κόντρα στὸν ἄνεμο, καὶ πείστηκα πὼς τὰ ἴδια μονότονα ἄσπρα στρώματα ἦταν παντοῦ κι ὁ δρόμος ἦταν μονάχα πλάσμα τῆς φαντασίας μου· γύρισα μὰ δὲ βρῆκα πιὰ τὸ ἔλκηθρο.

Φώναξα: «Ἁμαξᾶ! Ἁλιόσκα!» Μὰ ἔνοιωσα πὼς ὁ ἄνεμος ἔπαιρνε τὴ φωνή μου ἀπευθείας ἀπὸ τὸ στόμα μου καὶ τὴν πήγαινε ταχύτατα κάπου πολὺ μακριά μου. Πήγα ὅπου βρισκόταν τὸ ἔλκηθρο, μὰ εἶχε ἐξαφανιστεῖ. Ἔτρεξα δεξιά, τίποτα. Ντρέπομαι θυμούμενος μὲ τί δυνατή, διαπεραστική, ἀπελπισμένη φωνή, ἔκραξα πάλι: «Ἁμαξᾶ», ἐνῶ βρισκόταν δυὸ βήματα μπροστά μου. Τὸ μαῦρο σῶμα μὲ τὸ μαστίγι καὶ τὸν τεράστιο σκοῦφο ποὺ ἦταν βαλμένος στραβά, ὀρθώθηκε ξάφνου μπροστά μου.

— Νὰ δοξάζωμε τὸ Θεὸ ποὺ εἶναι γλυκὸς ὁ καιρός, εἶπε. Ἂν ἦταν παγωνιά, ἀλλοίμονό μας, Ἰησοῦ Χριστέ!

— Ἄσε τὰ ἄλογα νὰ μᾶς γυρίσουν πίσω! εἶπα καθίζοντας στὸ ἔλκηθρο. Θὰ μᾶς γυρίσουν, τί λές;

— Πρέπει νὰ μᾶς γυρίσουν!

Χαλάρωσε πάλι τὰ λουριά, μαστίγωσε τρεῖς φορὲς τὸ ἄλογο καὶ κινήσαμε πάλι. Τραβούσαμε μισὴ ὥρα. Ἄξαφνα μπροστά μας ἀκούστηκαν πάλι τὰ κουδούνια τῶν κυνηγῶν κ' ὕστερα ἄλλα κουδούνια ἀπὸ δυὸ ἔλκηθρα, ποὺ ἐρχόνταν ὅμως τώρα πρὸς συνάντησή μας. Ἦταν πάλι οἱ τρεῖς ἴδιες τρόϊκες· εἶχαν πάει κιόλας τὴν πόστα καὶ, μὲ τ' ἄλογα τοῦ γυρισμοῦ δεμένα πίσω, γύριζαν στὸ σταθμό. Ἡ τρόϊκα τῆς πόστας, μὲ τὰ μεγαλόσωμα ἄλογα καὶ τὰ κυνηγετικά κουδούνια, ἔτρεχε μπροστά. Ἕνας ὁδηγὸς καθότανε στὸ περβάζι κ' ἐρέθιζε χαρούμενος τ' ἄλογα. Πίσω, στὴ μέση τοῦ κάθε ἀδειανοῦ ἔλκηθρου, καθόντανε δυὸ ἁμαξάδες.

Ἀκούγαμε τὶς κουβέντες τους, τὶς ἀψηλόφωνες κ' εὔθυμες. Ἕνας κάπνιζε πίπα καὶ ἡ σπίθα, συμπερνό-

μενη ἀπὸ τὸν ἄνεμο, φώτιζε μέρος ἀπὸ τὸ πρόσωπό του.

Κοιτάζοντάς τον ντράπηκα γιὰ τὸ φόβο μου ποὺ μ᾽ ἔκανε νὰ φεύγω κι ὁ ἁμαξάς μου δοκίμαζε χωρὶς ἄλλο τὴν ἴδια ντροπὴ γιατί μὲ μιὰ φωνὴ εἴπαμε κ᾽ οἱ δυό:

— Ἂς πᾶμε ξοπίσω τους!

III

Πρὶν ἀκόμα νὰ περιμένει νὰ περάσει ἡ τελευταῖα τρόϊκα, ὁ ἁμαξᾶς μου γύρισε μὲ ἀδεξιότητα καὶ σκούντηξε τὸ ἁμάξι μας τὰ ξένα ἄλογα. Μιὰ ἀπὸ τὶς τρόϊκες τινάχθηκε καὶ τ᾽ ἄλογα ἀφηνίασαν.

— Στραβώθηκε αὐτὸς ὁ διάβολος! Δὲ βλέπει ποὺ κάνει στροφή. Πέφτει ἀπάνω στοὺς ἄλλους! Νὰ τὸν πάρει ὁ διάβολος! ἄρχισε νὰ βλαστημάει μὲ βραχνὴ τρέμουλη φωνή, ἕνας ἁμαξᾶς καθούμενος στὴν πίσω τρόϊκα καὶ ποὺ φαινόταν ἀπὸ τὸ σῶμα του κι᾽ ἀπὸ τὴ φωνὴ κοντὸς καὶ γέρος.

Πήδηξε μὲ ζωηρότητα ἀπὸ τὸ ἔλκηθρο κ᾽ ἔτρεξε πίσω ἀπὸ τ᾽ ἄλογα, ἐξακολουθώντας νὰ βρίζει χυδαῖα τὸν ἁμαξά μου.

Μὰ τ᾽ ἄλογα δὲν πιάνουνταν εὔκολα. Ὁ ἁμαξᾶς ἔτρεχε ξοπίσω τους καὶ, σὲ μιὰ στιγμή, ἄλογα καὶ ἁμαξᾶς χάθηκαν στὴν ἄσπρη καταχνιὰ τῆς θύελλας. Ἀκούσαμε πάλι τὴ φωνή του:

— Βασίλη, δόσε μου τὸ καστάνιο σου ἄλογο. Δὲν πιάνουνται ἀλλιῶς.

Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἁμαξάδες, ἀψηλόσωμος, κατέ-

βηκε ἀπὸ τὸ ἔλκηθρο, ξέζεψε ἀμίλητος τὴν τρόϊκά του, καβαλίκεψε ἕνα ἄλογο καὶ συντρίβοντας τὸν πάγο ἐξαφανίστηκε μὲ ἀνώμαλο καλπασμὸ πρὸς τὴν ἴδια διεύθυνση.

Κ᾽ ἐμεῖς μὲ τὶς δυὸ ἄλλες τρόϊκες, πίσω ἀπὸ τὸ ἔλκηθρο τῆς πόστας ποὺ κουδουνίζοντας ἔτρεχε ταχύτατα, χωρὶς νὰ ξέρωμε τὸ δρόμο χυμήσαμε μπροστά.

—Ἐμπρός, πιάσ᾽ τα! εἶπε ὁ ἁμαξᾶς μου, ἀποτεινόμενος σ᾽ ἐκεῖνον ποὺ ὁρμοῦσε νὰ πιάσει τὰ ἄλογα. Ἂν δὲν πάει ὁλοΐσα κατὰ τ᾽ ἄλογα, πάει νὰ πεῖ πὼς τὸ ἄλογο αὐτὸ δὲν ἀξίζει τίποτα καὶ θὰ μᾶς σύρει ἐκεῖ, ἀπόπου . . . δὲ βγαίνει κανένας πιά!

Ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἁμαξάς μου ἔμεινε πίσω εἶχε γίνει πιὸ εὔθυμος καὶ πιὸ ὁμιλητικὸς ἀπὸ μένα κ᾽ ἐπειδὴ δὲν ἤθελα ἀκόμα νὰ κοιμηθῶ, φυσικὰ δὲν ἔχασα τὴν εὐκαιρία. Ἄρχισα νὰ τὸν ἐρωτῶ: ἀπὸ ποῦ, πῶς; τί; κ᾽ ἔμαθα πὼς ἦταν ἀπὸ τὰ μέρη μου, ἀπὸ τὴν Τοῦλα, δοῦλος στὸ χωριὸ Κιρπιτσνόγιε καὶ πὼς τώρα ἐκεῖ πέρα ἔχουν λίγη γῆς καὶ πὼς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς χολέρας, τὸ στάρι δὲν πετύχαινε, πὼς δυὸ ἀδέρφια ἔμειναν στὴν οἰκογένειά του, ἕνας τρίτος ἀδελφὸς πῆγε στρατιώτης, πὼς δὲ θἄχουν ἀρκετὸ σιτάρι ὥς τὰ χριστούγενα, πὼς ξενοδουλεύει γιατὶ ὁ μικρότερος ἀδελφός, παντρεμένος, ἔγινε κύριος τοῦ σπιτιοῦ, πὼς αὐτὸς εἶναι χῆρος καὶ πὼς ἀπὸ τὸ χωριό του ἔρχονται δῶ ἁμαξάδες καὶ πὼς αὐτὸς ἂν καὶ δὲν εἶναι τὸ ἐπάγγελμά του ἁμαξᾶς, ὅμως γίνηκε γιὰ νὰ βοηθάει τὸν ἀδερφό του καὶ δόξα σοι ὁ θεὸς κερδίζει κάθε χρόνο ἑκατὸ εἴκοσι χάρτινα ρούβλια κι᾽ ἀπὸ αὐτὰ στέλνει τὰ ἑκατὸ στὴν οἰκογένειά του· ζεῖ κα-

νεὶς καλὰ ἐδῶ, μὰ «οἱ ἁμαξάδες εἶναι ἀπότομοι κι' ὅλοι βρίζουν».

— Γιατί, νὰ, τώρα ὁ ἁμαξᾶς αὐτὸς νὰ μὲ βρίσει; Θεέ μου, πατεράκη! Μήπως τὄκαμα ἐπίτηδες νὰ τρομάξω τ' ἄλογά του; Εἶμαι κακοῦργος; Καὶ γιατὶ νὰ τρέξει πίσω ἀπὸ τ' ἄλογα; Θὰ γύριζαν μόνα τους. Μὰ ἔτσι θὰ κουράσει μονάχα τ' ἄλογα καὶ θὰ χαθεῖ κι' ὁ ἴδιος—ἔλεγε ὁ εὐλαβὴς μουζίκος.

— Τί εἶνε αὐτὸ ποὺ μαυρίζει ἐκεῖ κάτω; ρώτησα παρατηρώντας μερικὰ μαῦρα πράματα μπροστά μας.

— Εἶναι κηδεία. Ὡραία συνάντηση! ἐξακολούθησε ὅταν προσπεράσαμε τὰ τεράστια κάρα τὰ προφυλαγμένα μὲ σκεπάσματα καὶ ποὺ σέρνονταν, γραμμή, στοὺς τροχούς. Κοίτα, δὲ φαίνεται ἄνθρωπος, ὅλοι κοιμοῦνται. Τὸ ἔξυπνο ἄλογο ξέρει τὸ δρόμο του· δὲ χάνεται. Κ' ἐμεῖς ἐπίσης ὁδηγήσαμε κηδείες καὶ ξέρομε, εἶπε.

Πράγματι, σοῦ ἔκανε ἀλλόκοτη ἐντύπωση νὰ βλέπεις τὰ τεράστια τοῦτα κάρα, σκεπασμένα χιόνι ἀπὸ τὶς κορφὲς ὡς τοὺς τροχούς, ποὺ προχωροῦσαν μόνα τους. Μονάχα ἀπὸ μιὰ γωνιά, μπροστά, σηκώθηκε λίγο τὸ σκέπασμα τὸ κουκουλωμένο μὲ δυὸ δάχτυλα χιόνι καὶ κεῖθε πρόβαλε μιὰ στιγμὴ ἕνας σκοῦφος, ὅταν χτύπησαν ἀπὸ σιμὰ τὰ κουδούνια μας.

Ἕνα μεγάλο ἄλογο κοκκινότριχο, ἁπλώνοντας τὸ λαιμὸ καὶ τὴ ράχη, προχωροῦσε μὲ ἰσόρυθμο βῆμα στὸν καταχιόνιστο δρόμο.

Μὲ μονότονη κίνηση ταλάντευε τὴ χαίτη του κάτω ἀπὸ τὸν ἀσπρισμένο ζυγὸ καὶ ἀνετρούλωσε τὸ χιονισμένο αὐτί του, ὅταν περάσαμε δίπλα του.

Ὕστερα ἀπὸ μισὴ ὥρα πορεία ὁ ἁμαξᾶς στρἀφηκε πάλι καὶ μὲ ρώτησε:

— Τί λές; Θαρρεῖς νὰ πηγαίνωμε καλά, ἀφέντη:

— Δὲν ξέρω! τοῦ ἀποκρίθηκα.

— Τώρα καὶ λίγη ὥρα ὁ ἄνεμος ἦταν πολὺ δυνατὸς καὶ ὅμως τώρα ἔχομε πάλι ἡσυχία. Ὄχι, δὲν πάμε τὸ σωστὸ δρόμο, χαθήκαμε πάλι—ἐσυμπέρανε γαλήνιος.

Προφανῶς, ἂν καὶ πολὺ δειλός,—μὲ συντροφιὰ εἶναι ὡραῖος ὁ θάνατος,—ἡσύχασε ἐντελῶς ἀφότου γενήκαμε πολλοὶ καὶ δὲν ἦταν πιὰ ὁ ὑπεύθυνος ἁμαξᾶς.

Μὲ θαυμαστὴ ψυχραιμία ἔκανε παρατήρηση γιὰ τὰ λάθη τῶν ἁμαξάδων μπροστά του, σὰ νὰ μὴν τὸν ἐνδιέφεραν κι᾽ αὐτὸν καθόλου. Καὶ πράγματι παρατηροῦσα κι᾽ ἐγὼ πὼς κάποτε ἡ μπροστινή μας τρόϊκα ἔμπαινε δίπλα, πότε ζερβά μας πότε δεξιά. Μοῦ φαινόταν μάλιστα πὼς στριφογυρίζαμε σ᾽ ἕνα πολὺ στενὸ κύκλο. Ὅμως πιθανὸν ὅλα αὐτὰ νἄτανε ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων, ἀφοῦ κάποτε μᾶς ἐφαίνετο πὼς ἡ μπροστινὴ τρόϊκα ἀνέβαινε ἢ κατέβαινε, ἐνῶ ἡ πεδιάδα ἦταν ἐπίπεδη.

Προχωρώντας ἀκόμα λίγο, εἶδα, ἔτσι μοῦ φάνηκε, μακριὰ στὸν ὁρίζοντα, μιὰ μαύρη γραμμή, μακρουλή, ποὺ προχωροῦσε.

Μὰ σὲ λίγο ἀναγνώρισα καθαρὰ πὼς ἦταν ἡ ἴδια πομπὴ ποὺ εἴχαμε προσπεράσει. Τὸ χιόνι γιόμιζε τοὺς τροχοὺς ποὺ ἔτριζαν καὶ ποὺ μερικοὶ πιὰ δὲν μποροῦσαν νὰ γυρίσουν. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι κοιμόνταν κι᾽ ἀκόμα τὸ ἄλογο τὸ μπροστινὸ μὲ ἀνοιχτὰ τὰ ρουθούνια, μυριζόταν τὸ δρόμο καὶ τρούλωνε τ᾽ αὐτιά.

— Ὁρίστε, γυρίσαμε, γυρίσαμε καὶ ξανάρθαμε

στὴν κηδεία—εἶπε ὁ ἁμαξᾶς δυσαρεστημένος. Τὰ ἄλογα εἶναι καλά, χωρὶς ἄλλο, μ᾽ αὐτὸς τὰ τραβάει σὰν ἡλίθιος καὶ τ᾽ ἄλογά μου θὰ σταματήσουν ὁλότελα ἂν προχωροῦμε ἔτσι ὁληνύχτα.

Μουρμούρισε:

— Ἂς ἀποφύγομε τὸν κίνδυνο, ἀφέντη...

— Γιατί; Κάπου θὰ φτάσωμε...

— Ποῦ νὰ φτάσωμε; Θὰ κοιμηθοῦμε στὴ στέπα. Τί χιονιά! Ἰησοῦ Χριστέ μου!

Ἂν καὶ παραξενευόμουν γιατὶ ὁ ἁμαξᾶς μπροστά μας, ποὺ ἀσφαλῶς εἶχε χάσει τὸ δρόμο καὶ τὴ διεύθυνση, δὲ ζητοῦσε τὸ δρόμο μὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ προχωρεῖ εὔθυμος μὲ ταχὺ τριποδισμό, ὅμως δὲν ἤθελα ν᾽ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ κοντά τους.

— Ἀκολούθα τους! εἶπα.

Ὁ ἁμαξᾶς ἀκολουθοῦσε, μὰ παρακίναε τ᾽ ἄλογα μὲ λιγότερη προθυμία παρὰ πρὶν καὶ δὲ μοῦ μιλοῦσε πιά.

IV

Ἡ χιονοθύελλα ἀγρίευε· ἔπεφτε ξερὸ καὶ λεπτὸ χιόνι· ἡ παγωνιὰ φαινόταν πὼς θ᾽ ἄρχιζε. Τσούζαν δυνατότερα τὰ μάγουλα κ᾽ ἡ μύτη, ψυχρὸ ρέμα ἀέρα γλυστροῦσε συχνότερα κάτω ἀπὸ τὴ γοῦνα κ᾽ ἔπρεπε νὰ τυλιχτοῦμε καλά. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, τὰ ἔλκηθρα σκουντουφλοῦσαν στὶς γυμνὲς πέτρες, τὶς παγωμένες, ποὺ ὁ ἄνεμος τὶς εἶχε ἀπογυμνώσει. Εἶχα κάνει πιὰ ἑξακόσια βέρστια χωρὶς ν᾽ ἀναπαυθῶ μιὰ νύχτα καὶ γι᾽ αὐτό, ἂν καὶ μ᾽ ἐνδιέφερε πολὺ τὸ ἀποτέλεσμα

τῆς περιπέτειάς μας, ἔκλεισα, χωρὶς νὰ τὸ θέλω, τὰ μάτια, κι᾽ ἄρχισα νὰ πέφτω στὴ νάρκη τοῦ ὕπνου.

Κάποτε, ὡς ἄνοιξα τὰ μάτια ξαφνιάστηκα, τὴν πρώτη στιγμὴ ἀπὸ τὴ ζωηρὴ λάμψη ποὺ φώτιζε τὴν ἄσπρη πεδιάδα: ὁ ὁρίζοντας ἦταν πολὺ πλατήτερος, ὁ οὐρανὸς μαῦρος, χαμηλός, ἐξαφνιζόταν ἄξαφνα, ὁλοῦθε ἔλαμπαν οἱ ἄσπρες, πλάγιες γραμμὲς τοῦ χιονιοῦ ποὺ ἔπεφτε, οἱ τρόϊκες ποὺ πήγαιναν μπροστὰ ξεχώριζαν καλήτερα, κι᾽ ὅταν σήκωσα τὸ βλέμμα μου, μοῦ φάνηκε στὴν ἀρχὴ πὼς τὰ σύνεφα εἶχαν σκορπίσει καὶ μονάχα τὸ χιόνι ἔπεφτε καὶ σκέπαζε τὸν οὐρανό.

Τὴν ὥρα ποὺ εἶχα ἀποκοιμηθεῖ, τὸ φεγγάρι ἀνέβαινε κ᾽ ἔριχνε ἀνάμεσα ἀπὸ τ᾽ ἀραιὰ σύνεφα κι᾽ ἀπὸ τὸ χιόνι ποὺ ἔπεφτε, τὸ κρύο καὶ καθαρό του φῶς. Τὰ μόνα πράματα ποὺ διέκρινα καλά, ἦταν τὸ ἔλκηθρό μου, τὰ ἄλογά μου, ὁ ἁμαξᾶς καὶ οἱ τρεῖς τρόϊκες ποὺ πήγαιναν μπροστά: ἡ πρώτη τοῦ ταχυδρόμου, ὅπου, στὴν ἴδια πάντα θέση, ὁ ἁμαξᾶς καθόταν στὸν πάγκο κι᾽ ὁδηγοῦσε γρήγορα τ᾽ ἄλογα· ἡ δεύτερη, ὅπου παρατώντας τὰ λουριά, δυὸ ἁμαξάδες καθόνταν κι᾽ ἀκατάπαυτα καπνίζαν τὴν πίπα τους, ὅπως φαινόταν ἀπὸ τὶς σπίθες ποὺ ἔβγαζαν· καὶ ἡ τρίτη τρόϊκα, ὅπου κανένας δὲ φαινόταν, γιατὶ βέβαια ὁ ἁμαξᾶς θὰ κοιμόταν μέσα στὴν τρόϊκα. Ὅταν ξύπνησα, ὁ μπροστινὸς ἁμαξᾶς ἄρχιζε νὰ σταματάει τ᾽ ἄλογα κάποτε κάποτε, καὶ νὰ ζητάει τὸ δρόμο.

Ἀφότου ἀρχίσαμε νὰ σταματοῦμε, ἀκουγόταν περισσότερο τὸ οὔρλιασμα τοῦ ἀνέμου καὶ φαινόταν πιὸ καθαρὰ τεράστιος ὄγκος χιόνι ποὺ στροβιλίζονταν

μπροστά μας. Στὸ σεληνόφωτο ἔβλεπα πώς, περικυκλωμένος ἀπὸ τὴ χιονοθύελλα, ὁ κοντὸς ἁμαξᾶς, μὲ τὸ μαστίγι στὸ χέρι, πασπάτευε τὸ χιόνι μπροστά του, κινιόταν μπροστὰ καὶ πίσω στὴ φωτερὴ δμίχλη καὶ πάλι σίμωνε κοντὰ στὴν τρόϊκα, πηδοῦσε ἀπὸ τὰ πλάγια στὸ κάθισμα καὶ πάλι, ἀνάμεσα στὸ μονότονο σφύριγμα τοῦ ἀνέμου, ἀκουγόταν ἕνα ἠχηρὸ τρίξιμο καὶ τὸ τιντίνισμα τῶν κουδουνιῶν.

Κάθε ποὺ ὁ μπροστινὸς ἁμαξᾶς κατέβαινε νὰ βρεῖ ἴχνη τοῦ δρόμου, ἀκουγόταν ἀπὸ τὸ δεύτερο ἔλκηθρο ἡ ἀδιάφορη, σίγουρη φωνὴ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἁμαξάδες ποὺ φώναζε στὸν μπροστινό:

— Ἄκουσε, Ἰγνατιάκι μου, γυρίσαμε ὁλότελα ζερβά, τράβα λοιπὸν δεξιά, ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ φυσάει!

Ἡ: Γιατί ὅλο κλωθογυρίζεις στὸ ἴδιο μέρος; Πήγαινε κατὰ τὸ χιόνι, ὡς πέφτει, καὶ θὰ βρεῖς τὸ δρόμο.

Ἡ: Τράβα δεξιά, δεξιά, παιδί μου! Βλέπεις ἐκεῖ κάτι ποὺ μαυρίζει· θἄναι σίγουρα ὁ στύλος. Ἡ: Τί ζητᾶς; Γιατί χάνεσαι; Ξέζεψε τὸν κοκκινοτρίχη κι ἄσ᾽ τον νὰ πηγαίνει μπροστὰ καὶ θὰ δεῖς, θὰ σὲ πάει στὸ σωστὸ δρόμο. Αὐτὸ εἶναι τὸ καλήτερο.

Ὅμως αὐτὸς ποὺ ἔδινε τὶς συμβουλές, ὄχι μονάχα δὲν ξέζευε καὶ δὲν κατέβαινε στὰ χιόνια νὰ ψάξει γιὰ τὸ δρόμο, μὰ μήτε πρόβαινε ἀπὸ τὸ σκέπασμά του, ὅπου ἦταν κουκουλωμένος. Κι᾽ ὅταν ὁ Ἰγνάτιος, ποὺ πήγαινε μπροστά, ἀποκρινόμενος στὶς συμβουλές του, τοῦ φώναξε νὰ πάει μονάχος του μπροστά, ἀφοῦ ἤξερε νὰ βρεῖ τὸν ἴσο δρόμο, ὁ συμβουλάτορας ἀποκρίθηκε πὼς ἂν αὐτὸς ὁδηγοῦσε τ᾽ ἄλογα τῆς πόστας τότες θὰ τὰ ὁδηγοῦσε στὴ σωστὴ διεύθυνση.

— Καὶ τ' ἄλογά μας δὲ θὰ προχωρήσουν μέσα στὴ χιονοθύελλα, φώναξε· δὲν εἶναι δὰ καὶ περίφημα!

— Τότε, μὴ μὲ σκοτίζεις! φώναξε ὁ Ἰγνάτιος σφυρίζοντας εὔθυμα στ' ἄλογα.

Ὁ δεύτερος ἁμαξᾶς ποὺ καθότανε στὴν ἴδια τρόϊκα μὲ τὸ συμβουλάτορα, δὲν ἔλεγε τίποτα στὸν Ἰγνάτιο καὶ, γενικά, δὲν ἀνεκατευόταν καθόλου ἂν καὶ δὲν εἶχεν ἀρχίσει ἀκόμα νὰ κοιμᾶται, καθὼς ἔβλεπα ἀπὸ τὴν πίπα του τὴν ἀναμένη καὶ τὴν ἥσυχη ἀκατάπαυτη φωνή του ποὺ τὴ ἄκουγα κάθε ποὺ σταματούσαμε. Διηγόταν ἕνα παραμύθι. Μιὰ φορὰ μονάχα, ὅταν ὁ Ἰγνάτιος, γιὰ ἕκτη πιὰ ἢ γιὰ ἕβδομη φορά, σταμάτησε, προφανῶς νευριασμένος ποὺ τοῦ διέκοπταν τὴν εὐχάριστη ἀπασχόλησή του, τοῦ φώναξε:

— Αἴ, τί 'ναι αὐτά; Γιατί σταματᾶς πάλι; Ὁρίστε μας, θέλει νὰ βρεῖ τὸ δρόμο! Μὰ δὲ βλέπεις τὸ χιονοστρόβιλο; Μήτε ὁ μηχανικὸς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ τὸ δρόμο. Θἄκανες καλὰ νὰ πήγαινες ὅσο ἀντέχουν τ' ἄλογα, γιὰ νὰ μὴν ψοφήσωμε ἀπὸ τὸ κρύο... Τράβα.

— Τί λές; Καὶ δὲ θυμᾶσαι πέρσι ποὺ πάγωσε ὁ ἁμαξᾶς καὶ πέθανε; ἀποκρίθηκε ὁ δικός μου ἁμαξᾶς.

Ὁ ἁμαξᾶς τῆς τρίτης τρόϊκας δὲν ξυπνοῦσε. Μιὰ φορὰ μονάχα, σ' ἕνα σταμάτημα, ὁ συμβουλάτορας ἀποκρίθηκε:

— Φίλιπε, αἴ, Φίλιπε!

Καὶ μὴ λαβαίνοντας ἀπάντηση, παρατήρησε:

— Μὴν πάγωσε ἀπὸ τώρα; Ἰγνάτιε, γιὰ πήγαινε νὰ δεῖς...

Ὁ Ἰγνάτιος, ποὺ ὅλα τὰ πρόφταινε, σίμωσε στὸ ἔλκηθρο κι' ἄρχισε νὰ σπρώχνει τὸν κοιμισμένο.

—Ὁρίστε πῶς ἐκατάντησε ὕστερα ἀπὸ τόση ρακή! Ἂν πάγωσες, πρέπει νὰ μᾶς τὸ πεῖς! εἶπε τινάζοντάς τον.

Ὁ κοιμισμένος μούγκρισε κάτι καὶ βλαστήμησε.

— Ζεῖ ἀκόμα, ἀδέρφια, εἶπε ὁ Ἰγνάτιος κ᾽ ἔτρεξε πάλι μπροστά· ξανακινήσαμε καὶ μάλιστα τόσο γρήγορα ποὺ ὁ μικρὸς κοκκινοτρίχης τῆς τρόϊκάς μου, χτυποῦσε ἀκατάπαυτα τὴν οὐρά του καὶ πολλὲς φορὲς τινάχτηκε μὲ ἀδέξιο καλπασμό.

V

Θὰ κόντευαν, ὑποθέτω, μεσάνυχτα πιά, ὅταν ὁ κοντὸς γεροντάκος κι᾽ ὁ Βασίλης, ποὺ εἶχαν πιάσει τ᾽ ἀφηνιασμένα ἄλογα, μᾶς ἐζύγωσαν. Τραβούσαν τ᾽ ἄλογα, μᾶς βρήκαν κ᾽ ἔσμιξαν μαζί μας. Μὰ πῶς μπόρεσαν νὰ τὰ καταφέρουν στὴν τυφλωτικὴ αὐτὴ θύελλα, στὴ γυμνὴ στέπα; Μοῦ ἐστάθη πάντα ἀνεξήγητο. Ὁ γεροντάκος κινώντας τοὺς ἀγκώνους καὶ τὰ πόδια, ἐκάλπαζε, ἀνεβασμένος στὸ ἄλογο τοῦ φορείου. Εὐθὺς ἅμα μᾶς ἔφτασε, ἄρχισε νὰ βρίζει τὸν ὁδηγό μου.

— Στραβούλιακα! Μά . . .

—Ἔ, μπάρμπα Μίτριτς! ζεῖς ἀκόμα; φώναξε ὁ παραμυθᾶς τοῦ δεύτερου ἔλκηθρου. Ἔλα μαζί μας.

Μὰ ὁ γέρος δὲν τοῦ ἀποκρίθηκε καὶ ξακολουθοῦσε τὸ βρισίδι· ὅταν τοῦ φάνηκε πὼς ἔφταγε πιά, σίμωσε τὸ δεύτερο ἔλκηθρο.

— Τάπιασες ὅλα; τόνε ρώτησαν.

— Καὶ βέβαια.

Καὶ τὸ μικρό του σῶμα, ποὺ τὸ στῆθος του, στὴν τρεχάλα, εἶχε κολήσει στὴ ράχη τοῦ ἀλόγου, πήδηξε τότε στὸ χιόνι· καὶ χωρὶς νὰ σταματήσει, ἁρπάζοντας τὸ ἔλκηθρο, ἔπεσε μέσα, ἀφίνοντας τὰ πόδια ὄξω ἀπὸ τὸ περβάζι. Ὁ μεγαλόσωμος Βασίλης, ὅπως καὶ πρίν, κάθισε σιωπηλὸς στὸ ἔλκηθρο τὸ μπροστινὸ μὲ τὸν Ἰγνάτιο κι ἄρχισε νὰ ζητάει μαζί του τὸ δρόμο.

— Τί αὐθάδεια! Θεέ μου, πατεράκη! ψιθύρισε ὁ ἁμαξᾶς μου.

Ὕστερα ἀπὸ αὐτά, περπατήσαμε πολυώρα χωρὶς νὰ σταματήσωμε στὴν ἄσπρη ἔρημο, κάτω ἀπὸ τὸ κρύο φῶς, τὸ διάφανο καὶ τρεμάμενο τῆς χιονοθύελλας. Ἀνοίγω τὰ μάτια καὶ βλέπω τὸν ἴδιο χονδροειδῆ σκοῦφο καὶ τὴν ἴδια ράχη, χιονισμένη νὰ ὑψώνεται μπροστά μου· τὸ ἴδιο μικρὸ τόξο, ποὺ ἀπὸ κάτω του, ἀνάμεσα στὰ ταγυσμένα λουριά, ταλαντεύεται πάντα στὴν ἴδια ἀπόσταση, τὸ κεφάλι τοῦ μεσακοῦ ἀλόγου, ποὺ ἡ μαύρη χαίτη του ρίχνεται κανονικὰ στὸ πλάϊ ἀπὸ τὸν ἄνεμο· ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ ράχη βλέπω δεξιὰ τὸν ἴδιο κοκκινοτρίχη μὲ μαύρη κοντὴ οὐρὰ ποὺ κάποτε-κάποτε χτυπάει στὸ ξύλο τοῦ ἁμαξιοῦ. Κάτω οἱ τροχοὶ τοῦ ἑλκήθρου, χαράζουν πάντα στὴν ἴδια ἀπόσταση, τρέχουν οἱ τρόϊκες δεξιὰ καὶ ζερβά, ὅλα ἀσπρίζουν σὰν ὅραμα. Τὰ μάτια τοῦ κάκου ζητοῦν ἕνα καινούργιο ἀντικείμενο: μήτε ἕνας στύλος, μήτε ἕνας φράχτης, τίποτα. Ὅλα εἶναι κάτασπρα, κάτασπρα καὶ σαλευόμενα: πότε ὁ ὁρίζοντας φαίνεται ὑπέρμετρα μακριά, πότε μαζεμένος δυὸ βήματα, ὁλοῦθε, πότε δεξιὰ παρουσιάζεται ἄξαφνα ἕνας ἄσπρος τοῖχος ἀψηλός, ποὺ τρέχει παράλληλα μέ τὸ ἔλκηθρο, ἔπειτα χάνεται

ξαφνικὰ καὶ ὑψώνεται μπροστὰ γιὰ νὰ ξαναφύγει ὁλοένα μακρήτερα καὶ νὰ ἐξαφανιστεῖ πάλι.

Κοιτάζεις ἀπάνω ψηλά, τὴν πρώτη στιγμὴ ὁ οὐρανὸς σοῦ φαίνεται καθαρός, βλέπεις ἄστρα ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν πάχνη, μὰ τ᾽ ἄστρα φεύγαν ὁλοένα μακρύτερα καὶ δὲ βλέπεις παρὰ τὸ χιόνι, ποὺ μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια, πέφτει στὸ πρόσωπο καὶ στὸ γιακᾶ τῆς γούνας.

Ὁ οὐρανὸς εἶναι παντοῦ ἐξίσου καθαρὸς καὶ ἄσπρος, χωρὶς χρῶμα, μονότονος καὶ πάντα σαλευόμενος. Ὁ ἄνεμος φαίνεται ν᾽ ἀλλάζει, πότε φυσάει κατάμουτρα καὶ γιομίζει τὰ μάτια χιόνι, πότε πλάγια, ἀνεσηκόνει δυσάρεστα στὸ κεφάλι τὸ γιακᾶ τῆς γούνας καὶ σὰ νὰ παίζει τὸν τρίβει στὸ πρόσωπο· πότε πίσωθε, φυσάει ἀπὸ κάποια χαραμάδα. Γρικιέται τὸ ἀδύνατο τρίξιμο, ποὺ τὸ διακόπτουν τὰ πέταλα τῶν ἀλόγων κ᾽ οἱ τροχοὶ ἀπάνω στὸ χιόνι, τὸ ἐξασθενημένο τιντίνισμα τῶν κουδουνιῶν ὅταν περνοῦμε στὸ βαθὺ χιονόστρωμα. Κ᾽ ἐπίσης, σπάνια, ὅταν πᾶμε ἐνάντια στὸν ἄνεμο, στὶς γυμνὲς πέτρες, τὶς παγωμένες, τὸ δυνατὸ σφύριγμα τοῦ Ἰγνάτιου φτάνει καθαρὸ στ᾽ αὐτιά μας, καθὼς καὶ ὁ ἦχος τῶν κουδουνιῶν· κ᾽ ἡ ἁρμονία αὐτή, ἄξαφνα διακόπτει εὔθυμα τὴν θλίψη τῆς ἐρήμου κ᾽ ἔπειτα μὲ ἀνυπόφορη ἀκρίβεια, ἀντηχοῦν πάλι τὰ ἴδια μονότονα μοτίβα ποὺ θυμοῦμαι ἀθέλητά μου.

Ἕνα πόδι μου ἄρχιζε νὰ παγώνει κι ὅταν στρεφόμουνα γιὰ νὰ τυλιχτῶ καλήτερα, τὸ χιόνι, τὸ σωριασμένο στὸ γιακᾶ μου καὶ στὸ σκοῦφο μου, ἔπεσε στὸ σβέρκο μου κι ἀνατρίχιαζα. Μὰ ἐν γένει εἶχα ἀκόμα ζέστη στὴ θερμή μου γούνα κι᾽ ὁ ὕπνος ἄρχιζε νὰ μὲ κυριεύει.

VI

Στὴ φαντασία μου ἀναμνήσεις κ' εἰκόνες διαδέχουνταν ἡ μιά τὴν ἄλλη μὲ καταπληχτικὴ ταχύτητα.

«Ποιὸς μουζίκος νἄναι αὐτὸς ὁ συμβουλάτορας, ποὺ ἀπὸ τὸ δεύτερο ἔλκηθρο κραυγάζει ἀκατάπαυτα; Πιθανὸν ἕνας ρωμαλέος κοκκινοτρίχης, μὲ κοντὰ πόδια», συλογιζόμουν, στὸ εἶδος τοῦ Θόδωρου Φίλιπιτς, τοῦ γέρου μας θαλαμηπόλου.

Κι' ἄξαφνα βλέπω τὴ σκάλα τοῦ μεγάλου σπιτιοῦ μας καὶ πέντε ὑπηρέτες ποὺ μὲ πετσέτες, ποδοπατώντας βαριά, σέρνουν τὸ πιάνο τοῦ περίπτερου. Βλέπω τὸ Θόδωρο Φίλιπιτς ποὺ μὲ ἀνεσηκωμένα τὰ μανίκια τοῦ σακακιοῦ του κουβαλάει ἕνα πεντάλ, τρέχει μπροστά, σπρώχνει, σέρνει, σκαρφαλώνει, ἐνοχλεῖ ὅλους καὶ μὲ φωνὴ πολυάσχολη φωνάζει ἀκατάπαυτα:

— Πάρετε στὴ ράχη, στὴ ράχη ὅσους εἶναι μπροστά. Νά ἔτσι, μὲ τὴν οὐρὰ ψηλά, ψηλά, ψηλά! Πέρασε στὴ θύρα. Νά, ἔτσι.

— Παρακαλῶ, Θόδωρε Φίλιπιτς! Θὰ τὰ καταφέρωμε μόνοι, ἀντιλέγει ταπεινὰ ὁ κηπουρὸς στριμωγμένος στὸ περβάζι, κατακόκκινος ἀπὸ τὴ μεγάλη προσοχὴ καὶ ὑποστηρίζοντας μὲ ὑπέρτατη προσπάθεια τὴ γωνία τοῦ πιάνου.

Μὰ ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς δὲ σταματάει.

— «Τί νὰ συμβαίνει; σκέπτομαι, νομίζει τὸν ἑαυτό του ὠφέλιμο, ἀπαραίτητο σ' ἕνα κοινὸ ἔργο ἢ ἁπλούστατα εἶναι εὐχαριστημένος ποὺ ὁ Θεὸς τοῦ

ἔδωκε τὴν καθησυχαστικὴ αὐτὴ εὐγλωτία, τὴν πειστική, γιὰ νὰ τὴν ξοδεύει ὅπως τοῦ ἀρέσει».

Καὶ βλέπω, δὲν ξέρω γιατί, τὴ λίμνη, τοὺς κουρασμένους ὑπηρέτες, ποὺ ὡς στὰ γόνατα στὸ νερό, τραβοῦν τὸ δίχτυ καὶ ἐκ νέου τὸ Θόδωρο Φίλιπιτς μ᾽ ἕνα ποτιστήρι νὰ φωνάζει πίσω ἀπ᾽ ὅλους.

Τρέχει στὴν ἄκρα καὶ κάποτε μονάχα πλησιάζει στὸ νερὸ γιὰ νὰ κρατήσει μὲ τὰ χέρια του τὰ χρυσόψαρα, ν᾽ ἀδειάσει τὸ θολὸ νερὸ καὶ ν᾽ ἀνεσύρει δροσερὸ νερό. Μὰ εἶναι πιὰ μεσημέρι, Ἰούλιος. Στὰ γιοθέριστα χόρτα τοῦ κήπου, περπατῶ κάπου κάτω ἀπὸ τὶς κάθετες καὶ καυτερὲς ἀχτίδες τοῦ ἥλιου. Εἶμαι ἀκόμα νεότατος· κάτι μοῦ λείπει καὶ κάτι θέλω· πηγαίνω πρὸς τὴ λίμνη, στὸ μέρος ποὺ προτιμῶ, ἀνάμεσα στὶς ἀγριοτριανταφυλιὲς καὶ στοὺς σαμπούκους καὶ ξαπλώνομαι γιὰ νὰ κοιμηθῶ. Θυμοῦμαι μὲ τὶ αἴσθημα, ἅμα ξάπλωσα, κοίταζα μέσα ἀπὸ τοὺς κόκκινους ἀγκαθωτοὺς κορμοὺς τῶν ἀγριοτριανταφυλιῶν τὴ μαύρη καὶ ξερὴ γῆ καὶ τὸ διάφανο ἀνοιχτὸ γαλάζο καθρέφτη τῆς λίμνης. Ἦταν ἕνα αἴσθημα ἁπλοϊκῆς εὐχαρίστησης καὶ θλίψης. Γύρα μου ὅλα ἦσαν τόσο ὡραῖα καὶ ἡ ὡραιότητα αὐτὴ ἐπενήργησε τόσο δυνατὰ ἀπάνω μου, ποὺ μοῦ φαινόνταν πὼς ἤμουν καλὸς ἐγὼ ὁ ἴδιος καὶ πείσμωνα μονάχα ποὺ δὲν ξάφνιαζα κανένα.

Κάνει ζέστη. Προσπαθῶ ν᾽ ἀποκοιμηθῶ γιὰ παρηγοριά μου, μὰ τ᾽ ἀνυπόφορα μυγαλούδια δὲ μὲ ἀφίνουν ἥσυχο, μὲ κυνηγοῦν καὶ μ᾽ ἐπιμονὴ πηδοῦν ἀπὸ τὸ μέτωπο στὰ χέρια μου. Ἡ μέλισσα βουΐζει κοντά μου, μέσα στὸν ἥλιο· οἱ πεταλούδες μὲ τὰ κίτρινα

φτερά, φαίνονται σὰ μαραμένες, πεταρίζουν ἀπὸ χόρτο σὲ χόρτο. Κοιτάζω ψηλά, τὰ μάτια μου πονοῦν. Ὁ ἥλιος λάμπει ὑπερβολικὰ μέσα ἀπὸ τὸ ἀραιὸ φύλλωμα τῶν χοντρόκλαρων σαμπούκων, ποὺ οἱ κορφές τους σαλεύουν ἤρεμα ἀπὸ πάνω μου καὶ ἡ ζέστη φαίνεται ἀκόμη σφοδρότερη. Σκεπάζω τὸ πρόσωπό μου μ᾽ ἕνα μαντήλι· καταντάει πνιγερὸ καὶ τὰ μυγαλούδια κολοῦν στὰ ἱδρωμένα μου χέρια. Σπουργίτια σαλεύουν μέσα στὶς ἀγριοτριανταφυλιές. Ἕνα σπουργίτι πηδάει στὴ γῆς κοντά μου, ὑποκρίνεται πὼς ραμφίζει τὴ γῆς μιά, δυὸ φορὲς κι᾽ ἔπειτα στηλώνοντας σένα κλαρὶ πετάει μιὰ δυνατή, εὔθυμη κραυγή. Ἕνα ἄλλο σπουργίτι πηδάει κι᾽ αὐτὸ στὴ γῆ, σαλεύει τὴ μικρή του οὐρά, στρέφεται καὶ τιτιβύζοντας πετάει κι᾽ αὐτό, σὰ βέλος, πίσω ἀπὸ τὸ πρῶτο. Στὴ λίμνη ἀκούγονται οἱ χτύποι τῶν κοπάνων ποὺ χτυποῦν τὰ βρεμένα ἀσπρόρουχα κι᾽ οἱ χτύποι αὐτοὶ ἀντηχοῦν καὶ χάνουνται κάτω, κατάμακρα στὴ λίμνη. Ἀκούγονται τὰ γέλοια, οἱ κουβέντες καὶ τ᾽ ἀφροκοπήματα τῶν λουζομένων. Ὁ ἄνεμος ἀχολογεῖ στὶς κορυφὲς ἀπάνω στοὺς σαμπούκους, μακριά μου· ἔρχεται πιὸ κοντά μου, σαλεύει τὴ χλόη, νά,... φτάνει τώρα τὰ φυλλώματα τῶν ἀγριοτριανταφυλιῶν καὶ χτυπάει τὰ κλαριά τους καὶ ἀνυψώνοντας τὴ γωνία τοῦ μαντηλιοῦ, καὶ χαδεύοντας τὸ πρόσωπό μου, ρίχνει ἀπάνω δροσερὸ ρέμα ἀέρα. Κάτω ἀπὸ τὴ γωνιὰ τοῦ ἀνασηκωμένου μαντηλιοῦ, περνάει μιὰ μύγα ποὺ χτυπιέται τρομαγμένη γύρω ἀπὸ τὸ ὑγρό μου στόμα. Ἕνα ξερὸ κλαδὶ μ᾽ ἐνοχλεῖ στὴ ράχη. Ὄχι, δὲν μπορῶ νὰ μείνω ἥσυχος, πρέπει νὰ πάω νὰ κολυμπήσω. Μὰ νά, κοντὰ στὰ φυλλώματα,

ἀκούω γρήγορα βήματα καὶ τὶς τρομαγμένες φωνὲς τῶν γυναικῶν :

— Ἄχ ! πρόγονοί μου ! Τί δυστυχία ! Καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας !

— Τί τρέχει ; Τί τρέχει ; ρώτησα, τρέχοντας στὸν ἥλιο πρὸς τὴ γυναῖκα ποὺ φωνάζοντας τρέχει ἐμπρόσμου.

Στρέφεται μονάχα, κινεῖ τὰ μπράτσα καὶ τρέχει μικριά. Μὰ νὰ τὴ γριὰ Μαριόνα· εἶναι ἑβδομήντα χρονῶν· κρατώντας μὲ τὸ χέρι τὸ σαλάκι ποὺ γλύστρησε ἀπὸ τὸ κεφάλι της, κουτσὰ-κουτσὰ σέρνοντας τὰ πόδια της· μὲ τὶς μπαμπακερὲς κάλτσες, τρέχει πρὸς τὴ λίμνη. Δυὸ κοπέλες κρατιόνταν μὲ τὸ χέρι κι' ἕνα ἀγόρι δέκα ἐτῶν, ντυμένο μὲ τὰ φορέματα τοῦ πατέρα του, πιασμένο ἀπὸ τὰ φουστάνια τῆς μιᾶς κοπέλας, βιαστικὰ τρέχουν ξοπίσω.

— Τί συνέβη ; ρωτῶ.

— Ἕνας μουζίκος πνίγηκε.

— Ποῦ ;

— Στὴ λίμνη.

— Τί μουζίκος ; Δικός μας ;

— Ὄχι, ἕνας διαβάτης.

Ὁ ἁμαξᾶς Ἰβάν, σέρνοντας τὰ μεγάλα του ξυλοπάπουτσα στὸ θερισμένο χορτάρι καὶ ὁ χοντρὸς οἰκονόμος Ἰακώβ, λαχανιασμένος, τρέχουν πρὸς τὴ λίμνη κ' ἐγὼ τοὺς ἀκολουθῶ.

Θυμᾶμαι μιὰ φωνὴ ποὺ μοῦλεγε : «Ὁρίστε, ρίξου στὸ νερὸ καὶ σῶσε τὸ μουζίκο. Σῶσε τον κι ὅλοι θὰ σὲ θαμάσουν» κι αὐτὸ ἴσα ἴσα πεθυμοῦσα.

— Ποῦ λοιπόν ; Ποῦ ; ρωτῶ τὸ πλῆθος τοὺς δούλους ποὺ εἶχαν μαζωχτεῖ στὸν ὄχτο.

—Ἐκεῖ κάτω, στὴ μέση στὸ ρέμα, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, κοντὰ στὰ μπάνια — εἶπε μιὰ πλύστρα ἁπλώνοντας τὰ βρεμένα ρούχα.

Κοιτάζω. Πλέει, ἀνεβαίνει, ἐξαφανίζεται, ξαναφαίνεται πάλι καὶ ξαφνικὰ κραυγάζει: «Πνίγομαι, φίλοι μου!» καὶ ξαναβυθίζεται πάλι· μόνον φουσκάλες ἀνεβαίνουν. Τότε νοιώθω πὼς ὁ μουζίκος πνίγεται καὶ κραυγάζω: «Πατεράκια, ὁ μουζίκος πνίγεται!»

Κ' ἡ πλύστρα, μὲ τὴ ζέβλα στὸν ὦμο, γέρνοντας ἀπὸ τὸ ἕνα πλευρό, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸ μονοπάτι τῆς λίμνης.

— Νὰ μιὰ ἁμαρτία, εἶπε μὲ ἀπελπισμένη φωνὴ ὁ οἰκονόμος Ἰακὼβ Ἰβάνωφ, τὶ μπελάδες θἄχωμε μὲ τὰ δικαστήρια· θὰ μᾶς ἀλαλιάσουν.

Ἕνας μουζίκος μ' ἕνα δρεπάνι, ἀνοίγει δρόμο ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ πλῆθος τὶς γυναῖκες, τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς γέρους ποὺ εἶχαν μαζευτεῖ στὴν ἄλλη ἄκρα καὶ κρεμώντας τὸ δρεπάνι του σ' ἕνα κλαρί, γδύνεται σιγά.

— Ποῦ λοιπόν; Ποῦ εἶναι ὁ πνιγμένος; εἶπα, ἐπιθυμώντας πάντα νὰ πέσω καὶ νὰ κάνω κάτι ἐξαιρετικό.

Μὰ μοῦ δείχνουν τὴν ἴση ἐπιφάνεια τῆς λίμνης, ποὺ σπάνια τὴν ταράζει ἕνα φύσημα ἀέρα. Δὲν ἐννοῶ.. Πῶς λοιπὸν ἐπνίγηκε; καὶ τὸ νερὸ μένει πάντα τὸ ἴδιο, ἀδιάφορο, ἴσο, ὡραῖο, μὲ χρυσὲς ἀνταύγειες στὸ μεσημεριάτικο ἥλιο καὶ μοῦ φαίνεται πὼς δὲν μπορῶ νὰ κάνω τίποτα, πὼς δὲ θὰ κάμω ἐντύπωση σὲ κανένα, ἀφοῦ μάλιστα κολυμπῶ ἐλεεινά· καὶ ὁ μουζίκος περνάει τώρα τὸ πουκάμισό του ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ ἑτοιμάζεται νὰ πέσει στὸ νερό.

Ὅλοι τὸν κοιτάζουν μ' ἐλπίδα κι' ἀγωνία. Μὰ

ἀφοῦ μπῆκε στὸ νερὸ ὣς τοὺς ὤμους, ὁ μουζίκος γυρίζει πίσω σιγὰ καὶ ξαναβάζει τὸ πουκάμισό του: δὲν ξέρει νὰ κολυμπάει.

Τὸ πλῆθος μαζεύεται βιαστικό, πληθαίνει ὁλοένα. Οἱ γυναῖκες στριμώνουνται ἡ μιὰ στὴν ἄλλη, μά κανένας δὲν τρέχει νὰ βοηθήσει. Οἱ στερνοερχομένοι δίνουν συμβουλές, φωνάζουν καὶ τὰ πρόσωπά τους ἐκφράζουν φρίκη κ' ἀπελπισία.

Μερικοί, ποὺ ἔτρεξαν ἀπὸ τοὺς πρώτους, καθίζουν στὰ χόρτα κουρασμένοι ἀπὸ τὴν ὀρθοστασία, ἄλλοι γυρίζουν στὰ σπίτια τους. Ἡ γρηὰ Ματρώνα ρωτάει τὴν κόρη της ἂν ἔκλεισε τὴ σόμπα. Ὁ μορτάκος ποὺ φοράει τὰ ροῦχα τοῦ πατέρα του ρίχνει, μὲ κανονικὰ διαστήματα, πέτρες στὸ νερό.

Μὰ ξάφνου, γαυγίζοντας, ὁρμάει ἀπὸ τὸ ὕψωμα ὁ Τρεζόρκα, ὁ σκύλος τοῦ Θόδωρου Φίλιπιτς καὶ πίσω του νὰ ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς ὁ ἴδιος ποὺ κατεβαίνει κι' αὐτὸς καὶ κραυγάζοντας παρουσιάζεται πίσω ἀπὸ τὶς πυκνὲς ἀγριοτριανταφυλιές.

— Γιατί μένετε ἔτσι; φωνάζει βγάζοντας τὸ σακάκι του τὴν ὥρα ποὺ ἔτρεχε. Ἕνας ἄνθρωπος πνίγεται κι' αὐτοὶ δὲ σαλέυουν! Δόσε μου ἕνα σκοινί!

Ὅλοι μὲ φόβο κ' ἐλπίδα κοιτάζουν τὸ Θόδωρο Φίλιπιτς, πού, ἀκουμπώντας τὸ χέρι του στὸν ὦμο ἑνὸς χωρικοῦ γιὰ νὰ βγάλει τὶς μπότες του, σπρώχνει μὲ τὴν ἄκρα τοῦ ἀριστεροῦ ποδιοῦ του τὴ φτέρνα τῆς δεξιᾶς μπότας.

— Ἐκεῖ πέρα, ἐκεῖ πέρα ὅπου τὸ πλῆθος εἶναι μαζεμένο, ἐκεῖ κάτω, δεξιά! Θόδωρε Φίλιπιτς, ἐκεῖ κάτω εἶναι! τοῦ φωνάζουν.

— Ξέρω, ἀποκρίθηκε καὶ μαζώνοντας τὰ φρύδια, πιθανὸ γιὰ ν᾽ ἀπαντήσει στὰ ψέμματα τῶν γυναικῶν ποὺ τρόμαζαν τὸν κίνδυνο, βγάζει τὸ πουκάμισο καὶ ἕνα μικρὸ σταυρουλάκι καὶ τὸ δίνει στὸ παιδὶ τοῦ κηπουροῦ ποὺ μὲ σεβασμὸ στεκόταν μπροστά του. Ἔπειτα πασπατεύοντας μὲ σταθερὸ βῆμα τὸ θερισμένο χορτάρι, ζυγώνει τὴ λίμνη.

Ὁ Τρεζόρκα, παραξενεμένος ἀπὸ τὰ γρήγορα κινήματα τοῦ ἀφεντικοῦ του, σταματάει κοντὰ στὸ πλῆθος καὶ μασουλίζοντας μερικὰ μικρὰ χόρτα στὸν ὄχτο τὸν κοιτάζει μ᾽ ἐρωτηματικὸ βλέμμα καὶ ξάφνου, μὲ χαρούμενη κραυγή, ρίχνεται στὸ νερὸ πίσω ἀπὸ τὸν κύριό του.

Τὴν πρώτη στιγμὴ δὲ φαίνεται τίποτα, μονάχα ἀφροὶ καὶ στάλες νερὸ μᾶς πιτσιλίζουν· μὰ ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς, κουνώντας ζωηρὰ τὰ μπράτσα, σηκώνοντας καὶ χαμηλώνοντας τὴ ράχη μὲ ρυθμικὴ κίνηση, κολυμπάει μὲ μεγάλες ἀγκαλιὲς πρὸς τὸν ἀπέναντι ὄχτο καὶ ὁ Τρεζόρκα, καταπίνοντας πολὺ νερό, γυρίζει πίσω διαστικός, χάνεται μέσα στὸ πλῆθος καὶ κυλιέται τρίβοντας τὴ ράχη του στὸ χῶμα. Τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς σιμώνει στὸν ἄλλον ὄχτο δυὸ ἁμαξάδες καταφτάνουν μ᾽ ἕνα δίχτυ τυλιγμένο σ᾽ ἕνα ραβδί. Ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς, κανένας δὲν ξέρει γιατί, σηκώνει τὸ μπράτσο, βουτάει μιά, δυό, τρεῖς φορές, μένοντας κάθε φορὰ στὸ νερὸ καὶ σαλεύοντας μὲ χάρη τὰ μαλλιά του χωρὶς ν᾽ ἀπαντάει στὰ ρωτήματα ποὺ τοῦ ἀπευθύνουν ὅλοι τριγύρα. Τέλος βγαίνει στὸν ὄχτο καὶ ὅπως βλέπω, δίνει διαταγὲς μονάχα πῶς νὰ ξετυλίξουν τὸ δίχτυ. Τραβοῦν τὸ δίχτυ, μὰ ἀδειανό· στὰ βάθη του μόνο ὑπάρχει λίγη λάσπη.

Τὴ στιγμὴ ποὺ ξαναρίχνουν τὸ δίχτυ περνῶ στὸν ἄλλον ὄχτο.

Ἀκούγεται μονάχα ἡ φωνὴ τοῦ Θόδωρου Φίλιπιτς ποὺ δίνει διαταγὲς καὶ τὸ πάφλασμα ἀπάνω στὸ νερὸ τοῦ βρεμένου σκοινιοῦ καὶ μαζὶ ἀναστενάγματα φρίκης.

Τὸ βρεμένο σκοινὶ δεμένο δεξιὰ καὶ σχεδὸν κατασκεπασμένο ἀπὸ νερόχορτα, βγαίνει ὁλοένα ἀπὸ τὸ νερό.

— Τώρα, τραβήχτε ὅλοι μαζί. Βάλτε δύναμη, ὅλοι μαζί! φωνάζει ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς.

Τὰ βρεμένα ραβδιὰ προβαίνουν.

— Κάτι εἶναι μέσα, τραβιέται μὲ ζόρι, παιδιά! εἶπε κάποιος.

Τὸ δίχτυ, ὅπου σπαράζουν δυὸ τρία χρυσόψαρα, γλυστράει στὸ ὄχτο βρέχοντας καὶ στραπατσέρνοντας τὴ χλόη. Καὶ νὰ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ λεπτὸ ταραγμένο στρῶμα τοῦ λασπωμένου νεροῦ, στὸ ξαπλωμένο δίχτυ, κάτι ἀσπρίζει.

Στεναγμὸς φρίκης, ἀλαφρὸς μὰ φανερότατος μέσα στὴ θανάσιμη σιωπή, διαπερνάει τὸ πλῆθος.

— Τραβάτε μὲ δύναμη, ὅλοι μαζί! Τραβᾶτε στὴν ξέρα! ἀκούγεται ἡ σταθερὴ φωνὴ τοῦ Θόδωρου Φίλιπιτς.

Καὶ στὰ κομένα ἀγριόχορτα τραβοῦν τὸν πνιγμένο.

Καὶ θωρῶ τὴν καλὴ γριά μου θεία μὲ τὸ μεταξωτό της φόρεμα, θωρῶ τὸ μαβί της παρασόλι μὲ τὰ κρόσια, πού, δὲν ξέρω γιατί, χτυπάει τόσο ἀτέριαστα μὲ τὴν εἰκόνα τούτη τοῦ θανάτου, τὴ φριχτὰ ἁπλῆ, καὶ τὸ πρόσωπό της εἶναι ἕτοιμο νὰ κλάψει.

Θυμοῦμαι τὴν ἀπογοήτευση ποὺ εἶχε τὸ πρόσωπό της καὶ τὸ δυσάρεστο καὶ θλιβερὸ αἴσθημα, ὅταν μὲ τὴν ἁπλοϊκὴ ἀγωνία τῆς ἀγάπης, μοῦ εἶπε: «Πάμε,

πᾶμε, παιδί μου! Ἄχ! εἶναι φοβερό! Καὶ νὰ σκεφτῶ πὼς καὶ σὺ κολυμπᾶς πάντα μοναχός σου!»

Θυμοῦμαι πὼς ὁ καθαρὸς καὶ φλογερὸς ἥλιος ἔκαιε τὴν ξερὴ καὶ σκονισμένη γῆ, πὼς ἔπαιζε στὸν καθρέφτη τῆς λίμνης, πώς, κοντὰ στὸν ὄχτο, παιχνίδιζαν χοντροὶ κυαρῖνοι καὶ καταμεσίς, στὴν ἐπιφάνεια τῆς λίμνης, σκιρτοῦσαν μικρὰ ψαράκια. Θυμοῦμαι πώς, ψηλὰ στὸν οὐρανό, ἕνας ἀγιούπας καμπάνιζε ἀπάνω ἀπὸ μικρὲς χῆνες πού, παίζοντας, ἀχολογοῦσαν ἀνάμεσα στὰ καλάμια, κολυμποῦσαν στὴ μέση· πὼς θυελλώδη ἄσπρα, κρεμάμενα σύνεφα μαζεύονταν στὸν ὁρίζοντα, πὼς ἡ λάσπη ἡ μαζεμένη ἀπὸ τὸ δίχτυ στὸν ὄχτο ξεχυνόταν σιγά, σιγά, καὶ πὼς, περνώντας τὸ φράχτη, ἄκουσα πάλι τοὺς χτύπους ἀπὸ τὰ κόπανα ποὺ διασκορπίζονταν στὴ λίμνη.

Τὰ κόπανα τοῦτα μὲ τάραζαν καὶ μ᾽ ἐνοχλοῦσαν, ἀφοῦ μάλιστα ἤξερα πὼς δὲν ἦταν παρὰ τὸ κουδούνι ποὺ ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς θὰ τὸ ἄφινε ἀκατάπαυτα νὰ χτυπάει. Καὶ ὁ ἦχος αὐτός, σὰν ὄργανο μαρτυρίου, χτυποῦσε τὸ ξεπαγιασμένο μου πόδι καὶ... ἀποκοιμήθηκα.

Ξύπνησα, μοῦ φαίνεται, γιατὶ καλπάζαμε πολλὴ γρήγορα καὶ γιατὶ δυὸ φωνὲς κουβέντιαζαν δίπλα μου.

— Ἄκούς; Ἔ, Ἰγνάτιε! ἔλεγε ἡ φωνὴ τοῦ ἁμαξᾶ μου. Πάρε τὸν ἐπιβάτη μου, ἐσὺ ἔτσι κι᾽ ἀλλιῶς, εἶσαι ὑποχρεωμένος νὰ κάνεις τὸ ταξίδι, μὰ ἐγώ, γιατὶ νὰ σέρνω ἀνώφελα τ᾽ ἄλογα. Πάρ᾽ τον!

Ἡ φωνὴ τοῦ Ἰγνάτιου ἀποκρίνεται δίπλα μου:

— Καὶ ποιὸ εἶναι τὸ κέρδος μου ν᾽ ἀναλάβω τὴν εὐθύνη; Θὰ μὲ κεράσεις μιὰ μισή;

— Μιὰ μισή! ὄχι δά! Ἕνα ἑκατοσταράκι τὸ πολύ, πολύ!

— Ἕνα ἑκατοσταράκι; δὲν ντρέπεσαι; φώναξε μιὰ ἄλλη φωνή· νὰ ξεκάνει κανένας τ' ἄλογά του γιὰ ἕνα ἑκατοσταράκι!

Ἄνοιξα τὰ μάτια. Πάντα τὸ ἴδιο ἀνυπόφορο, σαλευόμενο χιόνι· οἱ ἴδιοι ἁμαξάδες, τὰ ἴδια ἄλογα, μὰ βλέπω δίπλα μου κάποιο ἔλκηθρο. Ὁ ἁμαξᾶς μου ἔπιασε τὸν Ἰγνάτιο καὶ πολλὴ ὥρα τρέχομε πλάϊ, πλάϊ. Ἂν καὶ πολλὲς φωνὲς ἀπὸ τ' ἄλλα ἔλκηθρα συμβουλεύουν νὰ μὴ δεχτεῖ λιγότερο ἀπὸ μισή, ὅμως ὁ Ἰγνάτιος, ξαφνικά, σταματάει τὴν τρόϊκά του.

— Ἂς εἶναι, πέρασέ μου τον, εἶναι τυχερός. Αὔριο σὰ φτάσομε θὰ μὲ κεράσεις τὸ κατοσταράκι. Ἔχει πολλὰ πράματα μαζί του;

Ὁ ἁμαξᾶς μου, μὲ ἀσυνήθιστη ζωηρότητα, πήδηξε στὸ χιόνι, μὲ χαιρετάει καὶ μοῦ προτείνει νὰ μὲ μεταφέρει στὸ ἔλκηθρο τοῦ Ἰγνάτιου. Δέχομαι κι' ὁ εὐλαβὴς μουζίκος εἶναι τόσο εὐχαριστημένος ποὺ δέχεται νὰ ξεχύσει σὲ κάποιο τὴν εὐγνωμοσύνη του καὶ τὴ χαρά. Χαιρετάει, μᾶς εὐχαριστεῖ, ἐμένα, τὸν Ἀλιόσκα, τὸν Ἰγνάτιο.

— Τέλος πάντων, δόξα νἄχει ὁ Θεός, τὶ θὰ γινόταν ἀλλιῶς, Ἰησοῦ Χριστέ! Τὴ μισὴ νύχτα πηγαίνομε χωρὶς νὰ ξέρωμε ποῦ. Αὐτὸς θὰ σὲ ὁδηγήσει, ἀφέντη, πατεράκη....τ' ἄλογά μου δὲν μποροῦν πιὰ νὰ προχωρέσουν.

Μετακόμιζε τὰ πράματα μὲ πυρετώδη ζωηρότητα.

Κατὰ τὴ μετακόμιση αὐτή, ἀκολουθώντας τὸν ἄνεμο ποὺ μ' ἔσπρωχνε, ζύγωσα τὸ δεύτερο ἔλκηθρο.

Τὸ ἕλκηθρο, προπάντων ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου γιὰ νὰ προφυλαχτοῦν ἀπὸ τὸν ἄνεμο μιὰ κατασκεπὴ ἁπλώνουνταν ἀπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν ἁμαξάδων, ἦταν κατὰ τὸ ἕνα τέταρτο σκεπασμένο μὲ χιόνι ἐνῶ ἀπὸ τ᾽ ἄλλο μέρος τῆς σκεπῆς βασίλευε βαθειὰ γαλήνη. Ὁ γεροντάκος ἦταν πλαγιασμένος, μὲ ξαπλωμένα τὰ πόδια, κι᾽ ὁ παραμυθᾶς ἐξακολουθοῦσε τὴ δήγησή του:

«Τὴν ὥρα αὐτὴ, ὅταν ὁ στρατηγός στὸ ὄνομα νὰ ποῦμε τοῦ βασιλιᾶ, ἔρχεται στὴ φυλακή, νὰ ποῦμε, καὶ βρίσκει τὴ Μαρία, τὴν ὥρα αὐτή, ἡ Μαρία τοῦ λέει: Στρατηγέ! Δὲ σ᾽ ἔχω ἀνάγκη καὶ δὲν μπορῶ νὰ σ᾽ ἀγαπήσω, δὲν εἶσαι λοιπὸν ἐραστής μου, ἀγαπητικός μου, δηλαδὴ ὁ ἴδιος ὁ πρίγκηπας...»

— Τὴ στιγμὴ ἐκείνη....»ἐξακολουθοῦσε μὰ εὐθὺς ὡς μὲ εἶδε σώπασε κι᾽ ἄρχισε νὰ τινάζει τὴν πίπα του.

— Πῶς, ἀφεντικό, ἤρθατε ν᾽ ἀκούσετε καὶ σεῖς τὸ παραμύθι; εἶπεν ὁ ἄλλος,ποὺ τὸν ὀνόμασα συμβουλάτορα.

— Μὰ εἶναι πολὺ ὡραῖα ἐδῶ! εἶπα.

— Τί νὰ πεῖς;... Βαργεστίζει κανείς... τουλάχιστο ξεχνᾶς νὰ σκέπτεσαι...

—Λοιπόν; Ξέρετε ποῦ νὰ βρισκόμαστε τώρα;

Ἡ ἐρώτηση αὐτή, μοῦ φάνηκε,δὲν ἄρεσε στὸν ἁμαξά.

— Ποιὸς ξέρει, ἴσως νὰ βρισκόμαστε μέσα καὶ μέσα στοὺς Καλμίκους, ἀποκρίθηκε ὁ συμβουλάτορας.

— Τί θὰ κάνωμε λοιπόν; ρώτησα.

— Τί θὰ κάνωμε; Ὁρίστε, θὰ πηγαίνωμε, θὰ πηγαίνωμε καὶ μπορεῖ νὰ γλυτώσωμε, εἶπε μὲ ὕφος δύστροπο.

— Κι᾽ ἂν δὲν τὰ καταφέρομε; ἂν τ᾽ ἄλογα σταματήσουν στὸ χιόνι, τί θ᾽ ἀπογίνωμε;

— Ἐ, μπά, τίποτα....

— Μὰ μπορεῖ νὰ ξεπαγιάσωμε.

— Χωρὶς ἄλλο μπορεῖ κι᾽ αὐτό, γιατὶ δὲ φαίνουνται πιὰ μήτε οἱ στίβες τ᾽ ἄχερα....Σοῦ λέω εἴμαστε μέσα καὶ μέσα στοὺς Καλμίκους. Τὸ σπουδαιότερο εἶναι νὰ κοιτάζεις τὸ χιόνι.

— Καὶ φοβᾶσαι πῶς θὰ ξεπαγιάσεις, ἀφεντικό; εἶπεν ὁ γεροντάκος μὲ τρέμουλη φωνή.

Μὲ ὅλο τὸ ὕφος του τὸ καροϊδευτικό, ἔβλεπες πὼς ἦταν ξεπαγιασμένος ὡς τὸ μελούδι.

— Ναί, ὁ καιρὸς ὅλο καὶ παγώνει... εἶπα.

— Ἐ, ἀφεντικό, κάνε ὅ,τι κάνω κι᾽ ἐγώ, τρέξε λίγο καὶ θὰ δεῖς πῶς θὰ ζεσταθεῖς.

— Τὸ καλήτερο θἄταν νὰ τρέξεις πίσω ἀπὸ τὸ ἔλκηθρο, εἶπε ὁ συμβουλάτορας.

VII

— Ὅρίστε, παρακαλῶ! ἔλα εἶναι ἕτοιμα! μοῦ φώναξε ἀπὸ τὸ πρῶτο ἔλκηθρο ὁ Ἀλιόσκα.

Ἡ χιονοθύελλα ἦταν τόσο δυνατὴ ποὺ μὲ μεγάλη δυσκολία, σκύβοντας ὡς στὴ γῆς, πιάνοντας καὶ μὲ τὰ δυό μου χέρια τὶς ἄκρες τοῦ παλτοῦ μου, μπόρεσα, μέσα ἀπὸ τὸ κινούμενο χιόνι ποὺ ὁ ἄνεμος σώρευε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου, νὰ κάνω τὰ λίγα βήματα ποὺ μὲ χώριζαν ἀπὸ τὸ ἔλκηθρο. Ὁ παλιός μου ἀμαξᾶς ἦταν κιόλας γονατισμένος καταμεσὶς στὸ ἔλκηθρό του τὸ ἀδειανό, μὰ ἀμέσως ὡς μὲ εἶδε ἔβγαλε τὸ μεγάλο του σκοῦφο —εὐθὺς ὁ μανιασμένος ἄνεμος τρι-

κύμισε τὰ μαλλιά του— καὶ μοῦ ζήτησε πουρμπουάρ. Φαίνεται πὼς δὲν περίμενε νὰ τοῦ δώσω τίποτα, γιατὶ ἡ ἄρνησή μου δὲν τὸν λύπησε καθόλου. Μ' εὐχαρίστησε, κουκουλώθηκε πάλι τὸ σκοῦφο του κ' εἶπε: «Δὲν πειράζει! ὁ Θεὸς νἄναι μαζί σου, ἀφέντη!» Τράβηξε τὰ λουριά καὶ σφυρίζοντας ἀπομακρύνθηκε.

Πίσω του ὁ Ἰγνάτιος τίναξε κι' αὐτὸς τὴ ράχη του καὶ βάρεσε τ' ἄλογα. Τὸ τρίξιμο ποὺ κάναν τὰ πόδια τῶν ἀλόγων στὸ χιόνι, οἱ κραυγὲς τῶν ἁμαξάδων καὶ τὸ τιντίνισμα τῶν κουδουνιῶν ἀντικατέστησαν τὸ βόγγο τοῦ ἀνέμου ποὺ ἀκουγόταν ὁλοῦθε, προπάντων ὅταν σταματούσαμε.

Ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας μετὰ τὴ μετακόμισή μου δὲν μποροῦσα νὰ κοιμηθῶ κι' ἀποσχολούμουν ἐξετάζοντας τὶς μορφὲς τῶν νέων ὁδηγῶν, τὰ ἄλογα. Ὁ Ἰγνάτιος καθόταν ρωμαλέος, πηδοκοποῦσε ἀκούραστα, βαροῦσε μὲ τὸ μαστίγι τὰ ἄλογα, φώναζε, χτυποῦσε τὰ πόδια του καὶ σκύβοντας μπροστὰ διόρθωνε τὸ καπίστρι ποὺ πήγαινε πάντα δεξιά. Δὲν ἦταν ἀψηλὸς μὰ φαινόταν καλοδεμένος. Ἀπάνω ἀπὸ τὴν κοντή του γοῦνα φοροῦσε μιὰ καζάκα χωρὶς ζώνη ποὺ ὁ γιακάς της ἦταν σχεδὸν κατεβασμένος. Ὁ σβέρκος του ἦταν ὁλότελα γυμνός· οἱ μπότες του δὲν ἦταν ἀπὸ καστόρι, μὰ ἀπὸ πετσί· ὁ σκοῦφος του, ποὺ τὸν ἔβγαζε καὶ τὸν διόρθωνε ἀκατάπαυτα, ἦταν μικρός, τ' αὐτιά του ἦταν σκεπασμένα μονάχα μὲ τὰ μαλλιά του. Ὅλα του τὰ κινήματα φανέρωναν ὄχι μονάχα ἐνεργητικότητα, μὰ προπάντων ἐπιθυμία νὰ διεγείρει μέσα του τὴν ἐνέργεια. Ὅμως ὅσο περισότερο προχωρούσαμε, τόσο καὶ περισότερο σάλευε, πηδοῦσε ἀπὸ τὸν

πάγκο του, χτυποῦσε μὲ τὸ πόδι του κι᾽ ἄρχιζε κουβέντες μαζί μου καὶ μὲ τὸν Ἀλιόσκα. Μοῦ φαινόταν πὼς φοβόταν μὴ χάσει τὸ θάρρος του. Κ᾽ εἶχε δίκιο: τὰ ἄλογα ἦταν καλά, μὰ ὁ δρόμος κάθε στιγμὴ γινόταν δυσκολότερος, τὰ ἄλογα δὲν προχωροῦσαν πιὰ εὔκολα· κάποτε κάποτε ἀναγκάζονταν νὰ τὰ μαστιγώσει καὶ τὸ μεσαῖο ἄλογο, ἕνα μεγαλόκορμο ρωμαλέο ζῶο, σκόνταψε δυὸ φορὲς, μὰ αὐτός, τρομάζοντας τὸ ἴδιο, τραβοῦσε ἐμπρὸς κ᾽ ἔριχνε τὴν ξεμαλλιασμένη του χαίτη σχεδὸν κάτω ἀπὸ τὰ κουδούνια. Τὸ δεξιὸ ἄλογο δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ συρθεῖ μόνο του κ᾽ ἔπρεπε νὰ δουλέψει μαστίγι. Μὰ καλή, μάλιστα φλογερὴ ράτσα ὡς ἦταν, φαινόταν ἀγανακτισμένο γιὰ τὴν ἀδυναμία του, σήκωνε καὶ κατέβαζε τὸ κεφάλι μὲ λύσα σὰ νὰ ζητοῦσε τὸ χαλινάρι.

Πράγματι ἡ θύελλα ἦταν φοβερὴ καὶ τὸ κρύο γινόταν ὁλοένα δριμύτερο. Τὰ ἄλογα ἐξασθενοῦσαν, ὁ δρόμος γινόταν ὁλοένα χειρότερος καὶ δὲν ξέραμε πιὰ καθόλου ποῦ βρισκόμαστε, ποῦ ἔπρεπε νὰ πᾶμε, ὄχι πιὰ στὸ σταθμὸ μὰ σὲ ὁποιοδήποτε καταφύγιο. Κ᾽ ἦταν ἀλλόκοτο καὶ κωμικὸ ν᾽ ἀκοῦς τὰ κουδούνια νὰ χτυποῦν μὲ τὸ ἴδιο εὔθυμο τιντίνισμα καὶ τὸν Ἰγνάτιο νὰ φωνάζει χαρούμενα, σὰ νὰ κάναμε περίπατο στὸ χωριό, μιὰ μέρα γιορτερή, ὡραία, κρύα, γιομάτη ἥλιο.

Καὶ προπάντων ἦταν περίεργο νὰ σκέπτεσαι πὼς περπατούσαμε πάντα, καὶ γρηγορότατα, κάπου, μακριὰ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο ὅπου βρισκόμαστε. Ὁ Ἰγνάτιος ἄρχισε νὰ τραγουδάει κάποιο τραγούδι, μὲ ἄθλια φωνή, μὰ τόσο δυνατὰ καὶ μὲ τέτοια διαλείμματα,

ὥσπου σφύριζε, καὶ καταντοῦσε γελοῖο νὰ φοβᾶσαι τὴν ὥρα ποὺ τὸν βλέπεις.

— Ὢ! ὦ! τί εἶναι αὐτὰ ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὸ λαρύγγι σου, Ἰγνάτιε; ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ συμβολάτορα. Στάσου λίγο!

— Τί;

— Στάάά-σου!

Ὁ Ἰγνάτιος σταμάτησε. Ὅλα πέσαν πάλι στὴ σιωπή. Ὁ ἄνεμος οὐρλιαζε καὶ βόγγαε καὶ τὸ χιόνι, στροβιλιζόμενο, ἄρχισε νὰ πέφτει πυκνότερο στὸ ἔλκηθρο. Ὁ συμβουλάτορας μᾶς ζύγωσε.

— Λοιπόν, τί εἶναι; Τί τρέχει;

— Γιὰ στάσου! Ποῦ πᾶμε;

— Ἔ, ποιὸς ξέρει!

— Τὰ πόδια σου παγώσαν; Κατέβα νὰ κουνηθεῖς.

— Εἶναι ὁλομούδιαστα.

— Θἄκανες καλὰ νὰ πᾶς νὰ δεῖς: Κοίτα . . . Διακρίνω φωτιά: Θἄναι ἴσως στρατοπέδεμα Καλμούκων. Ἔτσι θὰ ζεστάνεις καὶ τὰ πόδια σου.

— Καλά. Κράτα τ᾽ ἄλογα . . . Νά, πιάσε.

Ὁ Ἰγνάτιος ἔτρεξε πρὸς τὴ διεύθυνση ποὺ τοῦδειξαν.

— Πρέπει πάντα νὰ κοιτάζει κανεὶς καὶ νὰ πηγαίνει νὰ βλέπει· ἔτσι βρίσκει, ἀλλοιῶς τί θὰ πεῖ νὰ τρέχεις ἔτσι σὰν τὸ ζωντόβολο . . . μοῦ ἔλεγε ὁ συμβουλάτορας. Ἄχ! πῶς κούρασε τ᾽ ἄλογα!

Ἐνῶ ὁ Ἰγνάτιος πήγαινε νὰ πληροφορηθεῖ, κι᾽ αὐτὸ βαστοῦσε τόσο πολὺ ποὺ μοῦ φάνηκε πὼς ἔχασε τὸ δρόμο, ὁ συμβολάτορας μοῦ ἐξήγησε, μὲ βέβαιο καὶ γαλήνιο ὕφος, πῶς πρέπει κανεὶς νὰ φέρνεται στὴ θύελλα: τὸ καλύτερο εἶναι νὰ ξεζέψεις τὸ ἄλογο,

νὰ τὸ ἀφίσεις καὶ τὸ ἄλογο σίγουρα θὰ μᾶς πάει ἐκεῖ πού πρέπει· μποροῦμε κάποτε νὰ δδηγηθοῦμε ἀπὸ τ᾽ ἄστρα κι᾽ ἐπρόσθετε πῶς ἂν ἦταν αὐτὸς μπροστάρης, ἀπὸ πολλὴν ὥρα θἄμαστε στὸ σταθμό.

— Λοιπόν, εἶναι τίποτα; ρώτησε τὸν Ἰγνάτιο πού γύριζε περπατώντας μὲ δυσκολία, χωμένος σχεδὸν ὡς στὰ γόνατα στὰ χιόνια.

— Ναί, κάτι εἶναι, κάτι εἶναι, φαίνεται μιὰ κατασκήνωση, ἀποκρίθηκε ὁ Ἰγνάτιος λαχανιασμένος, μὰ δὲν ξέρω ποιοί νἄναι.

— Πιθανό, φίλε μου, νὰ φτάσαμε στὸ κτῆμα Ρογκολσκάγια. Πρέπει νὰ πάρωμε λίγο πιὸ ἀριστερά.

— Τί τσαμπουνᾶτε σεῖς αὐτοῦ πέρα; Μὰ εἶναι οἱ κατασκηνώσεις μας πού βρίσκονται πίσω ἀπὸ τὴ στάνιτσα, εἶπεν ὁ συμβουλάτορας.

— Ἐγὼ λέω ὄχι.

— Ἐγὼ λέω ναί. Εἶδα, εἶμαι σίγουρος, εἶναι οἱ δικές μας κατασκηνώσεις· ἀλλιῶς θἄναι τὸ χωριὸ Τεμισέβσκυ. Πρέπει νὰ πιάνωμε πάντα δεξιὰ καὶ θὰ βγοῦμε κατευθεῖαν στὸ μεγάλο γιοφύρι, στὸ ὄγδοο βέρστι.

— Μὰ σοῦ λέω πῶς ὄχι! Εἶδα, τί διάβολο! ἀντιμίλησε ὁ Ἰγνάτιος πεισματωμένος.

— Ἔ, φίλε μου, νά, ἕνας ἁμαξᾶς ἔρχεται!

— Ναί, ἀλήθεια! Πήγαινε μόνος σου.

— Γιατὶ νὰ πάω; Ξέρω καὶ δίχως νὰ μοῦ τὸ πεῖ.

Ὁ Ἰγνάτιος προφανῶς θύμωνε· χωρὶς ν᾽ ἀποκριθεῖ πήδηξε στὸν πάγκο του καὶ τράβηξε πέρα.

— Ἄχ! πῶς ξεπάγιασαν τὰ πόδια μου· δὲν κατώρθωσα νὰ τὰ ζεστάνω — εἶπε στὸν Ἀλιόσκα, ἐξακολουθώντας νὰ καταχτυπάει τὰ πόδια του ὁλοένα καὶ

δυνατότερα, νὰ σέρνει καὶ νὰ ρίχνει τὸ χιόνι ποὺ τρύπωνε στὶς μπότες του.

Εἶχα φριχτὴ ἐπιθυμία νὰ κοιμηθῶ.

VIII

«Μήπως ἄρχισα νὰ παγώνω;» συλλογιζόμουνα στὸν ὕπνο μου. «Στὴν ἀρχὴ κανεὶς τοῦ φαίνεται σὰ νὰ ὀνειρεύεται, ἔχουν νὰ ποῦν. Καλήτερα νὰ πεθάνω πνιγμένος παρὰ ξεπαγιασμένος, νὰ μὲ σύρουν μὲ τὸ δίκτυ· μὰ τὸ κάτω κάτω, τὸ ἴδιο κάνει, πνιγμένος ἢ ξεπαγιασμένος. Φτάνει νὰ μὴ μὲ κόβει στὴ ράχη τὸ ραβδὶ αὐτὸ καὶ νὰ μπορέσω νὰ κοιμηθῶ».

Ἔχασα γιὰ μιὰ στιγμὴ τὶς αἰσθήσεις μου.

«Μὰ τέλος πάντων πῶς θὰ τελέψει ὅλη ἐτούτη ἡ ἱστορία;» συλλογίστηκα ξάφνου, ἀνοίγοντας τὰ μάτια καὶ στηλώνοντας τὸ ἄσπρο διάστημα. «Πῶς θὰ τελέψουν ὅλα τοῦτα; Ἂν δὲ βροῦμε ἀχερῶνες, ἂν σταματήσουν τ᾽ ἄλογα, πρᾶμα ποὺ, καθὼς φαίνεται, κοντεύει νὰ γίνει, τότε ὅλοι θὰ παγώσωμε».

Ἂν καὶ φοβόμουν βέβαια κάπως, ὁμολογῶ πὼς ἡ ἐπιθυμία κάποιου ἐξαιρετικοῦ γεγονότος, τραγικοῦ, νικοῦσε μέσα μου τὸ φόβο. Μοῦ φαινόταν πὼς δὲ θᾶταν ἄσκημο, ἂν τὸ πρωῒ τ᾽ ἄλογα μᾶς ἔφερναν μισοπαγωμένους σ᾽ ἕνα ἄγνωστο χωριό, μακρινὸ καὶ μάλιστα μερικοὶ ἀπὸ μᾶς νἄταν ὁλότελα παγωμένοι.

Μὲ τέτοιο περιεχόμενο μὲ κυρίευαν ὄνειρα μὲ καταπληκτικὴ λάμψη καὶ ταχύτητα.

Τὰ ἄλογα σταματοῦν, τὸ χιόνι σωριάζεται ὁλόγυρα

καὶ ἀπὸ τ᾽ ἄλογα δὲν ξεχωρίζεται παρὰ ὁ ζυγὸς καὶ τ᾽ αὐτιά· ξάφνου ὅμως παρουσιάζεται ἀψηλὸς ὁ Ἰγνάτιος μὲ τὴν τρόϊκά του καὶ περνᾶ ἀπὸ μπροστά μας. Τὸν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς πάρει, μὰ ὁ ἄνεμος παρασύρει τὶς φωνές μας. Ὁ Ἰγνάτιος μᾶς χοροϊδεύει, φωνάζει τ᾽ ἄλογα, σφυρίζει κ᾽ ἐξαφανίζεται σὲ μιὰ βαθειὰ χαράδρα γιομάτη χιόνι. Ὁ γεροντάκος πηδάει στὸ ἄλογο, κουνάει τοὺς ἀγκώνες του, θέλει νὰ φύγει μὰ δὲν μπορεῖ νὰ κουνήσει. Ὁ παλιὸς ὁδηγός μὲ τὸ μεγάλο σκοῦφο, ρίχνεται ἀπάνω του, τὸν σέρνει καταγῆς καὶ τὸν ποδοπατάει στὰ χιόνια. «Εἶσαι μάγος!» φωνάζει. «Εἶσαι ἄτιμος. Ἂν χαθοῦμε, θὰ χαθοῦμε μαζί!»

Μὰ ὁ γεροντάκος χώνει τὸ κεφάλι του στὰ χιόνια, δὲν εἶναι πιὰ γεροντάκος μὰ ἕνα κουνέλι καὶ χυμάει μακριά μας. Ὅλοι οἱ σκύλοι τρέχουν ξοπίσω του. Ὁ συμβουλάτορας, δηλ. ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς, διατάζει ὅλοι νὰ καθίσουν κύκλο καὶ δὲν πειράζει ποὺ ὅλοι εἴμαστε κουκουλωμένοι μὲ χιόνι, γιατί θᾶχωμε ζέστη. Πράγματι θᾶχωμε ζέστα, εἴμαστε βολικά, διψοῦμε μονάχα φοβερά. Παίρνω τὸ σακίδιο μου, μοιράζω σὲ ὅλο τὸν κόσμο ρούμι καὶ ζάχαρη καὶ πίνω κ᾽ ἐγὼ μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση. Ὁ παραμυθᾶς διηγιέται ἕνα παραμύθι γιὰ τὸ οὐράνιο τόξο κι ἀποπάνω μας ὑψώνουνται ἕνας θόλος ἀπὸ χιόνια καὶ τὸ οὐράνιο τόξο. «Τώρα ἂς κάνει καθένας μας ἕνα σπιτάκι στὸ χιόνι, εἶπα, κι ἂς κοιμηθοῦμε, τὸ χιόνι εἶναι μαλακὸ καὶ ζεστό, σὰ γοῦνα».

Κάνω ἕνα σπιτάκι καὶ θέλω νὰ μπῶ μέσα, μὰ ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς ποὺ εἶδε χρήματα στὸ σακίδιό μου, εἶπε: «Ἔλα, δόσε τὰ χρήματα, πρέπει ὡρισμένως νὰ

πεθάνωμε;» καὶ μὲ ἁρπάζει ἀπὸ τὸ πόδι. Τοῦ δίνω τὰ χρήματα, μὴ ζητώντας παρὰ ἕνα πρᾶμα, νὰ μὲ ἀφίσουν νὰ φύγω, μὰ δὲν πιστεύουν πὼς τοῦτα εἶναι ὅλα μου τὰ χρήματα καὶ θέλουνε νὰ μὲ σκοτώσουν.

Πιάνω τὸ χέρι τοῦ γεροντάκου καὶ μὲ ἀνέκφραστη ἡδονὴ ἀρχίζω νὰ τὸ φιλῶ. Τὸ χέρι τοῦ γεροντάκου εἶναι γλυκὸ καὶ μαλακό. Στὴν ἀρχὴ μοῦ τὸ παίρνει, μὰ ἔπειτα μοῦ τὸ δίνει πάλι, μοῦ δίνει μάλιστα καὶ τὸ ἄλλο χέρι καὶ μὲ χαδεύει. Ὅμως ὁ Θόδωρος Φίλιπιτς πλησιάζει καὶ μὲ ἀπειλεῖ. Τρέχω στὸ δωμάτιό μου μὰ δὲν εἶναι δωμάτιο, εἶναι ἕνα μακρυνάρι ἄσπρο ὅπου κάποιος μὲ σέρνει ἀπὸ τὰ πόδια. Ξεφεύγω, τὸ φόρεμά μου καὶ μάλιστα ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴ σάρκα μου μένει στὰ χέρια ἐκείνου ποὺ τὰ κρατεῖ. Μὰ δὲν αἰσθάνομαι παρὰ κρύο καὶ ντροπή, γιατί ἡ θειά μου μὲ τὸ παρασόλι της καὶ τὸ ὁμοιοπαθητικό της φαρμακεῖο, μὲ τὸν πνιγμένο κάτω ἀπὸ τὴν ἀμασκάλη, ἔρχεται πρὸς συνάντησή μου.

Γελοῦν καὶ δὲν ἐννοοῦν τὰ σημάδια ποὺ τοὺς κάνω. Ρίχνομαι στὸ ἔλκηθρο, τὰ πόδια μου κρέμουνται στὸ χιόνι, μὰ ὁ γεροντάκος τρέχει τὸ κατόπι κουνώντας τοὺς ἀγκώνους. Ὁ γεροντάκος ζύγωσε πιά, μὰ μπροστά μου ἀκούω δυὸ καμπάνες καὶ ξέρω πὼς σώθηκα καὶ τρέχω. Οἱ καμπάνες ἠχοῦν ὁλοένα καθαρότερα, μὰ ὁ γεροντάκος μ᾽ ἔχει ἁρπάξει, πέφτει μὲ τὴν κοιλιὰ στὸ πρόσωπό μου, ὥστε μόλις πιὰ ἀκούω τὶς καμπάνες.

Πιάνω πάλι τὸ χέρι του κι ἀρχίζω νὰ τὸ φιλῶ, μὰ ὁ γεροντάκος μεταμορφώθηκε, ἔγινε ὁ πνιγμένος...καὶ φωνάζει: «Ἰγνατιάκι, περίμενε: νὰ οἱ ἀχεροστίβες τοῦ Ἀχινέκα, μοῦ φαίνεται. Πήγαινε λοιπὸν νὰ δεῖς!»

Μὰ εἶναι φοβερό! Καλήτερα πάλι νὰ ξυπνήσω!...

Ἀνοίγω τὰ μάτια, ὁ ἄνεμος εἶχε ρίξει στὸ πρόσωπό μου τὴν ἄκρα τοῦ παλτοῦ τοῦ Ἀλιόσκα, τὸ γόνατό μου ξεσκεπάστηκε, δδεύομε στὴ γυμνὴ κρούστα καὶ τὰ κουδούνια ἀχολογοῦν γλυκύτατα στὸν ἀέρα.

Κοιτάζω πλάγια ὅπου πρέπει νὰ βρίσκουνται οἱ ἀχεροστίβες μὰ ἀντὶ ἄχερα, βλέπω ἕνα σπίτι μὲ μπαλκόνι, τὰ δαντελωτὰ τείχη ἑνὸς φεουδαρχικοῦ πύργου. Λίγο μ' ἐνδιαφέρει νὰ ἐξετάσω τὸ σπίτι αὐτὸ καὶ τὸ φρούριο, θἄθελα προπάντων νὰ ἐξετάσω πάλι τὸ ἄσπρο μακρυνάρι, ὅπου ἔτρεχα γρικώντας τὸν ἦχο τῆς καμπάνας τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ φιλήσω τὸ χέρι τοῦ γέρου.

Ἔκλεισα πάλι τὰ μάτια καὶ ξανακοιμήθηκα.

IX

Κοιμόμουν βαθιά, μὰ ἐξακολουθοῦσα ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῶν κουδουνιῶν καὶ στ' ὄνειρο παρουσιαζόταν πότε σὰ σκύλος ποὺ γαυγίζει καὶ ρίχνεται ἀπάνω μου, πότε σὰν ἁρμόνιο ποὺ ἤμουν ἕνας ἀπὸ τοὺς αὐλούς του, πότε στίχοι γαλλικοὶ ποὺ συνέθετα.

Φανταζόμουν τὸν ἦχο αὐτὸν σὰν ὄργανο βασανιστήριο ποὺ μαγκάνιζε τὸ δεξί μου πόδι. Ἔνοιωθα τόσο πόνο ποὺ ξύπνησα κ' εὐθὺς ὡς ἄνοιξα τὰ μάτια ἔτριψα τὸ πόδι μου. Ἄρχιζε νὰ ξεπαγιάζει. Ἡ νύχτα ἦταν ἡ ἴδια, φωτιζόμενη ἀπὸ μιὰν ἄσπρη δμίχλη· ὁ ἴδιος Ἰγνάτιος καθόταν παράπλευρα καὶ χτυποῦσε τὰ πόδια του· τὸ ἴδιο ἄλογο ποὺ μὲ τανυσμένο λαιμὸ ἀνεσήκωνε λίγο τὰ πόδια, ἐκάλπαζε στὸ πυκνὸ χιόνι

καὶ ἡ φοῦντα ἀναπηδοῦσε στὸ καπίστρι καὶ χτύπαε τὴν κοιλιὰ τοῦ ἀλόγου.

Τὸ κεφάλι τοῦ μεσακοῦ ἀλόγου, μὲ τὴν κυματιστή του χαίτη ἐταλαντευόταν ρυθμικά. Μὰ ὅλα αὐτὰ ἦσαν τώρα περισότερο σκεπασμένα χιόνι ἀπὸ πρίν. Τὸ χιόνι στροβιλίζονταν, μπροστά, πλάγια, σωρεύουνταν στοὺς τροχούς, περιτύλιγε τὰ πόδια τῶν ἀλόγων ὡς τὰ γόνατα κι᾽ ἀπάνωθε ἔπεφτε στοὺς σκούφους καὶ στοὺς γιακάδες, Ὁ ἄνεμος φυσοῦσε πότε δεξιά, πότε ζερβά, ἔπαιζε μέσα στὸ γιακᾶ στὶς ἄκρες τῆς καζάκας τοῦ Ἰγνάτιου ἢ μέσα στὴ χαίτη τοῦ ἀλόγου καὶ σκορποῦσε στὸ ζυγὸ ἢ μέσα στὸ φορεῖο.

Ἔκανε τρομαχτικὸ κρύο καὶ μόλις διακινδύνεψα λίγο ὄξω ἀπὸ τὸ γιακᾶ μου καὶ τὸ κρύο· στεγνὸ χιόνι, στροβιλιζόμενο, γιόμιζε τὰ μάτια μου, τὴ μύτη μου, τὸ στόμα μου καὶ πρὸ πάντων τὸ σβέρκο μου. Τριγύρα μου ὅλα ἦταν ἄσπρα, καθαρά, σκεπασμένα χιόνι. Τίποτα πουθενά, ἐξὸν ἀπὸ τὸ θολὸ φῶς καὶ τὸ χιόνι. Ἄρχισα ν᾽ ἀνησυχῶ σοβαρῶς. Ὁ Ἀλιόσκα κοιμόταν στὰ πόδια μου, στὰ βάθη τοῦ ἐλκήθρου. Ὅλη του ἡ ράχη ἦταν σκεπασμένη μὲ πυκνὸ στρῶμα χιόνι. Ὁ Ἰγνάτιος δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του: Τραβοῦσε ἀκατάπαυτα τὰ λουριά, ἐρέθιζε τ᾽ ἄλογα καὶ χτυσε τὰ πόδια του. Τὰ κουδούνια ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἔχουν τὸν ἴδιο θαυμαστὸν ἦχο. Τὰ ἄλογα ἀνατινάζουνταν κι᾽ ἔτρεχαν πάντα, μὰ λιγότερο βιαστικὰ καὶ τρεκλίζοντας ὁλοένα συχνότερα. Ὁ Ἰγνάτιος πηδοκοποῦσε καὶ πάλι, σάλευε τὰ γαντωμένα του χέρια καὶ μὲ τὴν ψιλή, βιασμένη φωνή του ἄρχισε νὰ τραγουδάει. Χωρὶς νὰ τελειώσει τὸ τραγοῦδι, σταμάτησε

τὴν τρόϊκα, ἔρριξε τὰ λουριὰ στὸν πάγκο του καὶ κατέβηκε. Ὁ ἄνεμος οὐρλιαζε ἀπαίσια, τὸ χιόνι ἔπεφτε στὶς γούνες μας, σὰ νὰ τὄρριχναν μὲ τὸ φτυάρι. Στράφηκα πίσω: ἡ τρίτη τρόϊκα δὲν ἦταν πιὰ πίσω μας (κάπου θὰ παραπόμεινε). Κοντὰ στὸ δεύτερο ἔλκηθρο μέσα ἀπὸ τὴν ὁμίχλη τοῦ χιονιοῦ φαινόταν ὁ γεροντάκος ποὺ πηδοκοποῦσε πότε στὸ ἕνα πόδι πότε στὸ ἄλλο. Ὁ Ἰγνάτιος ἀπομακρύνθηκε τρία βήματα ἀπὸ τὸ ἔλκηθρο, κάθισε στὸ χιόνι, ἔβγαλε τὴ ζώνη του κι' ἄρχισε νὰ βγάζει καὶ τὶς μπότες του.

— Τί κάνεις αὐτοῦ; ρώτησα.

— Πρέπει νὰ βγάλω τὶς μπότες μου, ἀλλιῶς τὰ πόδια μου θὰ ξεπαγιάσουν πέρα ὡς πέρα—ἀποκρίθηκε· κ' ἐξακολούθησε τὸ ἔργο του.

Κρύωνα βγάζοντας τὸ λαιμὸ ἀπὸ τὸ γιακᾶ γιὰ νὰ τὸν παρακολουθῶ τί κάνει. Καθόμουν ὁλόρθος καὶ κύταζα τὸ ἄλογο ποὺ, μὲ ἀνοιχτὸ τὸ ἕνα πόδι, τεμπέλικο, ἐξαντλημένο, κουνοῦσε τὴ μαύρη του οὐρὰ σκεπασμένη μὲ χιόνι. Τὸ τίναγμα ποὺ ἔδωσε ὁ Ἰγνάτιος στὸ ἔλκηθρο, πηδώντας στὸν πάγκο του, μὲ ξύπνησε.

— Τί τρέχει; Ποῦ βρισκόμαστε τώρα; ρώτησα. Θὰ φτάσουμε τοὐλάχιστο πρὶν ξημερώσει;

— Ἡσυχάσετε, θὰ σᾶς μεταφέρωμε, ἀποκρίθηκε. Τώρα ποὺ ἔβγαλα τὶς μπότες μου, ζεστάθηκαν τὰ πόδια μου.

Καὶ τραβοῦσε τὰ λουριά, τὰ κουδούνια τιντίνιζαν, τὸ ἔλκηθρο ἐξακολουθοῦσε νὰ ταλαντεύεται κι' ὁ ἄνεμος φυσοῦσε κάτω ἀπὸ τοὺς τροχούς. Ἀρμενίζαμε πάλι σ' ἕνα ὠκεανὸ ἀπὸ χιόνι.

X

Ἀποκοιμήθηκα βαθιά. Ὅταν ὁ Ἀλιόσκα σπρώχνοντας τὸ πόδι μου μὲ ξύπνησε κι' ἄνοιξα τὰ μάτια, ἦταν πιὰ μέρα. Τὸ πουρνὸ φαινόταν ἀκόμα πιὸ κρύο ἀπὸ τὴ νύχτα. Χιόνι δὲν ἔπεφτε πιά, μὰ φυσοῦσε ἄνεμος σφοδρός, ξερός, καὶ πέτρωνε τὸ χιόνι στὰ χωράφια καὶ προπάντων κάτω ἀπὸ τὰ νύχια τῶν ἀλόγων καὶ κάτω ἀπὸ τοὺς τροχούς. Ὁ οὐρανὸς δεξιὰ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἀνατολῆς, ἦταν βαρύς, ἄσπρος, θαμπός, μὰ οἱ πλάγιες, καθαρές, πορτοκαλιὲς ἀχτίδες, ἔπεφταν ὁλοένα λαμπρότερες. Ἀπάνω ἀπὸ τὶς κεφαλές μας, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κινούμενα, ἄσπρα σύνεφα, διακρινόνταν χλομὸ γαλάζο φῶς. Ἀριστερὰ σὲ ἀπόσταση ματιᾶς, τὸ χιόνι, ἄσπρο, πυκνό, σκέπαζε τὴν ἐξοχή. Δῶθε κεῖθε, φαινόνταν μικρὸ βουναλάκι σταχτὶ ποὺ ἀπάνωθέ του πετοῦσε λεπτὴ στάχτη στεγνοῦ χιονιοῦ. Κανένα ἴχνος ἐλκήθρου, ἀνθρώπου ἢ ζώου. Τὰ σχήματα καὶ τὰ χρώματα ποὺ εἶχαν οἱ ράχες τῶν ὁδηγῶν καὶ τῶν ἀλόγων διαγράφουνταν καθαρὰ στὸ ἄσπρο φόντο.. Ἡ ἄκρα τοῦ γαλάζου σκούρου σκούφου τοῦ Ἰγνάτιου, ὁ γιακᾶς του, τὰ μαλλιά του κ' οἱ μπότες του ἀκόμα ἦταν ἄσπρα. Τὸ ἔλκηθρο ἦταν σκεπασμένο χιόνι. Τοῦ σταχτιοῦ μεσακοῦ ἀλόγου ὅλο τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ κεφαλιοῦ καὶ τὸ ἀκρώμι ἦταν ὁλοχιόνιστα. Τὸ ἄλογό μου ἦταν μέσα στὰ χιόνια, ὡς τὰ γόνατα, κι' ὅλα του τὰ καπούλα, τὰ κάθιδρα, ἦταν ἀπὸ τὸ δεξιὸ μέρος σκεπασμένα χιόνι. Ἡ μικρὴ φούντα ταλαντεύουνταν πάντα ρυθμικὰ καὶ τὸ ἄλογο ἔτρεχε ὅπως καὶ πρίν.

Μὰ ἀπὸ τὴ φουσκωμένη κοιλιά του ποὺ σηκώνουνταν κ᾽ ἔπεφτε συχνά, ἀπὸ τὰ πεσμένα του τ᾽ αὐτιά, ἔβλεπες πὼς ὑπέφερε. Ἕνα μονάχα καινούργιο ἀντικείμενο τραβοῦσε τὴν προσοχή: ὁ στύλος ποὺ σημείωνε τὰ βέρστια ἀπόπου τὸ χιόνι ἔπεφτε κατὰ γῆς καὶ ποὺ εἶχε μαζέψει στὰ πόδια του ὁ ἄνεμος, δεξιά, ἕνα ἀληθινὸ βουνό κ᾽ ἐξακολουθοῦσε νὰ οὐρλιάζει ρίχνοντας ἐδῶ κ᾽ ἐκεῖ τὸ χιόνι. Μοῦ ἔκανε κατάπληξη ποὺ ὁδέψαμε ὅλη τὴ νύχτα (δώδεκα ὧρες, μὲ τὰ ἴδια ἄλογα) χωρὶς νὰ ξέρωμε ποῦ, χωρὶς νὰ σταματήσωμε καὶ νὰ φτάσωμε ἐπὶ τέλους. Θαροῦσες καὶ χτυποῦσε πιὸ εὔθυμα τὸ κουδούνι μας. Ὁ Ἰγνάτιος τυλίγονταν καὶ φώναζε. Τὰ πισινὰ ἄλογα ἀναφρούμαζαν καὶ τὰ κουδούνια στὶς τρόϊκες τοῦ γεροντάκου καὶ τοῦ συμβουλάτορα χτυποῦσαν. Μὰ ἡ τρόϊκα τοῦ κοιμισμένου εἶχε ὁλότελα χωρίσει ἀπὸ μᾶς, στὴ στέπα. Ὕστερα ἀπὸ μισὸ βέρστι, βρήκαμε τὸ μικρὸ νωπὸ ἴχνος, μόλις σκεπασμένο ἀπὸ χιόνι, ἑνὸς ἔλκηθρου καὶ μιᾶς τρόϊκας κι᾽ ἀπάνω στὸ χιόνι ξεχωρίζαμε ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ρόδινες σταλιὲς αἷμα ἀλόγου ποὺ πιθανὸ θἄχε πληγωθεῖ.

— Εἶναι ὁ Φίλιππος! Δές, ἔφτασε πρὶν ἀπὸ μᾶς! εἶπε ὁ Ἰγνάτιος.

Καὶ νά, τέλος, βλέπομε καταμεσὶς στὸ χιόνι, ἕνα σπιτάκι μὲ μιὰ ἐπιγραφή, ἀπομονωμένο στὸ δρόμο. Τὸ χιόνι τὸ σκεπάζει σχεδὸν ὡς τὴν κορφή. Κοντὰ στὴν ταβέρνα βρίσκεται μία τρόϊκα μὲ ἄλογα σταχτιά, ὁλόγρα ἀπὸ τὸν ἵδρωτα, μὲ ἁπλωμένα τὰ πόδια, μὲ χαμηλωμένα κεφάλια. Κοντὰ στὴν πόρτα τὸ χιόνι εἶναι σκουπισμένο, ἕνα φτιάρι εἶναι ἐκεῖ κάπου. Μὰ ὁ ἄνε-

μος οὐρλιάζοντας ρίχνει πάντα στροβιλίζοντας τὸ χιόνι ἀπὸ τὴ στέγη.

Ὡς ἀκούστηκε τὸ κουδούνισμά μας, φάνηκε στὴν πόρτα ἕνας ἀψηλόσωμος ἁμαξᾶς κοκκινοτρίχης· κρατοῦσε στὸ χέρι ἕνα ποτῆρι κρασὶ καὶ κάτι εἶπε. Ὁ Ἰγνάτιος στράφηκε σὲ μένα καὶ ζήτησε τὴν ἄδεια νὰ σταματήσει. Ἐδῶ, γιὰ πρώτη φορά, εἶδα τὸ πρόσωπό του.

XI

Τὸ πρόσωπό του δὲν ἦταν μαῦρο, στεγνό, μὲ ἴση μύτη, ὅπως τὸ φαντάστηκα κρίνοντας ἀπὸ τὰ μαλλιά του κι' ἀπὸ τὶς πλάτες. Εἶχε ἕνα πρόσωπο στρογγυλὸ καὶ χαρούμενο μὲ πηγαικωτὴ μύτη, ἕνα μεγάλο στόμα καὶ μάτια στρογγυλά, ἀνοιχτὰ γαλάζια. Τὰ μάγουλά του κ' ὁ σβέρκος του ἦταν κόκκινα, σὰ νἄταν τριμένα δυνατὰ μὲ πανί. Τὰ φρύδια του, τὰ μακριά του ματόκλαδα καὶ τὸ χνοῦδι ποὺ σκέπαζε τὸ κάτω μέρος τοῦ προσώπου του, ἦταν γιομάτα χιόνι καὶ κάτασπρα. Ὁ σταθμὸς ἀπεῖχε μισὸ μονάχα βέρστι καὶ φτάσαμε σύντομα.

— Νὰ σταθοῦμε, εἶπα, μὰ γιὰ λίγο.

— Ἕνα λεφτό, ἀποκρίθηκε ὁ Ἰγνάτιος, πηδώντας ἀπὸ τὸν πάγκο του καὶ ζυγώνοντας τὸ Φίλιππο.

— Κέρασε, ἀδερφάκι, εἶπε βγάζοντας τὸ βαρύ του γάντι ἀπὸ τὸ χέρι καὶ ρίχνοντάς το στὰ χιόνια μαζὶ μὲ τὸ μαστίγι. Καὶ μὲ ἀναστρεμένο κεφάλι, μονορουφίς, ἤπιε τὸ μικρὸ ποτηράκι τὴ ρακὴ ποὺ τοὔδωσαν.

Ὁ ταβερνάρης, πιθανὸν Κοζάκος ἀπόστρατος, μὲ μιὰ κανάτα στὸ χέρι πρόβαλε στὴν πόρτα.

— Γιὰ ποιὸν εἶναι ; εἶπε.

Ὁ ἀψηλὸς Βασίλης, μουζίκος ἀδύναμος, ξανθός, μὲ τραγίσιο γένειο καὶ ὁ συμβουλάτορας, παχύς, ἄσπρος, μὲ πυκνὰ ἄσπρα γένεια γύρω στὸ κόκινο πρόσωπό του, ζύγωσαν κ' ἤπιε καθένας ἕνα ποτηράκι. Ὁ γεροντάκος ζύγωσε κ' αὐτὸς στὴν παρέα ποὺ ἔπινε, μὰ δὲν τὸν κέρασαν κι' ἀπομακρύνθηκε πάλι, πῆγε στ' ἄλογά του κι ἄρχισε νὰ τοὺς χαδεύει τὴ ράχη καὶ τὰ καπούλια.

Ὁ γεροντάκος ἦταν ἀκριβῶς ὅπως τὸν φαντάστηκα : κοντός, ἀδύναμος, ζαρωμένος, μπλαβισμένος, μ' ἕνα γενάκι μικρὸ κι ἀραιό, μὲ συβλερὴ μύτη, μὲ κίτρινα, φαγωμένα δόντια.

Ὁ σκοῦφος του ἦταν ὁλοκαίνουργιος, μὰ ἡ γούνα του, κοντή, τριμένη, μὲ στάλες κατράμι, σκισμένη στὸν ὦμο καὶ μπροστά, δὲν τοῦφτανε μήτε ὡς τὰ γόνατα καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ πανταλονιοῦ ἦταν τρυπωμένο μέσα σὲ τεράστιες μπότες ἀπὸ καστόρι. Ἦταν ὁλοκαμπούριαστος, τὸ πρόσωπό του καὶ τὰ γόνατα τρεμούλιαζαν· στριφογύριζε στὸ ἔλκηθρο, βέβαια γιὰ νὰ ζεσταθεῖ.

— Ἔ, Μίτριτς, κέρασε ἕνα κατοσταράκι· θὰ μὲ ζέσταινε, ξέρεις! τοῦ εἶπε ὁ συμβουλάτορας.

Ὁ Μίτριτς στενοχωρούνταν. Διόρθωσε τὸ καπίστρι τοῦ ἀλόγου του καὶ τὴ ζέβλα καὶ μὲ ζύγωσε.

— Ἄχ, ἀφεντικό, εἶπε ξεσκεπάζοντας τὸ ψαρὸ κεφάλι του καὶ χαιρετίζοντας βαθιά, ὅλη τὴ νύχτα περιπλανηθήκαμε, ζητούσαμε τὸ δρόμο καὶ θὰ μοῦκανε τώρα καλὸ νὰ μὲ κεράσετε ἕνα κατοσταράκι· σὲ βεβαιώνω, πατεράκη, Ἐξοχότατε! Δὲν μπορῶ ἀλλιῶς νὰ ζεσταθῶ—ἐπρόσθεσε μὲ ὑποταχτικό χαμόγελο.

Τοὔδωκα εἰκοσιπέντε καπίκια. Ὁ ταβερνάρης γιόμισε ἕνα ποτήρι καὶ τὄδωσε τοῦ γέρου. Ἔβγαλε ὁ γεροντάκος τὸ γάντι του, ἀκούμπισε τὸ μαστίγι του κι ἄπλωσε τὸ κοντὸ χέρι του, τὸ μαῦρο, τὸ λιοψημένο μὲ τὶς γαλάζες φλέβες. Μὰ τὸ μεγάλο δάχτυλο ἦταν ξεπαγιασμένο, δὲν μπόρεσε νὰ πιάσει τὸ ποτήρι καὶ τὸ κρασὶ χύθηκε κ' ἔπεσε τὸ ποτήρι στὰ χιόνια.

Ὅλοι οἱ ἁμαξάδες ἔσκασαν στὰ γέλοια.

— Γιὰ δές, πάγωσε ὁ Μίτριτς. Δὲν μπορεῖ νὰ σφίξει τὸ ποτῆρι.

Τοὔφεραν ἕνα ἄλλο ποτῆρι καὶ τὸν πότισαν. Εὐθὺς ἔκαμε κέφι, ἔτρεξε στὴν ταβέρνα, ἄναψε τὴν πίπα του, ἔδειξε τὰ κίτρινα φαγωμένα δόντια του κ' ἄρχισε νὰ μιλάει καὶ νὰ βλαστημάει σὲ κάθε λέξη.

Οἱ ἁμαξάδες ἤπιαν τὸ στερνὸ ποτῆρι, γύρισαν στὶς τρόϊκες καὶ κινήσαμε.

Τὸ χιόνι γινόταν ὁλοένα ἀσπρότερο καὶ καθαρότερο, τόσο ποὺ πονοῦσαν τὰ μάτια νὰ τὸ βλέπουν· οἱ πορτοκαλιὲς καὶ κόκκινες γραμμὲς ἐξαφανίζονταν ὁλοένα ψηλότερα καὶ γίνονταν διαυγέστερες στὸν οὐρανό· στὸν ὁρίζοντα ἀνέβηκε κιόλας ὁ κόκκινος δίσκος τοῦ ἥλιου μέσα ἀπ' τ' ἄσπρα νέφη. Ὁ γαλάζος οὐρανὸς γινόταν ὁλοένα λαμπρότερος καὶ πιὸ σκοῦρος.

Στὸ δρόμο, κοντὰ στὴ στάνιτσα, τὸ ἔδαφος ἦταν καθαρό, κιτρινωπό, μὲ λακούβες κάπου κάπου· στὸν παγωμένο, στεγνὸν ἀέρα ἔνοιωθες εὐχάριστη ἀλαφράδα καὶ δροσιά.

Ἡ τρόϊκα μου ἔτρεχε γρηγορότατα. Τὸ κεφάλι τοῦ μεσακοῦ ἀλόγου, ὁ τράχηλος του μὲ τὴν κυματιστὴ χαίτη ταλαντεύουνταν γρήγορα, ἴσα μὲ τὸ ἴδιο μέρος

κάτω ἀπὸ τὰ κουδούνια, ποὺ τὸ γλωσίδι τοὺς χτυποῦσε πιὰ μὰ ἄγγιζε μονάχα ἀλαφρὰ τὶς πλευρὲς τοῦ κουδουνιοῦ.

Τὰ λαμπρὰ ἄλογα τάνυζαν τὰ παγωμένα τους, σκυμένα χαραχτηριστικά· μὰ κάλπαζαν μὲ ζωηρότητα. Ἡ φούντα ἄγγιζε την κοιλιά τους καὶ τὸ καπίστρι.

Κάποτε ἕνα ἄλογο ἔπεφτε στὸ γύρο τοῦ χαλασμένου δρόμου, καὶ παλεύοντας νὰ γλυτώσει, πιτσίλιζε μὲ χιόνι τοὺς ταξιδιώτες. Ὁ Ἰγνάτιος φώναζε σὰ δυνατὸς τενόρος, καὶ βλαστήμαε τ' ἄλογα· ὁ στεγνὸς πάγος ἔτριζε κάτω ἀπὸ τοὺς τροχούς· πίσω ἀντηχούσαν γιορτάσιμα τὰ κουδούνια κι' ἀκούγονταν οἱ ζωηρὲς κραυγὲς τῶν πιομένων ἁμαξάδων.

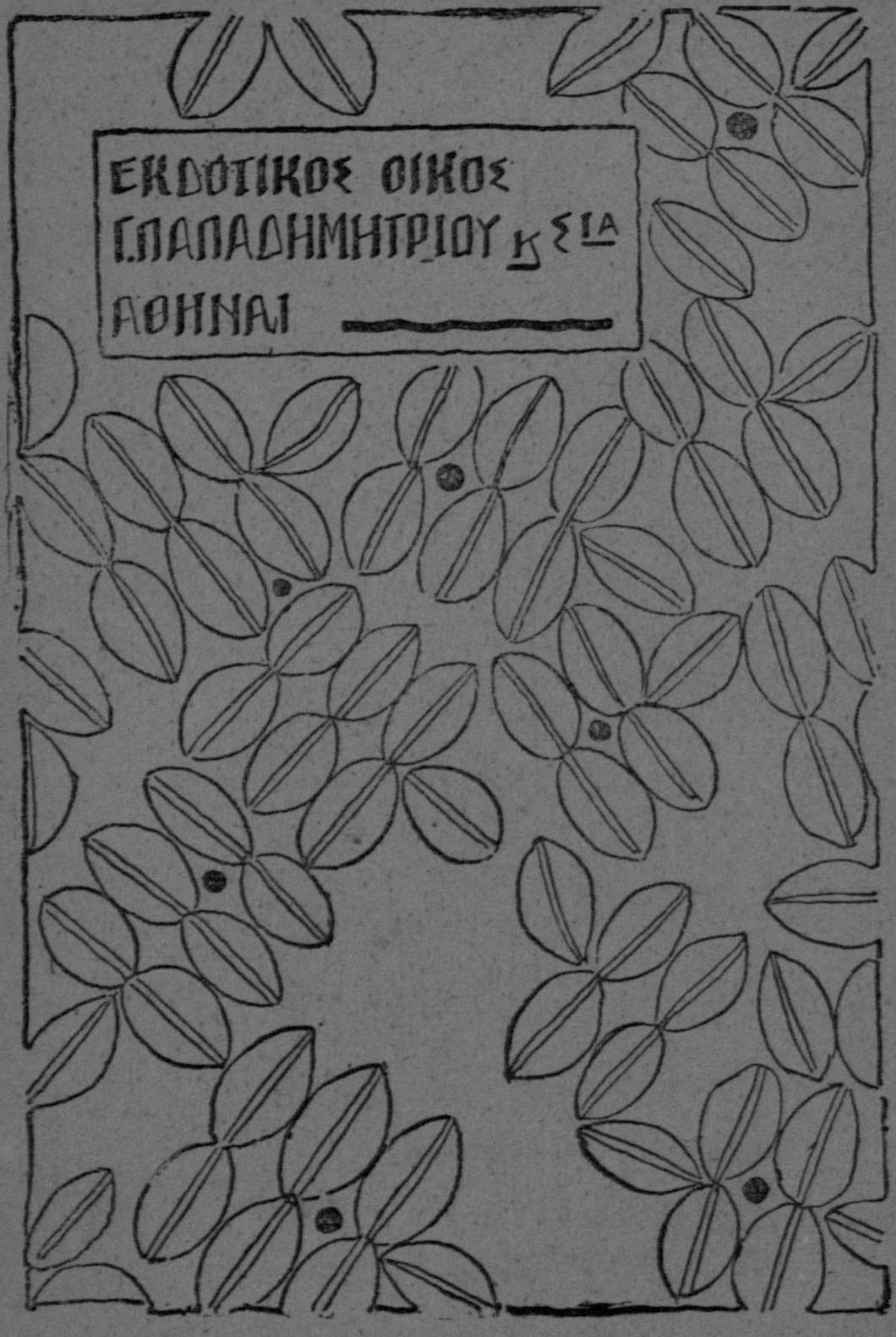
Στράφηκα πίσω: τὸ γκρίζο, ἱδρωμένο ἄλογο, κρατώντας τὴν πνοή του, μὲ τὰ λουριὰ στὸ πλάϊ, ἐκάλπαζε στὰ χιόνια. Ὁ Φίλιππος, σειώντας τὸ μαστίγι του, διόρθωνε τὸ σκοῦφο του· ὁ γεροντάκος, μὲ ἀνασηκωμένα τὰ πόδια, ἦταν, ὅπως καὶ πρίν, ξαπλωμένος καταμεσὶς στὸ ἔλκηθρο.

Ὕστερα ἀπὸ δυὸ λεφτά, τὸ ἔλκηθρο ἔτριζε ἀπάνω στὰ σανίδια τῆς εἰσόδου, κ' ἔμπαινε στὸ σταθμὸ τὸ γυμνωμένο πιὰ ἀπὸ τὰ χιόνια καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἔστρεψε πρὸς ἐμένα τὸ χαρούμενο πρόσωπό του, τὸ σκεπασμένο μὲ χιόνια καὶ κρουσταλιασμένο:

— Ἐπὶ τέλους σᾶς ἐφέραμε, ἀφεντικό! εἶπε.

ΤΕΛΟΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Γ.ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Κ ΣΙΑ
ΑΘΗΝΑΙ

